

ERDÉLYI MAGYARSÁG

IV. ÉVFOLYAM
1993. MÁJUS

A román
Gulág I.

Tétova
csatatéren

Kétarcú
politika

Júdás-
magyarok

14

Fortélyos már maga a módszer is: tüzes vassal bélyegeztetik meg az, aki emlegeti, minősíti a nemzetiségi elnyomatás hetven esztendősi folyamatát. Különösen, ha ezt külföldön teszi. Ilyenkor a "nemzeti sértettség" ébred meg a többség sajtójában és zuhognak a vádak, rágalmak, átkok. Most éppen Tőkés Lászlóra. Máskor Hargita és Kovászna megye székelységére. Írókra, újságírókra. S milyen pontosan választják meg az időpontot: lehetőleg a március 15-e előtti hetekben, mikor a szétszakított magyar nemzet történelmi születésnapjára emlékezik, valamint romániai parlamenti vagy helyhatósági választások korteshadjárata idején. Ilyenkor nemzeti felháborodással növesztik azt, amit máskor egy újságcikkkel elintéznek. Ürügy mindig akad. Sajnos, naiv magyarok is jócskán, akik ilyenkor a "kiváltó okot" önkörünkben keresik. A történelmi rövidlátás éppen olyan gyámoltalanná tehet, mint a fizikai vakság. És a rágalomhadjáratok bajnokai erre játszanak rá, igen nagy és mindeddig bevált tapasztalattal.

Mit is mondott Tőkés László püspök washingtoni sajtóértekezletén, 1993 februárjában, hogy a román sajtó heteken át támadta és rágalmazta miatta? Az amerikai magyarok egyik vezető embere megkérdezte a Romániai Magyar Demokrata Szövetség tiszteletbeli elnökét, hogy milyen távlatok vannak Erdélyben a kulturális vagy a helyi autonómiának?

Tőkés püspök, aki az önrendelkezés következetes híve és harcosa, keserűen jegyezte meg, hogy majdnem minden román politikai erő —így az ellenzéki pártok is— a magyar autonómia tervek ellen foglalt állást, mert rejtett irredentizmust lát benne. Márpedig az erdélyi magyarság számára a megmaradásnak nincs más útja. A belső önrendelkezés lehet nemzeti

Ürügy és valóság

önazonosságuk egyetlen biztosítója a jelenlegi körülmények között. Nyomban érvelt is, hogy amerikai hallgatósága megérthesse az önrendelkezés életszükségét: Trianon óta a román államhatalom mindvégig az erdélyi magyarság beolvasztására törekedett. Arra igyekezett kényszeríteni a magyarságot és más romániai etnikumot, hogy vagy asszimilálódjanak, vagy elhagyják az országot. A hajdan 800 ezer főnyi némettség mára szinte teljesen eltűnt Romániából. A második világháború poklából csupán százezer romániai zsidó került ki élve. Közülük már csak mintegy tízezer élnek. Most a magyarok menekülnek, mert olyan nyomás nehezedik rájuk, amelyet bizonyos fajta román tisztogató politikának is nevezhetünk. "Nemcsak Jugoszláviában, vagy Boszniában, Szerbiában beszélhetünk etnikai tisztogatásról. Fölöttébb rafinált és kifinomult formájában a román hatalom is gyakorolja ezt."

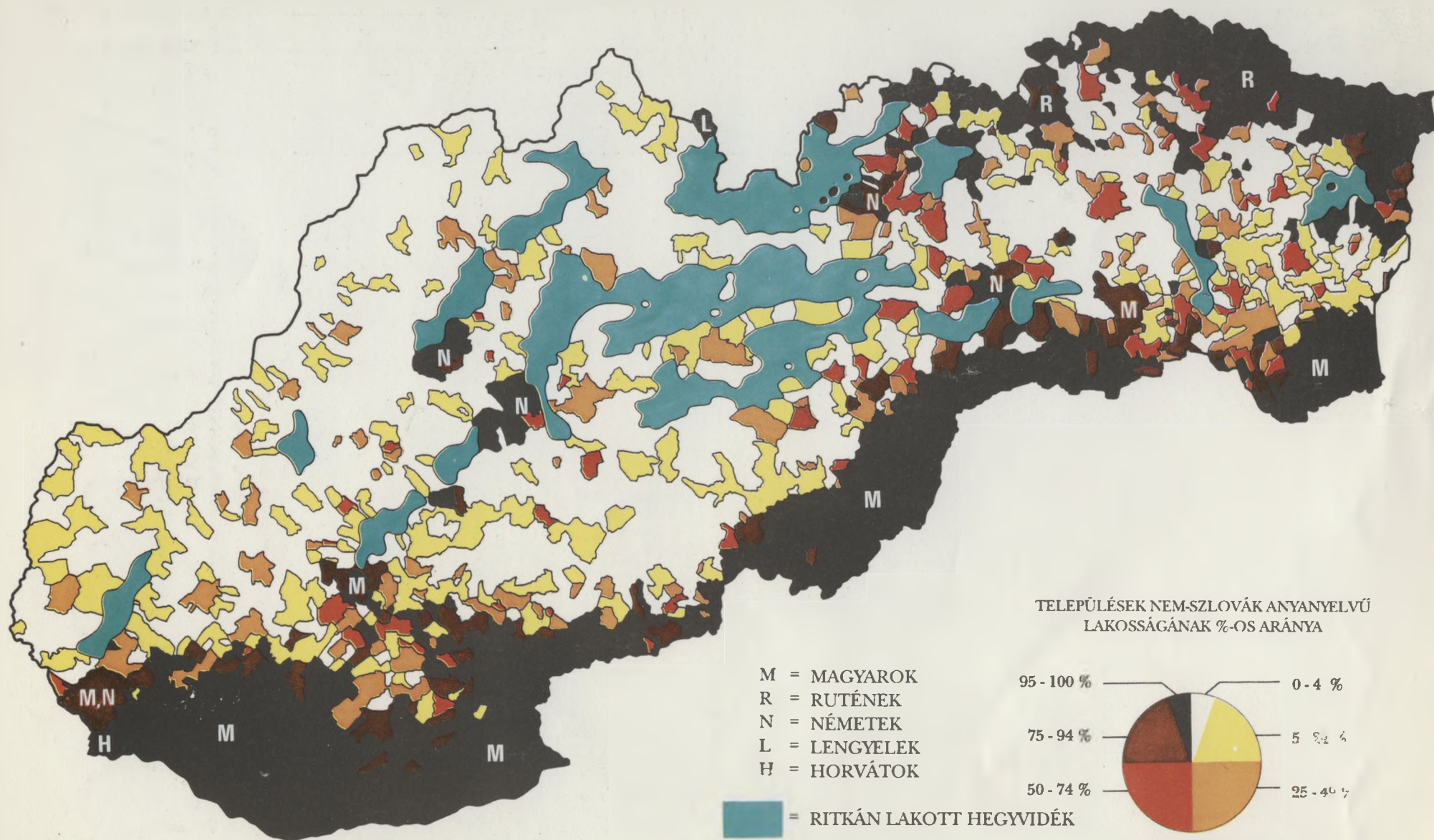
Aligha van nyilvánvalóbb és fájdalmasabb példa az asszimilálásra a moldvai csángó-magyarok nyelvi sorvadásánál. Bizony 300 ezer magyar él Moldvában, akik nem használhatják anyanyelvüket...

Most éppen hadjárat folyik egy csángó tanár ellen, mert megpróbálta magyar írásra-olvasásra tanítani a falu gyermekeit. És "Ez a népi társadalmi esztendője folyik". A csángóktól többiségét már elrománosították. De hátrányos megkülönböztetésben részesítik az erdélyi magyarokat ugyanígy. Ők válnak első-

nek munkanélküliekké, kiemmizettekké. Tömegével hagyják el az országot. "Létünk Erdélyben veszélyben forog. Tenniünk kell valamit."

Tőkés László fájdalmas panaszát minősítette a bukaresti sajtó hazaárulásnak, a román állam lejáratásának. Pedig ezek a tények, a valóság arca, mindenki előtt ismeretes. Maga a püspök is számtalanszor felröptette a féldiktatúra rendszerének. Most a Nyugaton használatos kifejezést alkalmazta, hogy az amerikai közvélemény pontosabban megérthesse, mi is történik ma a nemzetiségekkel Romániában. Tőkés László árnyalt, "békés" kiűzetésről beszélt, aminek végső eredménye alig különbözik a szerbiai és boszniai véres etnikai tisztogatásoktól. Humánusabb-e a nemzetihalál, ha nem puskákkal, hanem kifinomultabb eszközökkel, fondorlatosabban szakítják szét egy nemzeti közösség megmaradásának reményét és lehetőségét?

A nem-szlovák anyanyelvű lakosság Szlovákia mai területén 1910-ben

Független politikai és művelődési szemle
A határainkon túli magyarok fóruma
Alapító főszerkesztő: **KÖTELES PÁL**
IV. évfolyam 14. szám
1993. május
Megjelenik: negyedévenként

Főszerkesztő: **MÁTYÁS B. FERENC**
Felelős szerkesztő: **JÓZSA PÉTER**
Olvasószerkesztő: **CZEGŐ ZOLTÁN**

Szerkesztőség:
H-1092 Budapest, Ráday u. 32. I/4.
Telefon/Fax: 137-8795

Kiadja Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány
H-1016 Naphegy utca 29. IV/3.
Tel.: 156-8465
Tel./Fax.: 156-8464
Felelős kiadó: **ATZÉL FERENC** ügyszak. titkár

HU ISSN 0865-6819

Szedés, tördelés, nyomda: **PRESS+PRINT KFT.**
F.v.: **TÓTH IMRE** ügyvezető igazgató

**KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG,
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA AZ
ÍRÁSOK SZELLEMEIT ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.**

Magyarországon terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a
Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR), 1900 Budapest XIII., Lehel utca 10/A.,
valamint postautalványon, és közvetlenül az
Alapítvány és a szerkesztőség címén.
Forintszámlánk: **MHB 222-21489**
Előfizetési díj egy évre: 312 Ft

Külföldiek számára előfizethető:
pénzesutalványon Az Erdélyi Magyarságért
Alapítvány címén: H-1016 Budapest
Naphegy utca 29. IV/3. vagy a képviselőteken.
Devizaszámlánk: Magyar Hitelbank-Budapest
218-1602-351 és 218-1607-351

Előfizetési díj:
20 USA-dollár légipostaköltséggel együtt.
Külföldi képviselőink címjegyzékét a 64. oldalon
közöljük.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1993. JÚLIUS
MÁSODIK FELÉBEN
JELENIK MEG**

TARTALOMJEGYZÉK

— **Beke György: Ürügy és valóság**

VALÓSÁG — MÉRLEG

— Czegő Zoltán: A más kötelező holnap	2
— Méray Tibor: A magyar-román alapszerződésről	3
— Pomogáts Béla: Nemzeti stratégiák	6
— Kreczinger István: Kétarcú politika	8
— Takács Ferenc: Júdás-magyarok	10
— Beke György: Önrendelkezés a Kárpát-medencében	12
— Az évszázad dokumentuma?	17
— Sebestyén-Teleki István: Sovinizmus, idegengyűlölet, zsidóellenesség Romániában	18

SZÉPMÍVESSÉG

— Erdélyi krónikák	23
— Deák Tamás: Antal a nagyvilágban	23
— Köntös-Szabó Zoltán: K. tiszteletes diáruma	24
— Kocsis István: Történészek a kereszten	25
— Bodor Ádám: Géza Kökény éjszakája	27
— Mátyás B. Ferenc: Köszöntő	29

VISSZAPILLANTÓ

— Rászlai Tibor: Román reformáció?	30
— Botlik József: Tétova csataterén	36
— Fogarassy László: Kölcsön, hadisarc, zsákmány	40
— Merényi László: Erdélyi menekültek 1916-ban	42
— Mikó Imre: A román Gulág I.	45
— A Kriterion háza táján	49

FÓRUM

— Tusa Gábor: Egyház és politika szimbiózisa	50
— Bartis Ferenc: Kérdőjelek	52
— Rudolf Moca: A román európai őshazája	55
— Wass Albert: Egy el nem mondott beszéd, s ami mögötte van	57

FIGYELŐ

— Wladyslaw W. Kulesza: Elfeledett levél?	59
— Józsa Péter: Régió-félelem	59

ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA 60

HÍREK — POSTABONTÁS 62

ANTOLÓGIA, PÁLYÁZAT, FELHÍVÁS 64

— **Belső borítók (térképek):**

Nem szlovák anyanyelvű lakosság Szlovákia területén
1910-ben és 1980-ban.

Lazányi János László munkái.

E lapszámunkat Kósa Bálint baróti képzőművész metszetei
illusztrálják.

A mát kötelező holnap

Nemrég egy holland politikus, ki a szlovákiai magyar nép sorsát vizsgálándó járt a helyszínen, kijelentette, hogy ott nincs konfliktushelyzet.

Magunk is így látjuk s akarjuk. Ott nem ütik egymást, főként nem a magyart, mint Erdélyben vagy délen.

A budapesti játékos zsargon előszeretettel használja a *helyzet van* szókapcsolatot. A holland úr békésnek nyugtázta a Csallóköz 85 százalékos magyarságának életvitelét, és talán ha a Trianonban összefércelt, s mára széthullott Jugoszlávia magyar többségű tartományait látná, azokra is megjegyezné, hogy *nincs helyzet*. Más kérdés azonban, hogy ebben az áldaltan állapotban hogyan érzi magát a délvidéki, a csallóközi vagy az erdélyi magyar nép.

Következetesen frunk a határainkon túli magyar népről. Nem az önérzetünket, nem csak azt sérti a *kisebbség* minősítés.

Egyes román történészek olyannyira Románia örökös tartományának tekintik Erdélyt (mellesleg: Románia önálló államiságát, török uralom alóli függetlenülését az 1877-es orosz-török háború következményeként nyerte el), hogy a székelység szabadságjogaiért folytatott véres lázadásait a 16. és 17. században a *magyar uralom*(!) elleni sorozatos fölkeléseként állítják be és tanítják iskolákban, egyetemeken.

Ez sem konfliktushelyzet tehát? A képtelen békediktátumok (Trianon, Párizs, Jalta) szemléltetésére hadd jegyezzük magunk is *ad absurdum*, hogy a magyar nyelv (s a 'kedves ikes igék') szerelmese, Kosztolányi a jugoszláv (?) Szabadkán született, Petőfi Sándor pedig Romániába (?), Nagyszalontára járt látogatóba Arany Jánosékhoz...

Nincs konfliktus helyzet tehát, csupán *helyzet* van. És ebben a helyzetben vergődnek legelemibb szabadságjogaikért, azok híján a Magyarországtól eltépett magyar milliók.

És ha ez ellen az állapot ellen az egyébként tehetetlenné

silányult nemzetközi joghoz, fórumokhoz folyamodik az egykori és mai Magyarország népe, az összefércelt, művi úton, Trianon-lombikban előállított országok rögvést revíziót, tüzet kiáltanak. Valóban, számukra létkérdés azoknak a határoknak a sérthetetlensége — erre akarják napon-ta fölesketni a magyar kormányt —, mely államiságukat biztosította egy szétcibált magyar monarchia testéből. Miért lenne tabu a határok fölülvizsgálása? Miért diderget egyeseket maga a gondolat is? Hetven esztendővel ezelőtt, 1923-ban talán józanabb volt az európai politika, mikor *Szentpéterfa* lakossága döntött népszavazáson, hogy nem kényszerül Ausztriához, hanem marad Magyarországon belül, ahol élt 900 évet.

1920-ban az erdélyi 3 millió magyart nem kérdezték meg, akar-e Romániához csatolódni, s nem kérdezték meg a Csallóköz, Kassa, Komárom, Pozsony népét sem, és Beregszász, Munkács, Ungvár, Nagyszöllös és az egész Kárpátalja magyar lakossága arra a rémálomra ébredt, hogy a Szovjetunióhoz tépték, lökték.

Rossz kommunista, beidegződés, hogy itthon is alig merünk a határokról beszélni. Miért tabu, érinthetetlen ma is az a művi határrendszer, mely egy országot s az ezer-száz éves európai magyar nemzetet döntötte nyomorúságba? Esztelen magyartalanítás vesz körül bennünket, és népünk jövődjé kötelez védekezésre. No meg a jelenünk. Ma már hiába hibáztatjuk jól katonáskodó, ám rosszul politizáló eleinket.

A gyermekünk anyanyelvéről, iskolájáról, magyar intézményekről és templomokról van szó. *Nemzetről*, melynek híján nyoma vész mindannak, amit az emberiség kultúrájához hozzátettünk itt jártunkban.

Igen, van helyzet, nyomorúságos. És ebben a helyzetben — reméljük, eredménytelenül — próbálják kicsikarni szomszédaink azt az *alapszerződést*, melyben egyszer s mindenkorra öröknek tekintené a mostani magyar kormány a határokat. Ehhez egyetlen magyar kormánynak sincs joga, míg színmagyar lakosságú tartományok élnek idegenben, idegenként kezelve. A szomszédainknak nem a magyar néprész kell, hanem a dolgos kéz meg a terület. És ebben a helyzetben igenis *kell* beszélünk *létező* balkáni etnikai tisztogatásról, a határrendszerről, ha már az Úristen is, akár a nagyhatalmak, fejét karjára hajtva mélyen elaludt, igen történelmietlenül.

A magyar-román alapszerződésről

Köztudott, hogy már jó ideje folynak az előkészítő tárgyalások a magyar-román alapszerződésről, és a román fél kezdettől fogva követeli, hogy Magyarország deklarálja a szerződésben a jelenlegi határok minden időkre érvényes változtathatatlanságát. Arról nincs hír, hogy a magyar tárgyaló fél előfeltételnek tekintené, miszerint Románia jelentse ki: nincsenek területi igényei Magyarországgal szemben.

A magam részéről a román követelést — akár egyoldalú magyar, akár kétoldalú, román-magyar deklaráció formájában — abszurdumnak tartom, amit nem a való helyzet indokol, hanem vagy az időhúzás szándéka, vagy az, hogy a román kormányzat korábbi és közvetlen elődei, egyes miniszterei és szövetségesei, azaz nem kis mértékben a saját maga által felheccelt román közvéleményt "megnyugtassa".

Miért abszurdum? Először is azért, mert ez az utóbbi indok román belügy, és nem a mi dolgunk, hogy meg-együnk azt a levest, amit ők főztek és főznek továbbra is.

De ami ennél komolyabb és súlyosabb: a Magyar Köztársaság Románia határait már az 1947-es párizsi békeszerződésben hivatalosan elismerte. Ezt egy demokratikus magyar kormány, Nagy Ferenc kiszagdapárti miniszterelnök koalíciós kormánya írta alá. A román félnek, amely akkor ezt az aláírást elfogadta, semmiféle erkölcsi vagy politikai joga nincs arra, hogy ma kétségbe vonja. Ha a magyar fél ebbe belemenne, ezzel egyszerűen dezavválná legtisztelreméltóbb elődjének, a Nagy Ferenc-kormánynak becsületességét és hitelét.

Abszurdum a román követelés azért is, mert 1975-ben — Albánia kivételével — Európa valamennyi kormánya aláírta Helsinkiben, hogy elismeri a fennálló határokat és lemond e határok erőszakos megváltoztatásáról. A jelenlegi román kormány követelése az összes európai kormány közül egyedül a magyar kormány aláírását kérdőjelezi meg. Nemde, különös és megengedhetetlen diszkrimináció? Éppen mi, magyarok volnánk annyira megbízhatat-

lanok és szószegők, hogy nekünk harmadszor is alá kellene írnunk azt, amit 46 éven belül már kétszer aláírtunk? Ehhez hozzá lehet tenni, hogy az új magyar demokrácia törvényes kormányának miniszterelnöke, külügyminisztere és más miniszterei is már számtalanszor kijelentették, hogy nincsenek területi igényeink Romániával szemben; kijelentették ezt az ellenzéki pártok vezetői is. Egyenesen sértő, hogy felelős politikusaink nyilatkozatait a román fél nem veszi tudomásul, vagy értéküket kétségbe vonja.

Az elmúlt ötödfél évtized ismeretében ez különösképpen furcsa.

1948. január 24-én Magyarország és Románia barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést kötött. Nincs tudomásom arról, hogy Magyarország ezt a szerződést *egyetlenegyszer is megsértette volna*. Ha most Budapest egyoldalúan mondaná ki, hogy nincsenek területi követelései Romániával szemben, akkor ez azt sugallhatná, hogy a múltban *voltak* ilyen magyar követelések. Nem világos tehát, milyen múltból van szó. Csak a Horthy-korszak lehetséges, de hát akkor visszamehetnénk az első világháborúig is, amikor Romániának voltak (nagy sikerű) területi követelései Magyarországgal szemben. Ha viszont csak a második világháború utáni időkig és

a magyar-román barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződésig megyünk vissza — ami éppen elegendő —, akkor egyetlen olyan felelős magyar politikust, magyar kormányt, vagy magyar pártot nem lehet idézni, amelyik területi követelésekkel állt volna elő.

Mi a helyzet az 1948-as szerződés másik aláírójával, Romániával?

Mikor a magyar nép 1956-ban felkelt a szovjet megszállók ellen, mikor a törvényes magyar kormány kimondta az ország függetlenségét, szuverenitását és semlegességét, a többpártrendszeren alapuló belső demokráciát, és ezt követően a Szovjetunió megkezdte fegyveres agresszióját Magyarország ellen, akkor a magyar-román kölcsönös segélynyújtási egyezmény értelmében Romániának Magyarország segítségére kellett volna sietnie. De ha realisták maradunk, és tekintetbe vesszük az erőviszonyokat, valamint azt, hogy Romániának a Szovjetunióval is volt kölcsönös segélynyújtási szerződése, akkor semlegesnek kellett volna maradnia. Ezzel szemben mi történt? Több szovjet forrásból is tudjuk, de tudjuk Jugoszlávia akkori moszkvai nagykövetének, Veljko Micsunovicsnak emlékirataiból is ("Journées de Moscou, 1956-1958", Robert Laffont kiadó, Párizs, 1979; magyarul: a párizsi "Irodalmi Újság" 1981. 7-10. számában),

hogy Románia nemcsak semleges nem maradt, hanem az *egyetlen ország volt*, amelyik a Szovjetuniónak felajánlotta, hogy részt vesz Magyarország fegyveres lerohanásában. Ezt Hruscsov 1956. november 3-án, tehát még a szovjet intervenció előtt kétszer is megemlíttette Brioniban Titónak: *'Román csapatok is részt vehettek volna a hadműveletekben — mondta —, de ennek az oroszok nem látják szükségességét'* (i.m. 133. oldal), majd: *"Vacsoraközben Hruscsov megint felhozta, a románok készen állnak, hogy ők is csapatokat küldjenek Magyarországra"* — (i. m. 137. oldal). Azaz: Románia önszántából felajánlkozott, hogy a magyar-román barátsági szerződés ellenére bevonuljon csapataival Magyarországra, és nem rajta, hanem az oroszok elutasításán múlt, hogy ez nem következett be.

Még tartott a forradalom, amikor a Román Kommunista Párt, a kormány és a sajtó előállt azzal a váddal, hogy a születőben levő demokratikus (az ő fogalmazásukban: ellenforradalmi, fasiszta, revizionista) Magyarország területi követeléseket támaszt velük szemben. Ebből egyetlen szó nem volt igaz: sem a Nagy Imre-kormány nyilatkozataiban, sem a rádióban, sem a sajtóban *egyetlen ilyen hang el nem hangzott*. (Lásd: Nagy Ernő pótolhatatlan értékű dokumentumgyűjteményét: "1956 — A forradalom sajtója", Giromagny, Franciaország, 1984.) Ennek ellenére az akkori román vezetésnek sikerült elég széles rétegeket a magyar területi követelések alaptalan vádjával a magyar forradalom ellen hangolnia.

A forradalom leverése után Gheorghiu Dej kormánya ezrével tartóztatott le, vetett börtönbe, deportált erdélyi magyarokat, akik nem a határok megváltoztatását kívánták, csupán rokonszenveztek a forradalommal. Százával fogtak le, vertek össze, internáltak olyan román értelmiségieket és diákokat is, akiknek ugyanez volt a "bűne". (Jómagamszemély szerint három olyan jelentős román író ismertek, akik — 56 után, 56-ért — nehezen leírható szenvedéseken mentek keresztül.)

De ez nem minden. A román kormány 1956. novemberében segédkezet nyújtott a szovjet fegyveres erőnek és Kádáréknak ahhoz, hogy Nagy Imrét és társait Budapestről Romániába vigyék, majd ezt követően az egész világ előtt garanciát vállalt a csoport tagjainak biztonságáért. Az ENSZ 1956. december 3-i teljes közgyűlésén Preoteasa úr, a román kormány külügyminisztere a következőket jelentette ki: *"Tisztáznom kell, hogy a menedéjog megadása Romániába Nagy Imre miniszterelnöknek és társainak szükségesnek mutatkozott azért is, hogy az érdekelt személyek biztonsága garantálva legyen, s azért is, hogy a rend helyreálljon Magyarországon.* (Ez utóbbi érv egyértelmű beavatkozás volt Magyarország belügyeibe, de ezt most hagyjuk.) *A román kormány elkötelezte magát, hogy szem előtt fogja tartani a politikai menedéjog nemzetközi szabályait... Nyugodtan állíthatom, hogy a kérdéses személyek hálásak a román kormánynak azért a vendégszeretetért, amelyet felajánlottak nekik. Közölhetem azt is a közgyűléssel, hogy Nagy Imrének és csoportjának magatartására a megértés és a jó hangulat a jellemző, ami élesen ellentmond annak a híresztelésnek, amelyet egy bizonyos küldöttség itt elhiteni igyekszik."*

A politikai menedéjog nemzetközi szabályainak első és legfontosabb eleme, hogy azokat, akik ezt élvezik, a menedéket nyújtó kormány semmilyen más kormánynak nem szolgáltatja ki, de főleg annak a kormánynak, amelyik részéről a menekülteket veszély fenyegetheti. Ennek ellenére a román kormány — a nemzetközi menedéjogot és saját hangzatos deklarációját lábbal tiporva — alig néhány hónappal később Nagy Imréket kiszolgáltatta a Kádár-rendszernek és ezzel aktív cinkosává vált a kivégzéseknek és a börtönbüntetéseknek.

Mindennek következtében egyáltalán nem tartanám túlzásnak, ha egy leendő magyar-román alapszerződés keretében, vagy azt megelőzően a magyar tárgyaló fél megkövetelné:

1. A román kormány határolja el

magát az 1956-os román kormány szószerzőitől;

2. a román kormány rehabilitálja és részesítse kártérítésben azokat a román és magyar anyanyelvű állampolgárait, akiket 1956-ban a magyar forradalommal való rokonszenvezésük miatt szabadságvesztés és anyagi hátrány ért;

3. a román kormány határolja el magát az 1958-as román kormánynak attól a nemzetközi jogba ütköző cselekedetétől, amellyel Nagy Imrét és több társát a hóhérok és a börtönőrök kezére adta.

A politikai elhatárolódásnak vagy az alapszerződés szövegében kellene benne lennie, vagy abban a formában kellene megtörténnie, ahogy ez Jelcin orosz elnök 1992 novemberi budapesti látogatása alkalmából történt (kioszorúelhelyezés a 301. parcellában, a sztálinista és posztstálinista román állam bűneinek nyílt megbélyegzése a magyar parlamentben).

A fentiek ismeretében felvetődik a kérdés: mi jogosítja fel a jelenlegi román rendszert, amelynek vezetői a köztársasági elnökkel az élükön abból a pártból kerültek ki, amelyik az itt felsorolt szerződésszegéseket állami szervein keresztül elkövette, hogy kétségbe vonja annak a magyar kormánynak ismételt nyilatkozatait, amelyiknek egyetlen elődje, egyetlenegyszer sem szegte meg az 1948-as magyar-román barátsági szerződést? Ha mi hajlandók vagyunk elhinni nekik, hogy totalitáriánus és szószegő Románia után ők most — megjavulva — egy demokratikus és szótartó Romániát igyekeznek megteremtteni, akkor ők miért nem hiszik el nekünk azt, hogy mi már idestova három esztendeje megvalósítottunk egy demokratikus, szavahihető és békés szándékú Magyarországot?

Mindenesetre: egy szerződés előkészítésekor tanácsosabb az igények maximumát bejelenteni, semmint elébe sietni a másik fél követeléseinek. Sajnálatos például, hogy a folyamatban levő tárgyalások nyilvános ismertetése során egyre-másra lehet olvasni a revizionizmus vádjáról s e vád ismételt cáfolásáról, de arról nem hal-

lottam, hogy a magyar kormány szóba hozta volna Románia 1956-os és 1958-as magatartásának, s az ebből fakadó jogos sérelmeinknek kérdését. Ez nem — újabb — akadály volna, hanem az őszinte tisztázásnak, az új alapok megvetésének velejárója. Hiszen — ahogy a kun-székely-román származású József Attila írta — "a múltat be kell vallani". Az általam is

hőn óhajtott magyar-román közlekedés során mindenről lehet tárgyalni, mindkét oldalról lehet, sőt szükséges engedményeket tenni, de egyoldalú és elsietett engedékenység aligha járul hozzá egy igazságos megegyezés mielőbbi kialakításához.

MÉRAY TIBOR
(Párizs)

Nemzeti stratégiák

Magyarország és a Kárpátok gyűrűjében élő magyarság jelen helyzetét egy különös történelmi és politikai paradoxon határozza meg: a magyarság mindenképpen fel kívánja építeni a maga nemzeti integrációját, vagyis fel kívánja számolni azt a sokévtizedes széttagoltságot, amelyet az elvesztett háborúk okoztak, amelyet a trianoni és a párizsi szerződések szentesítettek, s legalább kulturális, szellemi és lelki értelemben helyre akarja állítani nemzeti egységét. Ugyanakkor a közép- és kelet-európai régióban általános politikai dezintegráció megy végbe, és ez a szétesési és felbomlási folyamat veszélyezteti a magyarság integrációs törekvéseit. Ez a történelmi és politikai paradoxon mindazonáltal nem határozza meg eleve a soron következő események menetét, nem determinálja a közép- és kelet-európai viszonyokat, a régió jövője továbbra is nyitott, s noha baljós árnyékok vetülnek a térség fölé, a bekövetkező eseményeknek több "forgatókönyve" is lehet. A magyarság által követendő politikai irányokat, de szívesebben mondanám így: nemzeti stratégiákat ezeknek a "forgatókönyveknek" kell meghatározniuk.

A számunkra —és az egész közép-európai régió számára —a leginkább kedvező "forgatókönyv" az lenne, ha térségünkre minél inkább kiterjedne az európai integráció folyamata, és ez a folyamat a saját medrébe kényszerítené a közép-európai országokat, következésképp leállítaná a dezintegrációs politikát. Vannak ennek a "forgatókönyvnek" biztató jelei, így például éppen Magyarország —és mellette Csehország vagy Szlovénia —erősödő kapcsolata az európai gazdasági szervezetekkel és piacokkal, a "Visegrádi Hármas" (Magyarország, Csehország és Lengyelország) államcsoportjának kialakulása (ez az együttműködés kétségtelenül meggyengült Csehország és Szlovákia szétválásával), illetve a Közép-Európai Együttműködés (korábban Alpok-Adria Együttműködés, majd "Penta-

gonále"-, később "Hexagonále"-csoport, amely jelenleg Olaszországot, Ausztriát, Lengyelországot, Csehországot, Magyarországot, Szlovéniát és Horvátországot foglalja magába) létrejötte: mindez az európai és a közép-európai integráció eredményességének eszköze lehet.

Ez az integráció átfoghatja a közép-európai régió nyugati felét, tehát azokat a nemzeteket és országokat, amelyek korábban is mindig a nyugati civilizáció, a nyugati kereszténység és a nyugati politikai kultúra vonzásában fejlődtek, és csak külső hatalmi erőszak következtében váltak valamilyen keleti birodalom: a török, az orosz, illetve a szovjet vazallusaivá. Ugyanakkor ebben az integrációban nehezebben fog elhelyezkedni a térség keleti, dél-keleti része, azok a nemzetek és országok, amelyek a bizánci kultúrkörben, a keleti kereszténység és a despotizmusra alapozott keleti politikai kultúrák vonzásában éltek életüket. Számunkra igen nagy gondot jelent, hogy a kisebbségi helyzetbe taszított magyarság többségében ennek a "kelet-közép-európai" zónában (Szerbiában, Romániában, a Kárpátalján) él, vagyis olyan országokban, amelyek a nyugati integrációnak többnyire hátat akarnak fordítani. Mindazonáltal a közép-európai térség teljes integrációja volna a kívánatos, ez az integráció ugyanis lehetővé tenné az utódállamokban élő magyarság nemzeti integrációját is, egy olyan közép-európai vagy európai szövetség keretei között, amely minden nemzet és nemzeti kisebbség önrendelkezését elismeri és formalizálja a belső határokat.

Egy másik "forgatókönyv" szerint a magyarság nemzeti integrációját az utódállamokban élő magyar népcsoportok autonómiájára lehetne építeni. Ennek az autonómiának a lehető legszélesebb körben kellene érvényesülnie: ahol lehetséges, például a Székelyföldön, Szlovákia déli területein, a Kárpátalján, Beregszász környékén és a Bácska északi részén magyar területi autonómiák keretében, máshol városi, falusi és regionális önkormányzatok révén, általánosságban pedig annak a személyi választásnak és "nemzetiségi kataszternek" az alapján, amelyet az "ausztromarxizmus" képviselői: Otto Bauer és Karl Renner javasoltak még a kettős monarchia keretei között. Az utódállamokban élő magyarság ilyen körülmények között nem kérdőjelezné meg a fennálló határokat és az állami szuverenitást, öngazgatásának és kollektív jogainak minél teljesebb birtokában mégis meg tudná védelmezni kulturális és egyházi, politikai és gazdasági intézményeit,

meg tudná alapozni önálló fejlődését, és szoros kapcsolatba tudna lépni az anyaország magyarságával: szerepet tudna vállalni a magyar nemzeti integráció létrehozásában. Ilyen autonómia-tervek érlelődnek különben a délvidéki, a felvidéki és a kárpátaljai, sőt a székelyföldi magyar értelmiség szellemi műhelyeiben.

Végül megint másik "forgatókönyvet" kíván az, hogy a szomszédos országokban etnocentrikus és etnokratikus elnyomó politikai rendszerek jönnék létre, amelyek korlátozni vagy éppen felszámolni akarják a kisebbségi magyarság jogait, meg kívánják szüntetni anyanyelvi kultúrájának intézményeit, és szélsőséges esetben a kisebbségi magyarság elűzésére, áttelepítésére törekednek, avagy erőszakos merényleteket hajtanak végre ellene. Sajnos, ezek a törekvések — az önállóvá váló Szlovákiában, az egykori Jugoszlávia nem szerb népei ellen véres háborút viselő szerb politikában, sőt Romániában is — jelen vannak, és számolni kell velük. Ebben a súlyos esetben a magyar politikának és kormánynak a veszélyeztetett magyarság hatékony védelmére kell elszánnia magát, és fel kell vetnie a trianoni határok revíziójának gondolatát.

Ez a revízió természetesen nem terjedhet ki a teljes történelmi országterületre, sőt ennek nagyobbik részére sem, mindazonáltal a jelenlegi országterülettel határos magyarlakta területekre (elsősorban Szlovákia déli részén és a bácskai-bánati terület északi részén) ki kell terjednie, ezenkívül el kell érnie Erdély helyzetének rendezését, amelyet legjobban egy önálló erdélyi állam létrehozásával lehetne elérni. A magyar nemzeti stratégiáknak kétségteljesen a trianoni határok revíziójára és korrekciójára is fel kellene készülnie, s ehhez adott esetben meg kellene nyernünk a nagyhatalmak támogatását: elvégre a kisebbségi sorba került magyarság kedvezőtlen helyzetét az ő döntéseik idézték elő, s ők felelősek az európai integráció előrehaladásáért, a közép-európai térség belső békéjéért is.

Mindezeknek a nemzeti stratégiáknak a kidolgozása nem egyszerűen a mindenkor magyar kormány feladata, ellenkezőleg, mindebben a magyar értelmiség különféle csoportjainak, szervezeteinek és intézményeinek, műhelyeinek kell részt vennie.

Előnyös lenne, ha valamiféle munkamegosztás jönne létre egyrészt a magyarországi kormánypolitika, másrészt a különféle értelmiségi szervezetek és műhelyek között, amelyek a kormányt diplomáciai tekintetben is képesek lennének tehermentesíteni. Ennek a munkamegosztásnak a kialakítása tulajdonképpen a jövőre vár, és ebben a munkamegosztásban természetesen a nyugati világban szétszóródásban élő magyarságnak is részt kell vennie. Ez a magyarság, különösen a nyugati magyar értelmiség a múltban is igen sok feladatot vállalt magára a Kárpát-medencében élő magyarság érdekében és szolgálatában. A jövőben is a külföldi közvélemény és sajtó tájékoztatásával, a kormányzati és politikai tényezők felvilágosításával és megnyerésével ("lobbyzással") és persze a magyar nemzeti stratégiák kidolgozásában és meg-

valósításában való közvetlen részvétellel szolgálhatja az idehaza élő magyarságot, legfőképpen azt, hogy a kisebbségi létbe szorított magyarok egyszer valóban szabadon élhessék nemzeti életüket és ápolhassák nemzeti kultúrájukat.

POMOGÁTS BÉLA

Kétarcú politika

A magyar-román közeledés majd megbékélés történelmi szükségességét közel másfél évszázada felismerték elődeink. E felismerés, a Kossuth-Balcesu féle *Proiect de pacificacion*-t követően, olykor kifejezett politikai akarattal társult. Volt időszak, amikor úgy tűnt, elindul egy folyamat, amely elvezethet a tényleges és tartós megbékéléshez. Nem véletlen, hogy ez a folyamat minden alkalommal megfeneklett. Jóhiszemű kezdeményezői figyelmen kívül hagyták: nem kizárólag két nép, hanem két különböző kultúrkör, két különböző világ közeledése és megbékélése a tét. Az európaiság, a Szent István-örökség tehetetlenül szembesült a bizánci-balkáni makacs következetességgel, az ortodoxia társadalmi-politikai, ideológiai alpmotivációjával és működési logikájával.

A magyar-román viszony alakulását napjainkig meghatározza a dák-római kontinuitás fikciójára épülő román nemzeti tudat, a belőle táplálkozó nemzeti törekvés, a kizárólagosság és a vélt "felsőbbrendűség" folyamatos politikai érvényesítési kísérletei. Gyakorlati megnyilvánulásai különösebb nehézség nélkül kimutathatók a napi politikában egyfelől, mint érvrendszer, másfelől, mint konkrét politikai magatartásforma. Ennek folyamatos alkalmazása a *mindenkori román nemzeti politika kétarcúságát eredményezte.*

A jellegzetes kétarcúság napjainkban egyfelől a Románia image-kényszeréből fakadó *békülékenységekben*, a világközvéleménynek szánt látszatban, másfelől a valós nemzeti törekvéseknek megfelelő *mögöttes szándékban* nyilvánul meg. E kétarcúság képezi elsődleges akadályát a végleges megszövegezésre és aláírásra váró magyar-román alapszerződésnek. Általánosságban abszurdnak, esetleg mesterséges sarkításnak tűnik, de tekintettel a két nép viszonyának sajátosságaira és történelmi hátterére, a múlt illúzióinak elkerülése végett el kell dönteni, hogy az alapszerződés a magyar és a román nép viszonyát, vagy Magyarország és Románia viszonyát hivatott szolgálni. Ilyen sarkított megközelítésben nem lehet vitás, hogy a két nép viszonyának rendezése az elsődleges. Akkor pedig senki sem engedheti meg magának, hogy futóhomokra építkezzen, mert a tényleges és minden jószándékú egyén, illetve közösség által áhított *közeledés és megbékélés helyett* ismételten a történelem csapdájába esünk.

Sajnos, a mai román nemzeti politika kettőssége kevés eséllyel kecsegteti a közeledés, a megalapozott és tartós megbékélés jóhiszemű híveit.

Miközben a román vezetés minden eszközzel síkraszáll a moldáviai, észak-bukovinai, Herta vidéki, szerbiai, magyarországi stb. románság (sőt, arománok, meglenorománok, stb.) nemzeti érdekeinek védelmében, megkérdőjelezi a magyar kormány gondoskodásának jogosságát a Magyarország határain kívül élő magyarságról. Vehemens tiltakozik a románság hátrányára kilátásba helyezett mindennemű asszimilációs kísérlet, illetve gyakorlat ellen, de a maga módján 72 éve példátlan erőfeszítéseket tesz az erdélyi magyarság módszeres beolvasztására. Teszi mindezt a dák-római kontinuitás mítoszának alpmotivációjával, amely úgy kezeli és igyekszik bemutatni a románságot a világközvélemény előtt (éljenek Románia jelenlegi határain belül, vagy ezen kívül) mint akiknek megkérdőjelezhetetlen és elidegeníthetetlen történelmi joga a felsőbbrendűségre és kizárólagosságra való törekvés, szemben az *erdélyi magyarsággal, akiket* (például Vasile Mois egykori szenátor, a román parlamenti küldöttség vezetője az Európa parlamentben) *a németországi törökökhöz* hasonlított, akik a román nép "jóindulatán" kívül *semmire sem számíthatnak.*

Jelenleg a román nemzeti politika kifejezett célja a nagy-román nemzetállam megteremtése, ami elképzelhetetlen Erdély megtartása és Moldávia visszacsatolása nélkül. Jellemző,

hogy Erdély megtartása jogosságának indoklásában a dák-római kontinuitás történelemszemlélete mellett mennyivel nagyobb hangsúlyt kap napjaink szellemének és nemzetközi joggyakorlatának megfelelő *önrendelkezési jog*. Eszerint az erdélyi románság már 1918. december 1-én gyakorolta önrendelkezési jogát, döntött a saját sorsa felől, és a Gyulafehérvári Kiáltványban kifejezésre juttatta akaratát: Erdély Romániához csatolását. Ha Erdély megtartása jogosságának indoklásában napjainkban szalonképesebbnek tűnik első sorban az önrendelkezési jogra hivatkozni, ugyanazon alapelv másik elemével, Moldáviával kapcsolatosan változik a helyzet. Tekintettel (többek között!) Moldávia etnikai összetételére, a román unionisták egyetlen pillanatig sem lehetnek biztosak abban, hogy alapos nemzetközi ellenőrzés mellett a lakosság többsége Nagyromániára adná voksát. Egyre erőteljesebbek azok a törekvések, amelyek Nagy-Moldáviát részesítik előnyben, Nagyromániával szemben. Bármennyire szalonképes, célszerűbb tehát mereven elzárkózni az önrendelkezési jog érvényesítésétől. Ezért *Moldávia visszacsatolási igényének* indoklásában a hangsúlyt a *történeti jogosultságra* kell helyezni, a dák-római kontinuitás elméletére, mint politikai érvrendszerre és mint "ősi román földre" egyszerűen területi igényt tartani. Tehát amit a román nemzeti politika megkísérel utólag belemagyarázni a történesekbe Erdély jelenlegi hovatartozásának ügyében, az ellen vehemensen tiltakozik Moldávia esetében. Úgy tűnik, hogy a nemzetközi jog által elismert *önrendelkezést a románság sajátos módon*, mint kizárólagos privilégiumát kívánja értelmezni és alkalmazni minden olyan területen, amely saját történelemszemléletében "ősi román földnek" minősít.

A román nemzeti politika az 1918. december 1-i Gyulafehérvári Kiáltványt tekinti Erdély bekebelezése történeti alapdokumentumának. Bár megalapozottan vitatható a Nemzetgyűlés legitimitása, jelentőségét a románság számára a legmeggyőzőbb-

ben az a tény szemlélteti, hogy a Parlament Románia nemzeti ünnepévé nyilvánította a Kiáltvány "megszavazásának" napját. Jellemzőbb a román politikai magatartásra, hogy még a számára oly nagy jelentőségű saját *történeti dokumentumát sem kezeli egységesen*, elvárható komolysággal. Konkrét érdekeinek megfelelően alkalmazza egyes pontjait. Mint a politikai érvrendszer részeire, hivatkozik azokra, amelyek Erdély megszerzésének és megtartásának jogosságát "indokolják", de határozottan elutasítja azokat a pontokat, amelyek az "együttélő népek" teljes nemzeti szabadságát és jogegyenlőségét hivatottak biztosítani.

A politikai kettősség látványosabb, könnyebben nyomon követhető az alapcélok szolgálatába állított román nemzeti propagandában. Mint a nemzeti törekvések hatékony eszköze, ebbe a kategóriába sorolhatók a *történelemhamisítások*, a *megalapozatlan vádaskodások*, a nemzeti és nemzetközi közvélemény *félrevezetésére* tett kísérletek, bizonyos történelmi, politikai és jogi fogalmak sajátos értelmezései stb.

Vádolnak irredentizmussal, vagyis területi igények érvényesítésére tett kísérlettel, történeti múlt címén! Meglepően sajátos értelmezése az irredentizmusnak. Nem emlékszem, hogy egyetlen felelős magyar politikus felvetette volna a Szent István-i Magyarország visszaállításának gondolatát. Sőt, a magyar vezetés hivatalosan leszögezte: nincs területi követelése Romániával szemben. Nem biztos, hogy dicsőségünkre szolgál, de a Szent István-i Magyarországgal többet foglalkozik a román politika és a sajtó, mint a magyar.

Vádolnak revizionizmussal, annak ellenére, hogy épp a román hivatalos vezetés az, amely a terminológiát tartalmilag kimerítő irredenta érvrendszerével és politikai gyakorlatával Románia határainak revízióján munkálkodik. Mennyivel jogosabb Moldávia (sőt Észak-Bukovina, a Herta vidék, stb.) visszacsatolásának igénye, mint például az erdélyi magyarság sorsának méltó rendezése?

Vádolnak nacionalizmussal, sovi-

nizmussal, szélsőségesességgel minden olyan alkalommal, amikor etnikai létünk biztosítását kérjük, amikor tiltakozni merészelünk az erőszakos asszimiláció valamelyik formája, vagy másodrangú állampolgárként történő kezelésünk ellen, amikor *jogainkat* kérjük és *nem a románság jóindulatát*.

Vádolnak szeparatizmussal, ha nemzeti létünk alapfeltételeit, intézményrendszerét kívánjuk biztosítani.

Közép-Európában egymás mellett élésre ítéltettünk, a távlati célt senki sem vitathatja: elengedhetetlenül szükséges a két nép közeledése és megbékélése. Ám a lehetőségek tekintetében rengeteg a megalapozatlan optimizmus. Tudomásul kell venni végre, hogy ameddig nem sikerül megnyugtatóan tisztázni közös történelmünk kényes kérdéseit, még esély sem kínálkozhat annak a folyamatnak az elindítására, amelynek távlataiban megvalósulhat a tényleges és ezáltal tartós megbékélés. A végleges megszövegezésre majd aláírásra váró *magyar-román alapszerződésnek* tartalmaznia kell olyan kölcsönös kötelezettségvállalást, amely biztosítja a két nép közeledésének és megbékélésének valós alapfeltételeit az erdélyi magyarság és a magyarországi románság törvényes képviselőinek bevonásával.

KRECZINGER ISTVÁN

Júdás-magyarok

Sokféle furcsaságot, az emberi jellemnek számtalan gyarlóságát tapasztaltam már, de amikor Adrian Paunescu szennylapjában Hajdu Győző Egy budapesti ugatás (Un latrat de la Budapesta) c. írását elolvastam (Totusi Iubirea, 1992. december 24-31.), megdöbbsentem. Az említett cikkben ugyanis H. Gy. *őszintén* felháborodott. Tette pedig ezt nem azért, mert gondolatait félretolmácsolták, nem azért, mert jellemtelen gazembernek, népe árulójának tartják, hanem azért, mert egyik románul írt cikkét a Romániai Magyar Szó minden kommentár nélkül lehozta, és nem jelezte, hogy a közzétett magyar szöveg fordítás. Rossz fordítás, véli H. Gy., és így az olvasó netán azt hiheti, hogy ő ír olyan rosszul magyarul. Tehát őt kompromittálták mint "magyar" író.

Sajnos, nem vonhatom kétségbe H. Gy. magyarságát. Azt is tudom, hogy régebben magyarul írt és ezért hivatalosan romániai magyar írónak, illetve később magyar nyelvű román írónak nyilvánították. Elismerték. Nem az olvasók. Azok, akik megfizették. De hogy ő ezt az "író-ságot", netán a "magyar" író-ságot még komolyan is vegye — ez számomra megdöbbsentő. Ennél okosabbnak véltem őt.

Mert mit is művelt H. Gy.? Irodalomkritikát írt Gaál Gábor szellemében, kommunista elkötelezettségű, lírainak csúfolt igénytelenségeket tákolt össze "hadba vonuló verssorok"-ból, óvodások életét szomorította meg kötelező gyermekverseivel. És főleg irodalompolitikát művelt. Küzdött a kommunizmusért, öntudatosan vállalta, hogy nem csak mérnöke, de kondása is lesz az "újember-lelkeknek". És — mert hinni lehet szavahihető emberek állítása-inak — időnként még besúgással is foglalkozott...

Mindezt még nem rónám fel H. Gy.-nek. Művelték ezt mások is, amíg muszáj volt, ha írásból akartak megélni, de abbahagyták, amikor megtehették. H. Gy. azonban nem hagyta abba. Ha magyarul nem ügyködhet már, románul végzi a feljelentés-értékű rágalalmazást. Rágalmazza az RMDSZ-t, annak vezetőit, Domokos Gézá, Tócs László,

Beke Györgyöt, Ágoston Hugót, Czeglő Zoltánt és általában mindenkit, aki nem árulta el népét. Ez még nem is lenne baj: ha ő rágalmaz valakit, azt a rágalmazott legalább elkülönül tőle. Ám rosszabb, ha dicsér valakit. Nem hiszem, hogy Cs. Gyimesi Éva örült, mikor Az RMDSZ-es terror nem válogat az eszközökben c. alkotásában emígyen zengedezett róla: "Mindezeket(tudniillik az RMDSZ terrorcselekményeit — T.F.) meggyőzően bizonyítja az a minősíthetetlen közlemény is, amellyel Cs. Gyimesi Éva váratlan bátorsággal kilépett az arénára, pontosabban mondva fellépett a Romániai Magyar Szó c. bukaresti napilap hasábjain (1992. december 29.). Ezt az esetet érdemes megemlíteni, mert az a kis szöveg jobban leleplezi az RMDSZ egyes megvadult huligán köreit és a számukra készségesen és tevékenyen teret biztosító Romániai Magyar Szót, mint bármiféle politikai elemzés vagy kommentár" (Vremea, 1993. január 19.). No comment.

H. Gy., a "magyar" író jelenleg tehát románul ír. És nem is akárhogyan. Stílusával igyekszik gazdához idomulni. Vagyis olyan hangot üt meg, amilyen még a román sajtóban is párját ritkítja. Olyan hangot, amilyen csak Adrian Paunescu és C.V. Tudor lapjait jellemzi. Címek: 'Budapestben szájkosár nélkül ugatnak Románia ellen'; 'Egy budapesti ugatás'. Aki pedig megírta róla az igazat: "veszett kutya", "szerkesztő kutya", "sajtó-sakál"...

H. Gy. azonban így ír, mert be akarja bizonyítani gazdáinak, hogy megérdemli azt a pénzt, amelyet bezsebel tőlük. Czeglő Zoltán, az Erdélyi Magyarság szerkesztőjének leleplező cikke megijesztette. Valószínűleg attól tart, hogy kenyér nélkül marad, ha megtudják róla, hogy szorultságában az Erdélyi Magyarságnak is felajánlotta szolgálatait. Megnyugodhat. Új gazdáit nem érdeklik az ilyen csekélységek. Nem a becsületét, hanem a becstelenségét fizetik meg. Baja csak abból lehet, ha rájönnek, hogy hiába költik rá pénzüket. Ki veszi komolyan ma már Hajdú Győzőt?

Talán nem én vagyok az egyedüli, aki némiképpen sajnálja, hogy H. Gy. rossz célok szolgálatában fecsérte el szellemi képességeit. Ioan Iuliu Furo esetében azonban könnyű lehet a szívvünk. A Nagyrománia Párt jelenlegi szenátorának sohasem volt semmije, amit elfecsérelhetett volna. Ceausescu idejében a párt, a magyar nemzetiségű románoknak ezt a díszpéldányát az Oktatásügyi Minisztériumnak nevezett népbuító intézménybe helyezte, és ott azt a feladatot kapta, hogy magyar szakértőként hatékonyan segítkezzen a magyar nyelvű oktatás elorsvasztásá-

ban. A nevetés rázott, amikor *Ki mentett ki a Securitate kezéből* c. C.V. Tudorhoz intézett hűségnyilatkozatában (Romania Mare, 1992. okt. 30.) elmeséli, hogy annak idején kikezdtek, mert nem vette ki egy magyar tankönyvből Illyés Gyula egyik írását. Szorult helyzetében C.V. Tudor védelmezte meg, ő mentette meg a Securitátétól. A történetben az a csattanó, hogy valószínűleg igaz. A kevés talentumu Ioan Iuliu Furo nemigen tudna ilyesmit magától kitalálni.

Ioan Iuliu Furo a Nagyrománia Párt minden sajtókonferenciáján ott ül C.V. Tudor mellett, és egy csöppet sem zavarja, hogy a Nagyrománia Párt óriása *lebozgorozza* a magyar népet. Az egyik sajtókonferencián Mircea Musat, a Ceausescu-korszak történészeinek egyik sovíniszta vezérszava azt fejtegette, hogy a magyar történészek meghamisítják a történelmet. Már Anonymusra is megharagudtak: *"Anonymusnak Budapesten egy égiszű szobra van. Akkor, amikor elkezdtek mondogatni, hogy Anonymus rögtönöz, most vagy három éve, egy zsákot húztak a fejére, hogy senki se lássa. Nem bontották le a szobrot, csak elrejtették a tekintetek elől"* (Romania Mare, 1992. dec. 25.). Ioan Iuliu Furo szemrebbenés nélkül hallgatta ezt. Igaz: lehet, hogy sohasem látta Anonymus szobrát.

Egy másik sajtókonferencián C.V. Tudor a következőket mondta:

"És ha senkinek sincs bátorsága hozzá, hogy kimondja, hát én kimondom: a magyarokkal nem fogunk megbékélni soha! Soha! /.../ Én elmondom maguknak, hogy mit mondanak az ország egyszerű katonái: a magyarok nem nyugszanak meg addig, míg ismét meg nem verjük őket. /Nevetés/ Mind Magyarország, mind az erdélyi magyar kisebbség hadüzenet nélküli háborút folytat Románia ellen. Minden önkényes románellenes akciójuknak, a román elemek megalázásának, peremre való kiszorításuknak az a célja, hogy szétrombolják az egységes román nemzeti állam alapjait. Szokjunk hozzá ahhoz a gondolathoz, hogy határozottan oda fogunk vágni, ha szükség lesz rá. Lehet, hogy hihető lenne az egész mese Európa föderalizációjáról és az Európai Közös Házról, ha mások laknának mellettünk. Ha közös határunk lenne Hollandiával, Belgiummal vagy bármelyik észak-európai országgal, még egyet is érthetnénk ezekkel az elgondolásokkal. Ezek az országok nagyon civilizáltak, jártam bennük, hát tudom. De nem hiszem, hogy bármire is juthatnánk ezekkel a bestiákkal, akik a rituális gyilkosságot gyakorolják, akik élő emberek szemeit vágják ki, és akik pénzürméket helyeznek az üres szemgödörbe és döglött patkányokat a halottak szájába. Nem lehet ilyesmikről beszélni, mikor olyan gyilkosok laknak mellettünk, akik rituális táncot lejtenek a tűz körül, melynek lángjai között még élő emberek vonaglanak. Mikor ilyen szomszédod van, mindig az ágyad mellett kell tartanod a baltát." (Romania Mare, 1992. szept. 24.)

Ioan Iuliu Furo, aki többször is kijelentette, hogy magyar — és ez, sajnos, igaz — az előbbieket szó nélkül végighallgatta. Hiszen ő a Nagyrománia Párt szenátora, aki miatt C.V. Tudor még barátjával és elvtársával, Adrian Paunescuval is majdnem összeveszett. A lapok első kiesz-

tása szerint ugyanis a Nagyrománia Párt és a Szocialista Munkapárt — együtt — csak egy képviselőt jelölhetett volna a Strassbourgba utazó román parlamenti küldöttségbe. Ez a képviselő Adrian Paunescu lett volna. C.V. Tudornak ez nem tetszett, mivel az ő jelöltje Ioan Iuliu Furo volt. Hogy miért?

"/.../ ennek a létfontosságú küldöttségnek az érdeke az, hogy ez a magyar származású román állampolgár, Ioan Iuliu Furo a tagja legyen, aki szerintem többet ér, mint egy egész hadsereg költő, propagandista, diplomata stb. Kiváló ember, egy kiválóság" (Romania Mare, 1993. január 29.).

C.V. Tudor szavaihoz legfeljebb annyit lehet hozzátenni: Ioan Iuliu Furo jelenléte az Europa Parlamentben legalizálja Európa szemében a Nagyrománia Pártot. Egyedül Romániában tiltakoztak Ioan Iuliu Furo "fűróképviselet" ellen.

Nehezen szántam el magam arra, hogy Hajdu Győzőről és Ioan Iuliu Furoról írjak. Arra gondoltam: jobb hallgatni róluk, jobb még a nevüket is elfelejteni. Úgy kellene talán tennünk, mint múlt századi elődeinknek, akik azokról, akik együttműködtek a forradalom eltipróival, egyszerűen kijelentették: meghaltak. Szeretném azt hinni, hogy Hajdu Győző és Ioan Iuliu Furo a magyarság tudatában erkölcsileg valóban meghaltak, de nem vagyok benne biztos, hogy így van. Erkölcsi érzékünk sokat romlott a múlt század óta, és tiszteljük a befutottakat, még akkor is, ha "muszkavezetők" voltak. E két illusztris személyiség mögött állhatnak még a mindenféle Carol Ervin Laszlók, Ioan Tothok és a többiek, akik várják, hogy érvényesülhessenek. Mindegy miképpen, mindegy, minek az árán...

Természetesen tudom, hogy a keserűség zavarja a tisztánlátást. Torzíttja az arányokat. Ám ha azt akarjuk, hogy az erdélyi magyarság megmaradjon, nem szabad bocsánatos bűnnek tartani az árulást. És nevének kell neveznünk azt, aki erre rászolgált.

TAKÁCS FERENC

Önrendelkezés a Kárpát-medencében

Beszélgetés Borbély Imre RMDSZ-képviselővel

Kiindulva abból az alapvető mai történelmi igényből, hogy a Kárpát-medencében, egyáltalán az egész átalakuló, vérben vergődő Kelet-Közép-Európában csak a nemzetek, népek, népcsoportok önrendelkezési elvének gyakorlati érvényesítése hozhat enyhülést, megnyugvást és biztonságot többségieknek és kisebbségi népcsoportoknak, nemzeti közösségeknek egyaránt, folyóiratunk előző három számában a felvidéki, kárpátaljai és délvidéki magyarság egy-egy hiteles képviselőjét kérdeztük meg, hogy miként alakul tájaikon az autonómia kérdése, mennyiben karolta fel az önrendelkezés eszményét e kisebbségi területek magyarsága és milyen távlatai vannak az önmagunkról való döntés igényének.

Vigyázó szemünket most Erdélyre vetjük, és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség egyik vezető egyéniségét, Borbély Imre parlamenti képviselőt kérdezzük ugyanezekről. Borbély Imre az 1989-es romániai fordulat óta az erdélyi magyar közélet egyik legfontosabb személyisége, az önrendelkezés feltétlen híve. A történelmi időkben élvezett autonómiájukra ma is oly büszke székelyek ezért választották meg — temesvári létére — a maguk parlamenti képviselőjévé.

— Erdélyben az önrendelkezés, az autonómia nagy történelmi hagyományokra tekinthet vissza. Gondolok a székelyek kivételes helyzetére századokkal előbb, a szászok betelepítésekor számukra a magyar király által biztosított kollektív jogokra, önigazgatásra, az Andreanumra, valamint a románok erőteljes és nem egyszer sikeres autonómia-törekvéseire a történelmi Magyarország keretein belül. Mikor jelentkezik tételesen az önrendelkezés eszménye, igénye az erdélyi magyarság körében az 1989-es romániai fordulat után?

— Tudomásom szerint az önrendelkezés gondolata már a Romániai Magyar Demokrata Szövetség megalakításakor felvetődött. Az első szándéknyilatkozatok beszélnek róla, sőt szó esett Erdély autonómiájáról is. Csak hogy az akkori, főként bukaresti székelyű RMDSZ-vezetés törölte a szövegekből, mint nem időszerű kérdéseket. Ennek ellenére az RMDSZ-en belül kialakuló egyes csoportok soha nem fogadták el ennek az alapvető követelménynek az időszerűtlenségét és létjogosulatlanságát, s a maguk részéről mindent elkövettek, hogy az autonómia, az önrendelkezés gondolatát politikai erővé változtassák. Az első frappáns és szerintem meghatározó kísérlet erre Katona Ádámnak és

“Ne román politikát magyarul, hanem magyar politikát Romániában!”

csoportjának a fellépése volt 1991-ben, az 1848-as agyagfalvi székely nemzetgyűlés évfordulója kapcsán. Ez azonban nyomban kiváltotta a már előbb hadrendbe állított propaganda-gépezet működését.

— Magad az Erdélyi Szövetség egri értekezletén, 1991-ben amely egyébként az önrendelkezés elve mellett tett hitet és kiváltotta ezzel bizonyos román és magyar körök haragját, a Romániában észlelhető, a román nép körében érlelődő regionalizmusról is szóltál.

— Nem beszélhetünk az 1989 utáni erdélyi magyar önrendelkezési igényekről anélkül, hogy ne említenők a román regionalista törekvéseket, elsősorban a Bánság vonatkozásában. Pontosán ez volt az, ami 1990 tavaszán beindította az általam fekete propagandának nevezett sajtó és tévé hadjáratot, melynek későbbi megnyilatkozása volt a Katona Ádámék kísérlete által kiváltott általános társadalmi hisztéria. Emlékeztetnem kell azokra a román fejtegetésekre, melyek szerint a Bánságban magyar ügynökök bujtoztatják a románokat azzal a céllal, hogy hívják be a Bánság királyának Mihályt, majd később a területet csatolják a Szent István-koronához. Bukarestben ez volt a fő félelem, a délromán metropolis számára azonban az igazi veszélyt nem a magyar autonómia

ből, ami félkoloniális vagy burkolt koloniális rendszerre vallott.

— *Aradról, Szatmárnémetiből elvitt gyárakból épült fel a román nehézipar Bukarestben, Brailán. Nyilván, a gyárakkal együtt kellett áttelepülniük a Kárpátok déli oldalára a magyar munkásoknak is, akik addig az aradi, szatmári gyárakban dolgoztak. Ez az irányzat és népi kivándorlás, magyarfogyatkozás 1945 után már nem folytatódott. Mégis félkoloniális rendszerrel beszélhetünk?*

— Máig megmaradt abból a félkoloniális rendszerből a lojalitási, bizalmi válság. Elegendő végig tekintenünk azoknak a személyeknek a születési helyén, akik Trianon után, de akár az utóbbi évtizedekben kulcspozíciókat

gondolata és terve jelentette, hanem azok a román autonomista törekvések, amelyeket a magyar igények válthattak ki. Erre feltétlenül rá kell mutatnom, mivel Romániában nagyon sok jelét látni a burkolt gyarmatosításnak, egy olyan impériumnak, amelyben a történelmi országrészek a délromán csizma alatt élnek.

— *Ezek a román autonomista törekvések, amelyekről a világ nagyon keveset tud, még a magyar közvélemény előtt sem ismertek eléggé, gyakorlatilag elszakadást kívánnak Bukaresttől? Talán régiók kialakítását Románián belül?*

— Hadd folytassam azzal, hogy a burkolt gyarmatosítás rendszere elsősorban a két világháború között volt tapasztalható, az utóbbi évtizedekben már nagyon sok beruházást eszközöltek a Romániához csatolt területeken is. De Trianon után másféle román irányzat érvényesült, Erdély és a történelmi román országrészek "hivellálására" törekedtek, felbecsülhetetlen anyagi javakat, művelődési kincseket vittek el Erdély-

töltöttek be a román államapparátusban. A miniszterekig bezárólag a kulcshelyeket 80-85 százalékban délrománok foglalták és foglalják el. Ez azt jelenti, hogy az ókirályságbeli, főként délromán vezető oligarchia erős fenntartásokkal él az erdélyi és bánsági románokkal szemben is.

A konkrét kérdésre válaszolva, nem hiszem, hogy ezek a román autonomista, regionalista törekvések bármilyen elszakadást céloznának meg. Számomra ez elképzelhetetlen, hiszen Nagyrománia fenntartásának kérdésében a románság úgy összetart, mint a bogáncs. Ezt most tisztelettel mondom, hozzátéve: bárcsak mi, magyarok lennénk ennyire összetartók a nemzet létkérdéseiben!

Nem a román állam szétdarabolására törekszik a román autonomista gondolat, hanem a délromán oligarchia előjogait szeretné megnyirbálni. Éppen ezért a bukaresti hatalom érdeke az, hogy a román önkormányzati törekvéseket a magyar veszély hangsúlyozásával, fantom veszélyek falra festésével gátolja meg, vagyis a románság belső kohéziójára támaszkodva, azt megszólítva fojtsa el bármiféle ésszerű decentralizációt, autonómiát.

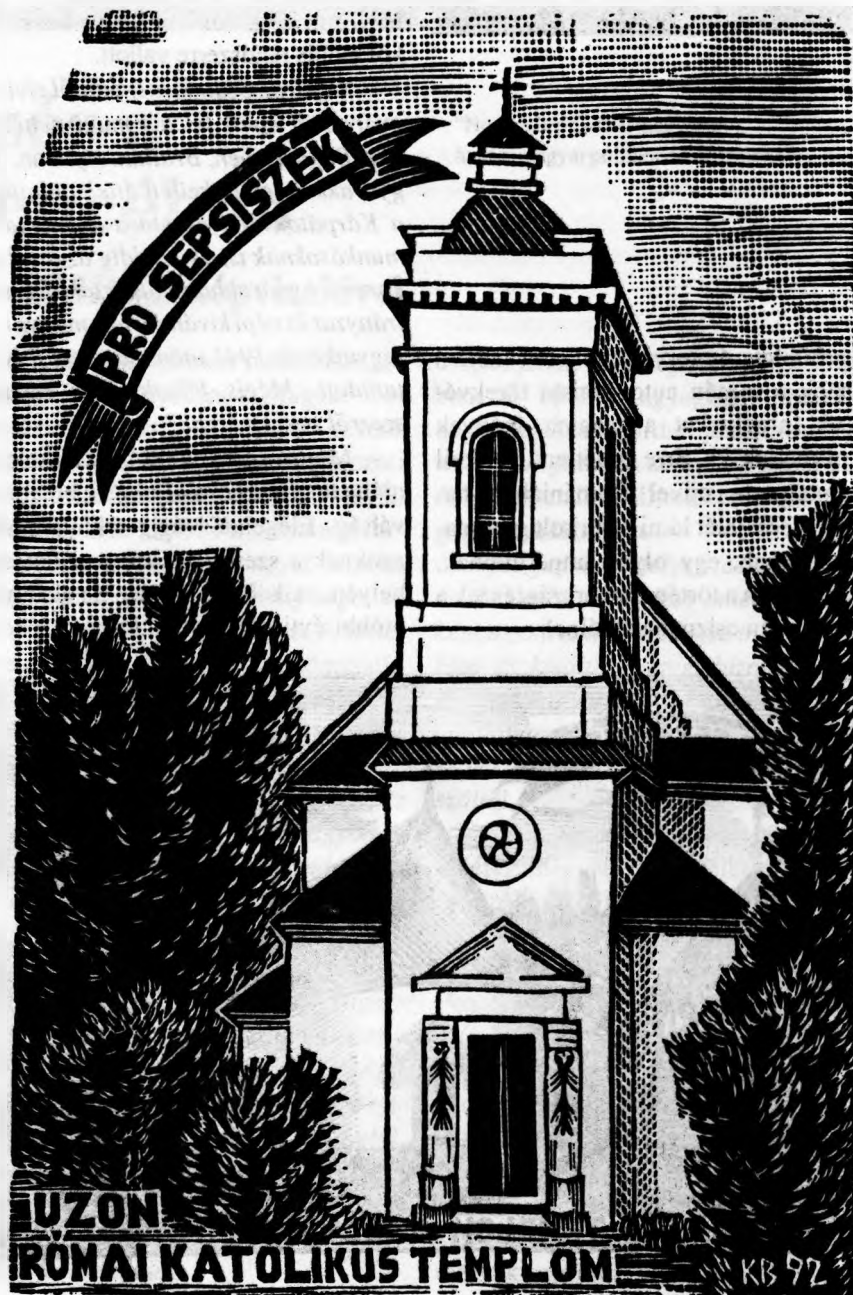
— *Vannak gyakorlati megnyilatkozásaik is ezeknek a román autonomista elképzeléseknek?*

— A Kárpátoktól nyugatra mind jobban érződik ez az igény gazdasági és kulturális vonatkozásokban. Például a Mócvidék visszaköveteli a két háború közötti időkből élvezett előjogait, főként a faipari és kézműipari termékek értékesítése terén. Bukovinában is tapasztalni hasonló törekvéseket. Igaz, hogy nagyon óvatos kísérletek ezek. Felerősödésükben az erdélyi magyarságnak katalizátori szerepe lehet. Most még féken lehet tartani a román autonomista törekvéseket a magyar veszélyre hivatkozva. De ha mi, magyarok így is, úgy is felvállaljuk és megvalósítjuk a magunk autonómiáját, akkor értelmetlenné válik, hogy egyes tájegységek románsága saját magát lefékezze.

— *Tőkés László nagyváradi református püspök, az erdélyi magyar ön-*

rendelkezés következetes híve és nemzetközi tekintélynek örvendő harcosa nagy tisztelettel beszél a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének példamutatásáról, amellyel a Kárpát-medencében elsőnek hirdette meg és dolgozta ki a magyar autonómia három alapvető formáját, a személyi, kulturális és területi autonómia tervét. Igen ésszerű és a kisebbségi magyarság megmaradását szolgálja Duray Miklósék, az Együttélés Politikai Mozgalom javaslata a magyarlakta Dél-Szlovákia területi és közigazgatási felosztására. Ezt ezekben a hetekben fogadják el az Együttélés országos kongresszusán. Az eszmei tisztázások, ezek a fellépések — közéjük kell sorolnunk nyilván a kárpátaljai autonómia kezdődő kiépítését is — hatottak-e és mennyiben az erdélyi magyar közgondolkodásra?

— A Magyarországon kívül élő magyar népcsoportok legitim szervezetei jelen vannak a Kelet-Európai Népcsoportok Fórumán, az elmúlt két évben képviselőik rendszeresen találkoztak, és a vezető ideológusoknak alkalmuk nyílt gondolataik, elképzeléseik egyeztetésére, összhangba hozására. Rokon vonások vannak közöttünk. Elképzeléseink alapja az a felismerés, hogy a határok módosítása térségünkben jelenleg nem tartozik a politikai realitások közé. Legfőképpen az anyaország és a szomszéd or-

szágok erőviszonyai miatt. Ez azt is jelenti egyrészt, hogy Magyarország nem játszhat semmiféle destabilizáló szerepet a dunai régióban.

— *Noha ez az állandó, visszatérő vád ellenünk...*

— Másrészt ez a helyzet azt követeli meg, hogy megoldást találjunk a magyarság megmaradására, kisebbségi körülmények között is. A területi autonómia és a többi autonómia-formák között én különbséget teszek olyan értelemben, hogy a területi önkormányzat könnyen magyarázható az elszakadás utolsó előtti lépéseként, és a többségi propaganda így is magyarázza. Emiatt a mai romániai politikai helyzetben nem tartom célszerűnek

csupán deklaratív szinten felvetni a területi autonómia igényét, mikor ennek most sem a gazdasági, sem a szervezeti, sem a szociálpszichológiai háttere, illetve bázisa nincs meg, ugyanakkor alkalmat nyújt a többség védekező reflexének feléledésére és a román propaganda könnyen megtorpedózhatja az autonómiának azokat a formáit is, amelyeket igenis már most meg lehetne valósítani.

— *Konkrétan?*

— Legfőképpen a személyi autonómiaira gondolok, amit mi szövetségi önkormányzatnak nevezünk. Belső választásokon alapuló tisztújítás a Romániai Magyar Demokrata Szövetségben, az önkormányzati struktú-

ra kiépítése és ezzel párhuzamosan, erre alapozva a kulturális autonómia megteremtése, lépésről lépésre haladva. Úgy gondolom, hogy ez a program katalizátorként hathat az egész ország demokratizálódására is.

— *Ez lenne a megoldás a Vajdaságban és a Felvidéken is?*

— Elvileg igen. Viszont a volt Jugoszlávia területén polgárháború dúl, a Felvidéken pedig – megítélésem szerint – a szlovák politikum monolitikusabban nacionalista, mint a román közvélemény. Tehát hiába a taktikázás, hiába nem tűzik napirendre a területi autonómiát, így is, úgy rájuk húzzák a vizes lepedőt. Akkor tehát egyetlen reális út az, amelyre léptek. Hiszen a döntő tényezők, amelyek felé a követeléseik hathatnak, a nemzetközi fórumok, illetve a nemzetközi döntések, az arbitrázs lehetősége, belátható időn belül. Ez esetben előnyt jelenthet a vajdaságiaknak és a felvidékieknek, hogy már időben bejelentették igényüket az önrendelkezésre, nemcsak a tárgyalások megkezdésekor.

— *Felvetődik a kérdés: ugyanez a logika érvényes-e Erdély esetében is?*

— Igen. Abban a pillanatban, mikor egy ilyen nemzetközi arbitrázs lehetősége körvonalazódik, akkor az erdélyi magyarságnak is programjába kell iktatnia a területi autonómiát, hogy legyen tárgyalási alap. De ha ez nem következik be, akkor szerintem a területi autonómia felvetésével többet veszítünk, mint amennyit nyerünk.

— *Az erdélyi magyar köztudat megkérdettség az önrendelkezés kérdésében, a vajdasági és felvidéki törekvésekhez viszonyítva magyarázható-e azzal, hogy az előbb említett két régióban drasztikus nemzeti elnyomatás, kitelepítések, tömegmészárlások sorozata erősítette és edzette meg a magyar ellenállást a lelkekben, miköz-*

ben Erdélyben — noha ott is voltak terrorakciók, magyarpogromok, Szárazajta, Csíkszentdomokos — az az időszak jóval "békésebb" volt, de ugyanakkor éppen ez a "békesség" lefegyverzőleg hatott, hatalmas, az egész magyar társadalmat érintő ámitás érvényesült?

— Két dolgot kell itt pontosítanunk. Az egyik az, hogy a Felvidéken és a Délvidéken is léteznek kollaboráns irányzatok. A Felvidéken egy magát liberálisnak nevező polgári párt, amelyik mintapéldánya a politikai asszimilációnak. Ez a párt szlovák politikát folytat magyarul és meg vagyok győződve arról, hogy nem látna tragédiát abban, ha a magyarság felszívódna a többségi szlovákságba. Ugyanis ez egyáltalán nem veszélyeztetné annak a rétegnek az érdekeit, amelyet ez a párt képvisel.

A Délvidéken is vannak kollaboráns politikusok, de számottevő kollaboráns mozgalom nincs.

Már most, ami Romániát illeti, erről kell szólnom másodszer, valóban igaz magja van annak, hogy a Groza-féle politika hosszú évtizedekre egyféle önámítást indukált a magyar fejekben, azt az illúziót keltette, hogy a hatalom kiszolgálásával ki lehet ügyeskedni a túlélést. Én ezt a magatartást jó értelemben vett labanckodásnak nevezem, és a magyarság egyik átkának tartom. A mohácsi gerinctöréstől máig eltartó szociálpszichológiai átkunk, de azon vagyunk, hogy meggyorsítsuk a gyógyulást ebből a betegségből.

— *Jó értelemben vett labanckodás?*

— Azokra értem, akik azért labancok, hogy a nemzetet szolgálják ezzel.

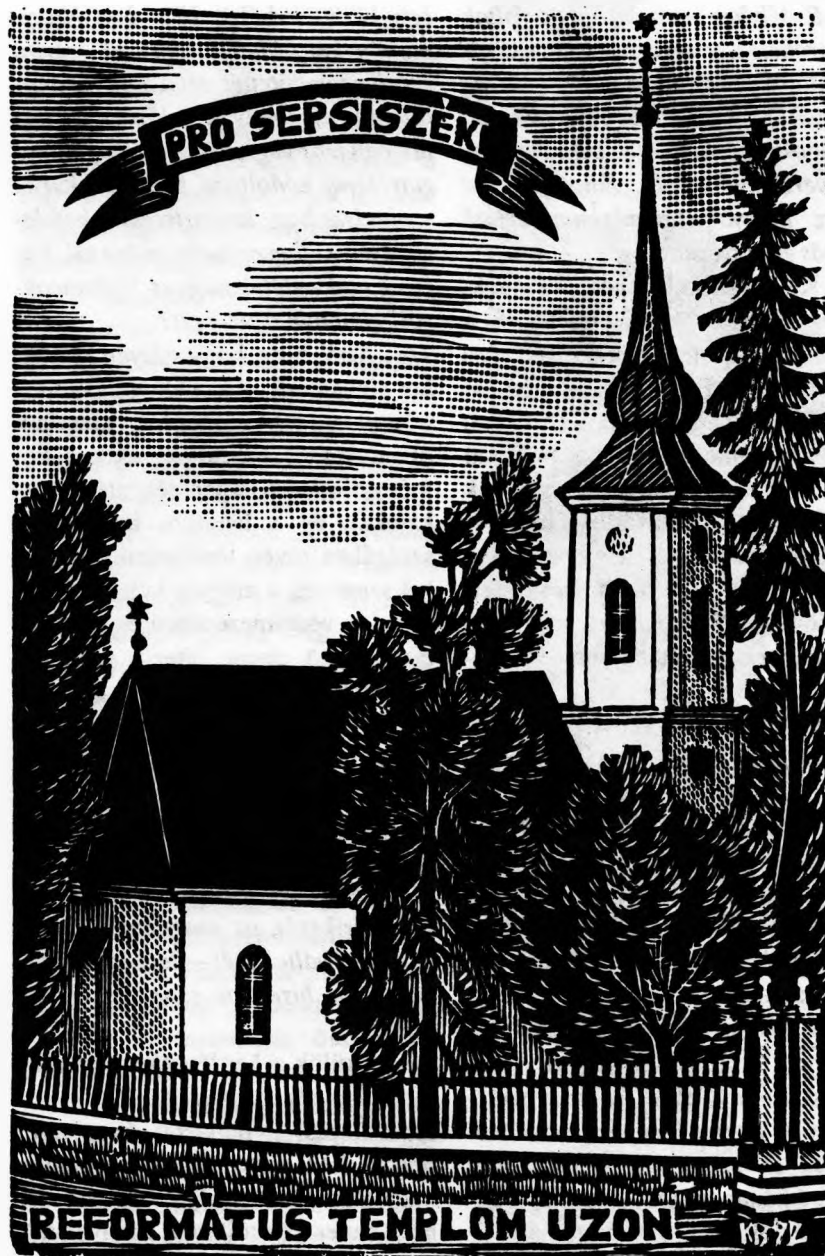
— *Akaratlanul Károlyi Sándor juthat eszünkbe, meg túlsó oldalon álló ellenfele, Pálffy János, akik a magyar nemzeti célok, a megmaradás érdeké-*

ben kötöttek békét 1711-ben Nagymajtényban. Mai történészek szerint ezzel megmentették azt a magyar népállományt, amely az előző évszázadokban már végzetesen megfogyatkozott (török hódoltság, stb.), és a kuruc szabadságharc katasztrofális befejeződését esetleg nem élte volna túl. Vajon a mai erdélyi magyar "labancokról" elmondhatjuk-e ezt?

— Attól függ, hogy milyen időszakot vizsgálunk. Én például csak tisztelettel tudok gondolni mondjuk olyan kiadói vezetőkre, akik a kemény diktatúra idején végezték munkájukat, és a hatalom látszólagos szolgálata révén történelmi érdemeiket szerezték a magyar kultúra és tudomány védelmezésében és gyarapításában. A most létező romániai féldiktatúrában azonban azt a politikát folytatni tovább, ami a totalitárius időkben bevált, az már nem realizmus, mert nem használja ki az adódó, más jellegű lehetőségeket.

— *Éppen emiatt lett vízválasztó a romániai magyar politikai életben az önrendelkezés, az autonómia kérdése? Ezért váltak szét — legalábbis látszólag — bizonyos csoportosulások útjai?*

— Örülök a kérdésnek, mert még most, a tavaly októberi kolozsvári önrendelkezési nyilatkozat és az idei brassói RMDSZ-kongresszus után is napvilágot látnak olyan elemzések, néha neves írók tollából, amelyek tel-

jesen félreértik vagy félremagyarázzák a valós helyzetet. Úgy tüntetik fel, mintha Erdélyben individualisták és kollektivisták állnának szemben egymással. Ez nem igaz. Mindenki, aki az RMDSZ-ben tevékenykedik, az individuális szabadságot a kollektív követelmények fölé helyezi, tehát senki nem erőlteti rá a kollektív nemzeti-

ményt a nemzettársaira. Ilyen nem létezik. Ugyanakkor senki sem liberálisabb a másiknál a gondolkodásában, csupán némelyek így nevezik magukat, mások pedig nem. De a legindividualistább individualista is, ha lemond az önazonosság védelmének programba iktatásáról, ami tulajdonképpen kollektív jog, akkor önmagát

zárja ki egy olyan szervezetből, amelynek lételeme pontosan ennek az önazonosságnak a megvédése. Kisebbségi helyzetben, kisebbségi politizálásban az egyes szavak értelme, súlya, dimenziója változik, még ha egyes elemzők ezt nem is hajlandók tudomásul venni.

Ami most már az úgynevezett mérsékeltek és az úgynevezett radikálisok közötti különbséget tette, az az önrendelkezés programba iktatása. Azért mondom így, hogy "úgynevezett mérsékeltek", mert módszereikben tudtak nagyon radikálisak lenni. Gondoljunk a Hargita megyei jelöltlisták összeállítására a parlamenti választások előtt, mikor elmentek odáig, hogy a szakadás veszélyét is vállalták és felrúgtak mindenféle szabályt, amit az úgynevezett radikálisok soha nem tettek meg. Tehát a címkék nem jók, nem alkalmazhatók. Itt arról van szó, hogy önállóan politizáljunk-e vagy ne. Durván leegyszerűsítve: román politikát folytatunk-e magyarul, vagy pedig magyar politikát Romániában. Ez a különbség közöttünk.

— *Mi az úgynevezett mérsékeltek megfontolása?*

— Szent meggyőződése, hogy 99 százalékuk jóhiszeműségből folytatta a maga politikáját. Akkor volt a román propaganda által belénk sulykolt veszélykép, hogy úgy gondolták, többet már nem vállalhatunk magunkra. Számomra nagy elégtétel, hogy a belső önrendelkezésről szóló tavaly októberi kolozsvári nyilatkozat, amit konszenzusban hoztunk meg, tulajdonképpen egész gondolkodásunkat átbillentette a "román politika magyarul" oldaláról a "magyar politika Romániában" oldalára.

BEKE GYÖRGY

Az évszázad dokumentuma?

1990 szeptemberében Genfben "titkos" tanácskozást tartottak szovjet és német szakértők részvételével "Közép-Európa földrajzi-politikai problémái" címmel. Az állítólag itt született "szerződést", mint "dokumentumot" közölték már a cseh Politika, a magyar Kapu, az amerikai Új Világ, a román Romania Libera és a belgrádi Politika című lapok. A "dokumentumot" nem kommentáljuk. Provokáció vagy sem, igaz vagy se, ki tudja? Mindenesetre nem akarunk abba a hibába esni, mint például a Molotov-Ribbentrop egyezmény titkos záradéka esetében, amit évtizedekig tagadtak, elhallgattak.

— A Német Szövetségi Köztársaság (a továbbiakban NSZK) kompenzálást követelt a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségétől (a továbbiakban Szovjetunió) az annektált Kelet-Poroszorszáért és az Odera-Neissetől keletre lévő térségekért;

— Az NSZK követeli a szovjet befolyás visszaszorítását a cseh-morva régióban. A Szovjetunió nem hajlandó elviselni határai közelében az új csehszlovákiai rezsimet, amely nem fogadta el a szovjet gesztust, s ezzel hagyta megbukni a Husák-rendszert. A Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság kormánya nem hagyott fel a Szovjetunió elleni agitálással, s nehezíti a szovjet kormány és az elnök pozícióját. Mindez pedig a lengyel és a magyar kormánytól eltérően történik;

— A Szovjetunió nem fogja akadályozni Csehszlovákia felbomlását, mégpedig amiatt, hogy nincs elég garancia a közép-európai politikai egyensúlyra, illetve amiatt, hogy nincs elegendő feltétel Csehszlovákia nemzeteinek államalkotó tényezőként való elismeréséhez;

— A Szovjetunió egyetért azzal, hogy a cseh-morva régió a jövőben 12-15 éven belül bekerül az NSZK gazdasági érdekszférájába, valamint a régiónak Németországba történő politikai átirányításával;

— Az NSZK az új csehszlovák vezetés népszerűségének esetleges csökkenése miatt a Szovjetunió számára is elfogadható, Németország felé hajló garnitúrát készít elő, alternatívaként a baloldali pártokból is, de a politikai erők profilálódásába való szembetűnő beavatkozás nélkül;

— Tekintettel arra, hogy ha Ma-

gyarország hajlandó volna megőrizni a politikai és gazdasági stabilitást a Duna-menti régióban, a Szovjetunió és az NSZK nem fogja akadályozni a trianoni szerződésig érvényes eredeti magyar határok visszaállítását. Az NSZK növeli a Magyarországnak nyújtandó gazdasági segítséget, hogy a magyarországi életszínvonalat a szlovákiai fölé emelje, hogy ezzel a Magyarországhoz történő csatlakozás a szlovákok számára is vonzó legyen;

— A Szovjetunióknak nincsenek ellenvetései, hogy német egyetemeket és középiskolákat alapítsanak a cseh-morva régióban, s ezeket az oktatási intézményeket Németország finanszírozza;

— A Szovjetunióknak nincsenek ellenvetései Jugoszlávia felosztásával szemben, egyetért Horvátországnak és Szlovéniának az NSZK gazdasági érdekszférájába történő vonásával;

— A Szovjetunióknak nincsenek ellenvetései a politikai destabilizáció eszközeinek felhasználásával szemben;

— Az NSZK nem kötelezi el magát Ukrajna, Litvánia, Lettország és Észtország kérdésében, s ezeket a térségeket nem tekinti az elviselhető mértéken felüli gazdasági érdekszférájának;

— A Szovjetunió nem fogja akadályozni Kárpát-Ukrajna leszakadását az ukrán nacionalisták destabilizáló tevékenysége esetében, valamint azt sem, hogy Kárpát-Ukrajna a Magyar Köztársasághoz csatlakozzon;

— A Szovjetunióknak nincsenek ellenvetései a cseh határvidék szovjetek és németek általi fokozatos kolonizálásával szemben.

Sovinizmus, idegengyűlölet, zsidóellenesség Romániában*

Bevezető

Románia a második világháborúban a németek oldalán támadta meg a Szovjetuniót. Az ily módon frissen annektált területeken, — Besszarábia, Bukovina, Dorohoi megye — egy olyan homogénizáló akciót hajtottak végre, melynek keretében 1941. június 22-től szeptember 1-ig több mint 166.000 zsidót gyilkoltak le különleges kegyetlenséggel. Az akkor még bizonytalannak vélt és nem nagyon hitt deportálásokra később került sor. Így, kihasználva az adódó alkalmat, a tisztogatási akciót önerőből hajtották végre. Az évtizedekkel korábban annektált Dobrudzsában a területtel átvett lakosság erőszakos asszimilációját a román politikusoknak csak részlegesen sikerült megoldani. Ezért a román hadsereg fő feladatai közé tartozott, hogy a frissen annektált területeken olyan mértékű kegyetlenkedéseket, tömeggyilkosságokat hajtsanak végre, aminek következtében a megfélemlített nemzetiségek tömegesen menekülnek el. Ezeket a módszereket kipróbálták az első világháború után Romániának ítélt Erdélyben is. Azonban a legkegyetlenebbül 1941. június 22. és szeptember 1. közötti időszakban, a frissen elfoglalt területeken jártak el a zsidó lakosság ellen. Románia az egyedüli európai ország maradt, ahol a második világháború alatti zsidóellenes pogromok szervezőit és végrehajtóit nem vonták felelősségre. A háborús bűnösök bűjtatása, a bűnök leplezése vezetett ahhoz a mai helyzethez, hogy Romániában napjainkban is — példátlan módon — terjed az antiszemitizmus, az általános idegengyűlölet és az intolerancia. Románia abban is egyedülálló maradt, hogy Európában csak ebben az országban lehetséges ma is büntetlenül pogromokat szervezni és sikeresen végrehajtani, ahogy ezt az 1990-es év magyarellen és többszöri cigányellenes pogromjai is bizonyítják.

Az antiszemitizmus történelmi gyökerei

Béna Péter moldvai fejedelem idejére nyúlnak vissza, aki 1578-ban kergette ki a zsidókat az országból. A Spanyolországból Konstantinápolyon keresztül Oláhországba került zsidókat Vitéz Mihály vajda 1595-ben Bukarestben kiirtotta. Az 1832. évi moldvai alkotmány népellenes elemnek minősítette a zsidóságot. Ugyanott 1839-ben törvény mondta ki, hogy a zsidók csavargók. Az egyesült román fejedelemség első 1866. évi alkotmánya (7. paragrafus) megvonta a zsidóktól az állampolgári jogot (a kereszténység leple mögé bújva), amit Románia az európai nagyhatalmak tiltakozására, a berlini kongresszus határozott fellépése alapján, csak 1879-ben adott meg nekik. A román kormány már akkoriban is azt hangoztatta *“aromán türelmes nép és Romániában nincsen zsidóüldözés”*, közben zsinagógák álltak lángokban. A zsidók egyenjogúságát csak az 1919. évi St. Germain-i békeszerződés tudta Romániára kényszeríteni.

Jelenleg Romániában az antiszemitizmus, általában a kisebbségek elleni gyűlölet a következőképpen terjed:

Újságcikkek

“Nem kell sem sovinsztának, sem ultranacionalistának, sem antiszemitának lenni ahhoz, hogy rájövünk arra, a rossznak egy jó része a zsidók útján jutott el hozzánk.

a) A zsidók hozták létre 1918 után a Román Kommunista Pártot, a tagságot is nagyrészt ők alkották; ez a párt a moszkovita Komintern eszköze volt, melynek programjában ott szerepelt az alig megvalósított Nagy-Románia szétdarabolása is. Ők alkották az V. hadoszlopot Romániában 1944-ig. Ők pusztították el és korrumpálták azt a kevés románt, akiknek becsületes kommunista eszményeik voltak. Őket vitte ki Moszkvába Beria elvtárs, Sztálin atyácska jobbkeze, hogy onnan irányítsák a romániai »ellenállást« 1940-1944 között. Ők voltak a Kommunista Párt ideológusai, ők voltak a Tudor Vladimirescu hadosztály létrehozói stb., stb. Éppen ezért nem lehetett és sohasem lehet majd megírni az RKP igazi történetét, mert az tulajdonképpen a Zsidó Kommunista Párt története lenne. A korabeli sajtó, az RKP tagjai, s a párt nagy személyiségeinek nevei tanúskodnak erről a dologról.

b) A zsidók voltak azok, akik 1944 után megkaparintották a politikai hatalmat az országban a szovjet szuronyok árnyékában. Miután szépecskén behozták őket Moszk-

* Matatias Carp Fekete könyvének első magyar kiadását a közeljövőben megjelenteti a lapunkhoz közelálló Primor Kiadó.

vából, hirtelen az ország vezetői lettek, a Román Kommunista Párt alapkádereivé, kulcsszemélyiségeivé váltak. Az olyan szép román nevek, mint Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Miron Constantinescu, I. Chisinevski, Leonte Rautu, Alexander Birladeanu, Manea Manescu stb., stb. sokszor olyan zsidó neveket takarnak, mint Ghidale, Rotman, Bardenco, Mendel, Neulander, Landau stb. és még sokan vannak ilyenek (akit remélhetőleg le fognak leplezni), annak ellenére, hogy szép -escu, -eanu végződésű nevük van. Ők voltak a hadsereg, a milícia (rendőrség) s főleg a securitate vezetői. Emlékszem, hogy mikor 1968 körül egyeseket lelepleztek közülük, kiderült, hogy T. Georgescu és Ana Pauker adott pillanatban Gh.Dej telefonbeszélgetéseit is ellenőrizték. Ők voltak a securitate főnökei, s elsősorban a légerek parancsnokai (ezek között Petre Roman apukájának neve előkelő helyen szerepelt). Ők pusztították el a Duna-csatornánál s a börtönökben a román értelmiség legjavát. Miattuk pusztultak el a romániai egyházak legkiválóbb teológusai és főpapjai. Arról nem is beszélek, hogy a nagy állami vállalatok élén ők és csakis ők álltak. Ők voltak a párt bizalmi emberei. A románokat pedig ...munkára!

c) Arról nem is beszélve, hogy mi történt Besszarábia átengedésekor, mikor a felfegyverkezett zsidóbandák gépfegyverekkel kaszálták a visszavonuló román hadsereget, miközben arra vártak, hogy a szovjetek felszabadítsák őket.

d) Elsősorban a zsidók honosították meg az iskolákban, az egyetemeken, az oktatási és kutatóintézetekben a marxista ideológiát. A marxista katedrákon egész a legutóbbi időkig a zsidók domináltak politikailag és számbelileg. Ma is ott vannak a materializmus, marxizmus, politikai gazdaságtan stb. katedrákon.

e) A nagy történészek, nemzeti történelmünk áthangszerelői, akik hol szlávoknak, hol bolgároknak, sőt magyaroknak tettek meg minket, mind zsidók voltak. Ki nem emlékezik iszonyodva a nagy történészre, Mihai Rollerre, a román történetírás vörös terrorjára, I. Chisinevskire, Románia történelmének főszerkesztőjére, Miclos Goldbergerre, Miron Constantinescúra, egy új termelési mód kitalálójára stb.?

f) A zsidók kezdeményezték és irányították a szocialista realizmust az irodalomban. Aki nem illeszkedett bele, az elveszett ember volt. Így kerültek a mi nagy román íróink egy sorba Maria Banussal, Veronica Porumbacuval, Dan Haulicaval stb.

A helyzet olyan volt, hogy 1944 és 1965 között nyugodtan azt lehetett hinni, hogy Románia egy európai Izrael.

S az ilyen helyzet csak utálatot... vagy a visszatetszés révén antiszemitizmust gerjeszthet.

Az elején közvetlen módszerekkel léptek föl. Minden zsidó forradalmár, antifasiszta, antiimperialista volt, s egészséges társadalmi gyökerekkel rendelkezett. S így

természetesen jó munkahelyekkel, magas beosztásokkal, címekkel kellett jutalmazni őket. Így árasztották el a zsidók az Akadémiát, az egyetemeket, a román kutatóintézeteket stb. És ezek egyszer csak zsidó intézetekké váltak. A zsidó maffia olyan embereket is felkarolt, akiknek semmi közük sem volt a harchoz, a szenvedéshez. És ilyenképpen "zsidós" nyugdíjat élvezett és élvez az egész romániai zsidóság, bár a németek és a magyarok hurcolták őket lágerbe.

Amilyen mértékben az események haladtak, s a románok is magukhoz tértek, olyan mértékben változtak meg a munkamódszerek és a nevek is. A zsidók maguk is tudták, hogy nem lesz így jó, s tősgyökeres román nevek mögé bújtak: a Mendel Manescu, Manea Manu lett, a Gruberg Graut, a Weinberg Vianu, a Brukner Brucan, a Neulander-Roman, a Rottman Rautu stb., stb. (a sor végnélküli, mert nem lehet tudni, hányból lett Popescu, Theodorescu, Antonescu stb.) Állítólag az úrban elhalálozott nagy tudós is zsidó volt, legalábbis félig. Nem is beszélve másokról, akik időben közelebb vannak hozzánk, akik —'escu'-ban végződő nevek mögött rejtőznek.

g) Mikor látták, hogy a szocializmus Romániában csak a románok számára kezd jó lenni, kezdetét vette az exodus. Lassan és tervszerűen. S így megtelt zsidókkal — nem Izrael (mert természetszerűleg oda kellett volna menniük), hanem Nyugat-Németország a Szabad Európájával, Franciaország, Kanada, Anglia. A száműzetésben élő románok mindenütt zsidók voltak. Új és meleg helyecskéikben berendezkedve tanítani kezdtek minket, hogy harcoljunk a kommunizmus ellen. A menekülés akkor érte el csúcspontját, mikor az RKP ideológusa, Manea Manescu elvtárs is kérte, hogy kivándorolhasson. A botrány, melyet a zseniális román, NC (Nicolae Ceausescu-A szerk.) rendezett, emlékezetes maradt. S így keletkezett a Ceausescu-ellenes ellenállás. Azok, akik behozták és megteremtették a kommunista diktatúrát, most

kommunistaellenes bajnokokként

léptek fel. Paff! Így lettek »disszidensek« olyan elvtársak, mint Brucan, Birladeanu, Roman stb.

h) Ma sem jobb a helyzet. Annak ellenére, hogy a kapitalizmusba való exodus révén (mert senki sem ment a Szovjetunióba) a zsidók száma drasztikusan csökkent (úgy tűnik, ma nincsenek többen 25 ezernél), a forradalom élére is ők álltak. Nincs olyan CPUN vagy FSN bizottság Románia bármelyik megyéjében, amelynek

öltözött sátán, mit keresel a mi kulturánkban? Te, te szarházi, aki ugyanolyan szarházi vagy, mint a néped, még most is egyre csak harácsolni akarsz, pedig már rég min-den-ed megvan, rózsakerted és meleg otthonod. Ám te még mindig nem férsz a bőrödbe, képtelen vagy elviselni egy más hit hirdetését..."^{11/}

“Kulturális szövetségek”; Ideológiai alátámasztás;

tagjai közt ne lenne két-három zsidó. Nem is beszélve azokról, akik az ország, a kormány és a Parlament élén állnak. A forradalom feltolta, a románok műveletlensége és elmaradottsága előrevetette, ostobaságunk (a románoké) megválasztotta őket. Nehéz ezt kimondani. De az a tény mindennél ékesszólóbb, hogy az elmúlt (kommunista), a jelenlegi (frontos) s a jövő (?) idők ideológusa ugyanaz a Silviu Brucan (!), aki szemünkbe mondja, hogy ostobák vagyunk, szemünkbe mondja, hogy 20 évbe kerül, míg elsajátítjuk a demokráciát, s aki mindezt ...a Televízió főnökének (az is zsidó egy kicsit!) segítségével mondja (miért is ne mondaná?) nekünk. Nem is beszélve a feltámadó Akadémiáról. Ennek a most újjáalakult intézménynek — mely arra lenne hivatott, hogy a jövőben új lendületet adjon a román tudománynak — az elnökségében 70-80 év közötti zsidók dominálnak, s a kormány mégis úgy tervezi, hogy ez az intézmény dolgozza ki tudományosan az ország jövőjét! Jaj nekünk!

Román testvérek! Ne legyetek antiszemiták. Semmi okotok nincsen rá. Sem nemzeti, sem történelmi, sem társadalmi vonatkozásban. A zsidókat a Jóisten választotta ki arra, hogy az al-dunai latin idiótákat vezessék...”^{12/}

*

Antiszemita mázsolmányok a házfalakon

“Le a parlamenti zsidó lobbival!”

“Meddig kormányoznak még bennünket a zsidók?”, stb.^{11/}

Fasiszta újságokban megjelent versek:

Corneliu Vadim Tudor (a Romania Mare folyóirat főszerkesztője) gyalázkodó verse Moses Rosen bukaresti főrabbi ellen:

“Te, te nyomorult paradicsomkereskedő, te gyűlöletedben örök bolyongásra ítélt alak, te borvörös szemfedőbe

A román “forradalom” után rögvest megalakultak az idegengyűlöletet szító “kulturális” szövetségek és újságok. Ezek közé sorolható a leghírhedtebb a Vatra Romaneasca szövetség és a Romania Mare lapjai. Ezek “műhelyeiben” dolgozzák ki az idegengyűlölet stratégiáját, taktikáit és operációit. Ez már 1990-ben lelepleződött, amikor a Vatra Romaneasca szervezet Marosvásárhelyi magyarellen-es pogromja alatt előkerült a tevékenységi programja. E szerint a program szerint *“Eljött a pillanat, hogy bármi módon, de mindörökre, visszavonhatatlanul és biztosan megoldjuk a kisebbségi problémákat.”*(...)

Idegenellenes tömeghisztéria; pogromok:

A fent említett szervezet “ideológiai alátámasztást” vár a román néptől. Aktivistái (“népművészek”) “kulturális” programokkal járják az országot. A dalaikat és verselményeiket a “régi román néphagyományoknak megfelelően” előadó “népművészek” előszeretettel gyalázzák a kisebbségeket, így a magyarokat, a roma-cigányokat és a zsidókat.” (...)^{11/}

Az “ideológiai alátámasztás” 1990. III. 19-én a marosvásárhelyi

magyarellen-es pogromban

csúcsosodott ki. A megtámadott magyarság segítségére kb. 200 roma-cigány sietett. Csak ennek az erősítésnek köszönhetően menekült meg a város központjába bekerített magyar tömeg. A végeredmény így is szomorú: hat halott, kb. 300 sebesült. 1990-ben a bukaresti bányászakció leple alatt (június 13-14) házról-házra járva több mint 100 cigányt gyilkoltak le. További cigányellen-es pogromokat Szász-Régenben és Mihail Kogalniceanu településekben szerveztek. Mindkét helyen a cigány negyed házait leégették és a cigány lakosságot elűldözték.

A kisebbségek reakciói a helyi újságokban:

“Nem szólalunk meg. Ijedten, döbbenetn vagy cinkosan hallgatunk, pedig a szabadjára engedett, primitív idegengyűlölet ismét megrendelte számunkra a sárga csillagot. Még vagy huszonötezer zsidó maradt Romániában, s azokkal nem nagy kunszt elbánni, de talán nem is ez a cél. Inkább a nagynemzeti gőg újabb magamutogatása, a duhaj botrányhős kocsmai nagyjelenete, amikor a hátbakéselt, összecsukszott, elvérző ellenfélbe a földön még egyszer egy jóízűt bele lehet rúgni. A hullagyalázás nyilvánvaló célja, mint már annyiszor, hogy bele is fáradtunk felismer-

ni: ez uszítás. Az Atlas februári 6-os számában, Ioan Plotuna aláírással tételesen kimondatik, hogy ebben az évszázadban valamennyi bajt, ami a román nép nyakába szakadt, a zsidók okozták. (...) Nos, eme sajátságos, az utóbbi időben mind hangosabban jelentkező »történelem-magyarázat« fölöött érdemes elgondolkoznunk. Fellágyula hangja, valahányszor saját nemzeti jámborságáról tremolózik, de nyomban csaholásra vált, mihelyt más nációk bűneit sorjázza, acsarkodva. A fasizmus hangja ez, a Göb-bels-féle propaganda ócska verklijén elkíntornálva."

Mindez leginkább "...a történészek bűne, akik rózsaszínre festették a román nép történelmét, s ezen nevelték fel azokat a nemzedékeket, amelyek ma egyszerűen nem hajlandók tudomásul venni a iasi-i és a bukaresti pogromot, és egyéb népirtásokat..., mert ezeket fél évszázada gondosan elhallgatják a tankönyvek. Jellemző, hogy a dicstelenül, gyalázatosan és szégyenletesen megboldogult génusz rendszerében a történelmi amnézia meg nem történtté tette az 1919-es román részvételt a Magyar Tanácsköztársaság leverésében. Ugyanazok, akik ezt a román történelem haladó szellemisége, internacionalista szobatisztasága érdekében eltitkolták a nép előtt (várhatjuk, hogy Pascu-féle akadémikusok ezt rövidesen a román nép eredendő kommunistaellenességeként ünnepelhessék), ma habzó szájjal fenyegetőznek, hogy egyszer már rendet csináltak Budapesten, de ha még egyszer felkerekednek...

Most már nálunk is zsidóznak. De ez a házi antiszemitizmus, amely teljes hangerővel jelentkezett városunkban, előbb már szinte szó szerint ugyanezt elmondta — a magyarokról... S holnap elmondhatja esetleg a németekről (ha nem sikerül őket elég jól eladni).

Azért aztán figyelem, mindnyájunk számára egyaránt szabják a sárga csillagot!"¹³¹

Mi a valóság?

Dr. Nyiszli Miklós, Auschwitz egyik túlélője, a *Mengele boncolóorvosa voltam* dokumentum értékű mű szerzője "a magyar zsidóság tragédiájának szentelt könyve után meg akarta írni a romániai zsidóság drámáját is. Azokról a vérengzésekről készült könyvet írni, amelyeket körömszakadtáig tagadott minden román. Amikor erről tudomást szereztek a hatóságok, Nyiszlinek nem maradt többé nyugta: az öngyilkosságba menekült." ¹⁵¹ Matatias Carp a Zsidó Világszövetség (JWC) felhívását követően írta meg háromkötetes munkáját: *Fekete könyv. A romániai zsidóság szenvedései* címen. "Carp nemcsak történelmet írt. Munkáját dokumentumok gazdag gyűjteményével egészítette ki: korabeli rendőrségi és csendőrségi végzésekkel, a belügyminisztérium rendeleteinek másolataival. (...) ...a könyv Romániában gyorsan indexre került. Még hitközségek könyvtáraiban sem lehetett hozzájutni, a magángyűjteményekből pedig a gyakori házkutatások tüntették el. A román hatóságok azonban nem érték be ennyivel. Örök időkre "kikölcsönözték", azaz, — finoman szólva — eltulajdonították a világ nagy könyvtáraiból is. A titkosszolgálat addig szorgoskodott, míg be nem gyűjtötték

szinte valamennyi példányát. Munkájuk eredményére jellemző, hogy ... az első kötetről a Sorbonne könyvtárában készült másolat, a másodikról a Harvard egyetemen, míg a harmadikról a jeruzsálemi egyetem könyvtárában. Ugyanis e könyvtárak egyikében sincs meg mindhárom kötet, csak az maradt meg, ami a begyűjtés pillanatában éppen az olvasóknál volt. A könyvtárak munkatársai nem rejtik véka alá tapasztalatukat: a könyvet ellopták a román ügynökök.¹⁵¹

"Ellentétben a legtöbb érintett európai állammal, Romániában annak a 450.000 zsidónak a szenvedését, akik közül 350.000-et meg is gyilkoltak, nem német kényszer idézte elő. (...) ...a román fasizmusnak megvoltak a saját eredeti módszerei a zsidók kiirtására. Itt addig verték az embereket, míg minden erejüket elvesztették, és kiszenvetk; betömött szellőzőnyílású vagonokban fojtották meg őket; eladták az áldozatot, vagyis a kiválasztott egyént kilőtték a menetoszlopból, hogy a ruháit eladhassák; darabokra vágtak zsidókat, hogy vérükkel a szekerek tengerét kenegessék, és így tovább.

A fosztogatások módosatai itt voltak a legrettenetesebbek mindazok közül, melyekkel a rablások történelme dicsekedhet, bármelyik népre vagy bármelyik korra utalunk is. A res nulliuszá váló zsidó vagy az egész időszak folyamán mindenkinek a rendelkezésére állt, aki sóvárgott utána, a román államtól kezdve az utolsó tyúktolvajig. Itt raboltak az útonállók, és — más módszerekkel — a miniszterek is; raboltak a bűnözők, s a jóakarató emberek sem szégyelltek hasonlóképpen cselekedni; a zsidókat kirabol-ták, hogy rosszat tegyenek nekik, s azért is, hogy ne tegyenek nekik rosszat; zsidókat gyilkoltak, hogy kirabolják őket, zsidókat gyilkoltak, mert kirabol-ták őket, s kirabol-ták a zsidókat, mert már úgyis meggyilkolták őket.

... Bukovinában és Besszarábiában 1941. június 22-ike és július 30-ika között a falusi zsidó lakosságot majdnem teljes egészében kivégezték. Így: Noua Sulitaban 800 em-

bert öltek meg; Hertában 3 tömegsírban földelték el a 100 meggyilkolt túszt; Ciudeiben az egész zsidó lakosságot kiirtották (kb. 500 lélek); Vijnitában 21, Rostochiban 140, Edinetiben 500, Vascautiban 20 zsidó lakost gyilkoltak meg; Hirbovában mind a tizet; Banila pe Siretben csak néhány zsidót öltek meg, de ezeket darabokra vágták, hogy vérükkel kenjék meg a szekerek tengelyét; Hliniában és Drosnitában kiirtották a zsidó lakosság 90 %-át, Pirliti-ben 10 zsidót gyilkoltak meg olyan körülmények között, hogy még a német hadsereg is felháborodott és tiltakozott a Román Vezérkarnál; Briceniben és Lipcaniban a meggyilkoltak számát nem lehetett meghatározni; Teura Nouaban olyan körülmények között gyilkoltak meg 50 zsidót, hogy a német hadsereg ismét tiltakozott; Cotmaniban 10 zsidót (a rabbival az élen), Lipcautiban 40-et öltek meg; Caplautiban kiirtották a 180 lélekből álló egész zsidó lakosságot; Zoniachieben 139, Rapujinetben 37, Marculestiben először 18 (köztük a rabbi is), két nap múlva 600 zsidót gyilkoltak meg. A városokban a tömeggyilkosságok nagyméretűek voltak, és különleges vadsággal hajtották végre őket. Storojinetiben (július 3.) 300 zsidót öltek meg, két nap múlva újabb 15-öt Csernovitzban, (július 5.) 2000-nél több zsidót gyilkoltak meg, és másik 300-at a főrabbi-val az élen, két nap múlva lőttek agyon. Hotinban a zsidók a külvárosban laktak, elfoglalása első napján (július 7.) majdnem minden zsidót meggyilkoltak (kb. 2000 személyt). A vérfürdő még további három napon át folytatódott a városban. Kisinyovban annak a két útnak a mentén, melyeken a román és a német hadsereg benyomult a városba, július 17-én több mint 10.000 zsidót gyilkoltak meg." (...) ^{16/}

A fenti számadatokból az is kiderül, hogy az áldozatok több mint a fele — 166.497 fő — 1941. szeptember 1. előtt pusztult el, pontosabban 1941. június 22. és 1941. szeptember 1. között mikor az 1940-ben visszaadott területek elfoglalása befejeződött, s az életben maradt zsidókat hivatalosan összeszámolták. A többi, kb. 100 ezer zsidót a vaskárdista gyilkosságok s a iasi-i pogrom során ölték meg, vagy a lágerek felé vezető utak mentén s a lágerekben pusztultak el a nyomorúság, a hideg, az éhség, a betegségek és a román-német fasiszta bestialitás következtében. ^{14/}

Matatias Carpkönyvének "történelmi dokumentum értékét hitelesíti, hogy a román vezetés megpróbálta eltüntetni a könyvet a világ nagy könyvtáraiból. A Fekete Könyv — túl a holocaust egyetemes vízióján és jelentéstartalmán —

a mindenkori román gondolkodásról árul el legtöbbet. Arról az országról, ahol a felejtés, azaz a tények tiszteltének hiánya évszázados kormányzati-politikai- »tudományos« gyakorlat: szinte már-már folklór. Romániában az emberi szolidaritásnak még csökevényes formájára sem lehet bukkanni. Ilyen hagyományok miatt a zsidóság üldözéséért a román közvélemény soha nem fog olyan felelősséget érezni, mint más nemzetek. Ez a részvétlenség is egyik súlyos oka annak, hogy a zsidóság semmilyen erőfeszítést nem sajnál azért, hogy kivándoroljon Romániából. Bárhová. A félelem is oka annak, hogy a '20-as években még 900 ezres lélekszámú zsidóság mára 20 ezerre apadt: mindössze ennyien merik megvallani zsidó voltukat. A decemberi "forradalom" mit sem változtatott a zsidósággal szembeni magatartáson. És alig hihető, hogy lesz valaha is Romániában olyan forradalom, amely az idegenek iránti toleranciát tenné politikai programmá, s megengedné, hogy újra megjelenjék Carp kordokumentum értékű munkája." ^{15/}

Összeállította
SEBESTYÉN-TELEKI ISTVÁN
(Zürich)

Felhasznált irodalom

11/ Roland Hofwiler: Románia: Idegenellenesség, zsidógyűlölet, Die Presse 1990. X. 18.

12/ Ioan Plotuna: Antisemitismul in Romania zilelor noastre Atlas (Kolozsvár), III. évf., 6. (59) szám, 1991. február, 4.o.

13/ Orbán Ferenc: Zsidóznak. Szabadság (Kolozsvár), III. évf. 38. szám, 1991. február 26. 1.o.

14/ Matatias Carp: Cartea neagra. Suferinta evreilor din Romania 1940-1944 SOCEC (Bukarest), 1946. I. kötet, 18-20.o.

15/ Ara-Kovács Attila: Antisemitizmus és romániai holocaust, Erdélyi Magyarság 2. szám 56. oldal

16/ Erdélyi Magyarság: 166 ezer halott, 4. szám, 46. oldal

Erdélyi krónikák

Erdélyt nem lehet elfelejteni. Aki ott töltötte gyermek- és ifjúkorát, naponta sétált el a kolozsvári Szent Mihály templom vagy a vásárhelyi Kultúrpalota előtt, bejárta a kis székely vagy kalotaszegi falvakat, az költözzék akárhová és írjon akármiről, a hazai emlékek mindig ott rejlenek az epikai tervek és szándékok mögött, s a személyes erdélyi múlt átüt minden új tapasztalaton, akár titkos vérzés a vaskos kötéseken. A török földön bujdosó Mikes Kelemen tudta ezt: ő "úgy szerette Rodostót, hogy el nem felejtette Zágont". És tudják ezt az elmúlt évtizedben Erdélyből Magyarországra áttelepült írók is: Deák Tamás, Bodor Ádám, Kocsis István, Mátyás B. Ferenc, Köntös Szabó Zoltán és társaik, pedig nekik nem kellett hazát, csupán otthont cserélniük. De ahogy Mikes, ők is szüntelenül az erdélyi emlékeket idézik fel, és írjanak bármiről, könyvükből végül erdélyi krónika lesz. Ha nem történeti krónika —, ámbar ez sem ritkaság —, akkor érzelmi krónika: beszámoló arról, hogy mit jelent a szülőföldtől távol élni, és mindig aggodalommal nézni vissza rá. Az erdélyi magyar irodalom egy igen tekintélyes fejezete ma már Magyarországon születik, de ahogy maga az erdélyi irodalom a magyar irodalom szerves része, úgy ez a Budapesten születő irodalom is: erdélyi irodalom. Azzá teszi nemcsak az emlékezés, a krónika és a nosztalgia, hanem mindenekelőtt a lélek, amely benne alakot ölt és megszólal.

P. B.

DEÁK TAMÁS

Antal a nagyvilágban

(...) Pompás idiómák zsonganak körülöttem; ha nem figyelek oda, úgy hallgathatom őket, mint a legtisztább zenét, fogalommentes dallamot. Olaszul nem is igen értek — amikor azt hiszem, értem, többnyire tévedek; a szótár tudtomra adja, *conforto* bátorítást és vigaszt jelent, a csi-csergő *copripiedi* pedig nem csalogányt vagy gerlicét, hanem lábzsákot... De észrevettem, az ismerős francia vagy német szó sem jut el a tudatomig, ha nem hallgatom szándékosan. Kávéházban, vonaton mélázva, miközben elgondolom érzéseimet, vagy átérzem gondolataimat (az

igazat megvallva, sohase tudtam elkülöníteni a kettőt, csak amikor dolgoztam, az összpontosulás ezüstösen hideg pórázára fűzve türelmetlenül reszkető elmémet, mint valami magával nem bíró vizslát egy ígéretes erdei csapáson) — ha boldog felelőtlenységben ábrándozom, közömbös környezetben, az idegen szó morajlása egyenletes és kellemesen értelmetlen zümmögéssé tompul hallásom elhanyagolt perifériáján, miként a tücsökciripelés egy zordon szerelmi vallomás háttérében. Nálam kíváncsibb vagy figyelmesebb utasok bizonyára tanulságos szórakozásra lennek a szomszéd asztalnál elhangzó beszédben, melynek elszalasztott szavait képzeletük rögtönzéseivel helyettesítik. *Hélas, leider, I'm afraid*: kíváncsiságom mérsékelt, figyelmem válogatós. Ha író volnék, nem vállalkoznék társadalmi regények vagy útirajzok megalkotására, tudva tudván, hogy próbálkozásom a lényem szűrőin át bensőmbé hatoló benyomásokra szorítkozna, illetve e benyomások valóságának elvitatására... Utazásaim egyik alapélménye: illetéktelenségem élénk, noha csöppet sem fájdalmas érzete. Igaz, ismereteim olykor biztonságosan kalauzolnak az idegen múltak emlékei között: Goethe szülőházában felismerem a kisegeret az atya által rendelt csendéletben, mert olvastam e kisegér megjelenésének körülményeit a *Dichtung und Wahrheit*ban; Speyer dómjának sírkamráiban emlékezem az odatemetett koronás fők viselt ügyeire; a Frankfurtból Wetzlarba vezető erdős úton látni vélem a Lottéhoz igyekvő Werthert, Versailles tükörtermében Racine és Moliere királyát, amint haragszik éppen a spanyolokra, a főszakácsra vagy a janzenistákra. Bellagióban hallom a zenét, melyet ott komponált Liszt, s a Villa Melzi kulturáltan virágzó kertjében eszembe jut Stendhal leírása e nevezetes szépségű tájról. Mindez a bármely szorgos diák által elsajátítható tudás mit sem ér, mihelyt a körülöttem rejtélyeskedő életet fürkészem ide-

KÖNTÖS - SZABÓ ZOLTÁN

K. tiszteletes diáriuma

genben; nem is próbálom tehát megérteni csak azt, ami otthon is foglalkoztat, aminek láthatatlan idegpályái utazásom előtt is elvezettek hozzám. S bizonyára azért sem nélkülözöm elmélkedéseim otthoni színterét, a szobámat s benne mind terhesebbé váló önmagam, mert nagyjából ugyanazon elmélkedem a nagyvilágban is megszokott társaságomban. Benső világom változatosságában is egyhangú, mint az őrlétké meg a lángelméké. S mint az övéké, hiányos mivoltában teljes, akár otthon, akár idegenben vagyok.

De hova lett... — hova lettél, édes anyanyelvem? Öntudatom testté vált hangzata, érzéseim lobogó zászlójú heroldja, harsonás szóvivőm? Nincs asszony ezen a földön, kinek szépségéből oly telhetetlenül lakmározna vágyam, mint belőled, meghitt szerető! kinek a durvaságát is derülten élvezem, ha váratlanul megüt egy szeleburdi szóval — kinek régen holt zengzetei is a magasba emelnek! Idegen lombok gyöngéden suhogó árnyékában is a te igéidet mormolom elborult szemmel, beléd temetem álcázott fájdalommat, rostjaidból sajtolom ki mindennapi italom. Mint láthatatlan istennő oltalma az idegenségben, körülveszel, titkon csendülő hovatarozás. Te vagy a menedékem ezen a világon, már amennyiben a világ része vagy, nem az enyém: mert *belülről veszel körül*. Bennem a forrásod az idegen világon, ki egykor kívülről hatoltál belém, miként az anyai szeretet, melyet magamban hordozok, amióta nem kaphatom Tőle. Úgy rejtegetlek az idegen utakon, mint bőréhez tapadó fegyvert a szökevény, maradék vagyónát a bujdosó, darab kenyerét a fogoly. Nevemben lappang alakod, mint sejtjeimben az emberi forma. Végző kínjaimat is megpróbálom majd szótagjaidra fordítani, s csak akkor halok meg, hörögve, ha már ez se sikerül. Addig enyém vagy, bárhol suhognak az árnyak. (...)

(Regényrészlet)

Alig egy óra van hátra első harangozásig, a család még alszik; K. tiszteletes a hivatali szobában várja, hogy meg-elevenedjen a parókia. Hőfelhőket hömpölyögtet a szél az Érchegeység irányából. A tömör felhők súrolják a házak kéményét, derékba kapják a templomtornyot. Éjjel utántól apósát vigyázta, megtartóztatta magát a pohártól, most mégis szédület vesz erőt rajta; megragadja az ablakpárkány peremét. "Alighanem az alvatlanságtól vált bizonytalanlanná egyensúlyom, két órányit aludtam. Olyan érzésem támadt, akárha a havasok felé suhanna az egész község: a suhanásban érintetlen maradt a Templom teret borító jeges mázzal vont hótakaró, csak néhány kicsi hótölcsér kerekedett a fergeteg nyomán."

Tegnap lefekvés előtt: a Biblia szokásos (babonás) felütése. Miként ha figyelmeztetés az indóházban hangoztatott szavaimra: Jeremiás! "Aranypohár volt Babilon az Úr kezében, amely megrészegíté az egész földet; nemzetek ittak az ő borából, azért bolondultak meg a nemzetek." (51:7). Családom nőtagjai nem sokkal az őszitendő elharangozása után tértek nyugovóra, a kivételesen használható Jankót hazairányítottam. Atyai apósom kedvéért se ereszkedtem alá a pincébe, lefektettem. Ennyit eseményfoglalatként az Úr 1923. esztendejének első hétfőjére."

A sziguranca házkutatást tartott Bokor Márton bánffy-hunyadi paptársunknál: kiforgatták szekrényeiket, beleolvasztak magánleveleibe, elkobozták az egyházközség ódon jegyzőkönyveit, hagyján. A padláson nagy diadallal fedezték fel a becsomagolt egyházi zászlót! .../

Hürlimann "gyalogpostása" levelet hoz fivéréből; felolvas belőle az estvéli társaságnak. Tekintettel anyósa jelenlétére, "gyomlálni" kényszerül Ákos szabados irányú episztolájából. A hagyatékban lapuló levél halványuló sorraiból hetven év után is kisért a tehetetlen gyűlölet. A kifosztott országban fesztelenül vendégeskedik az antant leszereelő és ellenőrző tanácsa: két pofával zabálják a töltőtökáposztát, tokajival keccentik libidójukat, ribancokkal rühellődnék. Előkelő restaurantokban mulatják idejüket, úgy látogatják a drága mulatókat, exkluzív kuplerájokat, "akárha abonensek". Svanképük kifogásolni az ország címerét, mely "még mindig a megszállt országhatárokat szimbolizálja". Bizonyos anyaországi körök nincsenek valami nagy véleményrel a felelősen gondolkozó erdélyiekéről, akik elítélik az erőszakot, támadjon az román vagy magyar részről. A reálisan gondolkozó erdélyiekre könnyen rásütik: vörös bolsevikok, román ügynökök, utolsó

árulók, pusztán azért, mert meggyőződéssel vallják, hogy az elszakított magyarság sorsát Erdély határai között kell megoldani. Ákosnak sok vitája támad úgy a tájékozatlan anyaországiakkal, mint a szájtepő repatriáltakkal”.

Gyergyóremete iskoláiban 700 nebuló jut 2 tanítóra, noha az iskolák államosítása előtt sem okítottak számosan: 10-en mindössze. Ezek közül 8-an a Regátba helyezettek vagy egyszerűen megfosztattak katedrájuktól. Az időközben felállított felekezeti iskolát bezáratta a hatóság: gyerekek százai maradtak oktatás nélkül.

Mindent meg kell adni a romániai magyarságnak, így a neves összehasonlító történész, de! De csakis kulturális téren, ugyanis a legkisebb politikai önállóság is magában hordozza az elszakadás veszélyét.

Atyai apósom kérdésére, hogy mi a véleményem Nicolae Iorgáról, kitérően válaszoltam: ha én azt tudnám. Mire feleségem: jaj, Zoltán, legalább apukát ne áltassa, biza nagyon jól tudja: őkelme imát mond hétfőn, s átkot szór kedden.

Január 3-i, szerdai nap — és eseményfoglalatomhoz, pótlólag: felolvastam Ákos leveléből (anyósomra való tekintettel: igencsak meggyomláltam), Ferenc indolenciája kámforrá vált, Flórián vereskáposztásodása gutaveszélyt ígért, és Pálfi! Presbiterünk végre leült a mellőzött tonettszékre, s akkurátusan fejtette ki: szerfölött megelégedte az örökös, mindkét oldalról ránk zúdított rekumokat. Az anyaországi felületesek egy húron pendülnek az elfutott kurjongatókkal, s leáruolónak bennünket. Miközben Romániában ránk sütik: megveszekedett irredenták vagyunk.

A kormány küldöttséget menesztett Erdélybe, lelkükre

kötte: figyelemmel hallgassák meg a minoritások kívánását, és teljesítsék azokat, fara amanare, haladéktalanul. Behemót főkurátorunk kondoleálós mosolyban részesített, apósom kifakadására nem pazarolom anilintentámat.

Múlt hetekben tiltakozó gyűlés volt néhány határ menti magyar helységben: jogot követeltek a határ túloldalán élő testvéreknek. A román sajtó a csöndes, méltóságteljes kiállást úgy állította be, hogy magyar hadak készülnek betörésre, s ezek a seregek!?! el akarják ragadni Szatmárt, Nagyváradot, Váradot és Aradot. (...)

(Részlet a Trianon gyermekei II. kötetéből)

KOCSIS ISTVÁN

Történészek a kereszten

(...) Brateanu..., majdnem országvesztőként fejezte be politikai pályafutását, ha az Amerikai Egyesült Államok nem lép be a háborúba, akkor bizonyára, de nemegyszer adta bizonyosságát politikusi rátermettségének is. A Trianonban 1919. február 1-jén a Tízek Tanácsa előtt tartott beszédében tényleg úgy hazudozik, mint egy vásott kölyök, s ha Clemenceau, George Lloyd, Orlando és maga Wilson komolyan vették volna hivatásukat, deklarált elveiket, minden bizonnyal az ötödik állítása után kivezettették volna Bratieanut a teremből mint a Tanácsot hazudozásával sértegetőt, de hogy végighallgatták Bratieanut, az elsősorban nem az ő, hanem meghallgatói méltatlanságára, gátlástalanságára, valamint illetéktelenségére bizonyítotték. Bratieanu például azt jelenti ki, hogy a Magyarországtól elcsatolandó területek “vissza kell kerüljenek Romániához”. Mindannyian tudják, hogy e területek soha nem tartoztak Romániához, de hagyják, hogy így kerüljön be a jegyzőkönyvbe. Nyilván arra gondol Bratieanu, miért ne hazudna célja érdekében, ha a világ leghatalmasabb urai

cinkosan bólogatnak hozzá. A sok, majdnem színmagyar erdélyi, illetve partiumi és kelet-tiszántúli Romániához csatolandó városok kérdését elintézi azzal, hogy a magyarok a városok lakóinak csupán 40 %-át teszik ki. Senki nem utasítja rendre, hát akkor miért ne tenné hozzá, hogy a magyar lakosság nem is valódi lakosság, hanem főként hivatalnokok és katonák, s így "egy, a román lakosság közt élő uralkodó osztályt képeznek". Ha elfogadják, hogy a színmagyar városok magyar lakossága 40 %, akkor a kérdéses területek összmagyar lakosságát miért ne ossza el hárommal vagy négyvel. Végül három és félel osztja el, s így kiderül, hogy a Kárpátok keleti hágóitól a Tiszáig mindössze 687 000 magyar él, 17 %-ot téve ki, szemben a 72 %-os román többséggel. Hogy nagylelkűségéről is bizonyosságot tegyen, a Romániának járó vidékek közül Debrecen és környékét hajlandó meghagyni Magyarországnak. Zseniális húzása is van: javasolja az antant kormányfőinek, hogy követeléseit felfoghatósága érdekében engedjenek meg neki egy kis egyszerűsítést: mivel Romániának "igazságosan" kb. 120 000 km²-es terület járna, s Erdély ebből csak 58 000 km²-t tesz ki, s a többi különböző földrajzi egységek kettévágásával kerülne Romániához, nevezzék ezután az egészet Erdélynek. Kimondani is könnyebb, elfogadtatni is könnyebb, s a magyarok is könnyebben belenyugszanak egész Kelet-Magyarország elvesztésébe, ha Partiumot, Tiszántúlt nem kell külön siratniuk: hamar megszokják bizonyára, hogy Nyíregyházától Temesvárig Szatmáron, Váradon és Békéscsabán át minden város erdélyi város, s hogy a Keleti-Kárpátok és a Tisza közti legalább négy földrajzi egység időtlen idők óta egy és oszthatatlan, s a legrégebb idők óta román. Bratieanu számítása bevált: Szatmárnémetit, Nagyváradot, Aradot, Temesvárt néhány év múlva már a budapesti magyar is erdélyi városnak nevezi, s Bratieanu utódai újabb lépésként meghirdetik a 102,000 km²-es "Erdélynek" nemcsak idők kezdetétől való egységét és románságát, hanem an-

nak elméletét is, hogy ha ebből akár egyetlen magyar falut bármiféle igazságtételre hivatkozva kikanyarítanak, az egész "elvérzik", lévén legalább annyira szerves egység, mint az emberi test. Előbb persze óvatosan fogalmaz Ioan Bratieanu, aztán egyre cinikusabban. Ha végighallgatják, ha cselén nem kapják rajta, akkor nem ő a rossz politikus. Olvassunk csak bele beszéde e részébe: "Ha a térképet szemügyre vesszük, azt találjuk, hogy a Föld eme szegletében egy hegyvidék emelkedik, mely Erdély központi részét alkotja — kezdi azt a részt, amelyben szándékosan felcseréli a Nyugati-Kárpátokat a Keleti-Kárpátokkal. — E magaslati vidék egyik oldalról fokozatosan ereszkedik alá a Duna és a Dnyeszter-dús völgyei felé, míg észak felől a Galíciai Kárpátok hegylánca határolja — ennél fogva tehát minden irányból jól meghatározható földrajzi egységet képez. Ez volt ama terület, hol a román nemzet létrejött és kifejlődött: ez, melynek politikai egyesítése századok óta legfőbb törekvése. A háború kitörésekor Magyarország a Bánáttal együtt létrehozott egy körzetet — készíti elő egy újabb hazugsággal a nagy hazugság elfogadtatását —, melyet Erdélynek lehet nevezni, mivel politikai szempontból Erdély mindenkor központi jelentőségű volt a térség egészében. Hogy eme térség különböző részeinek valahányszori felsorolását elkerüljük, itt jegyezzük meg — meri végre kérni a nagy hazugság szentesítését —, hogy Erdély fogalmába nem csupán a Bánáttot, de mindazon tartományokat is beleértjük, amelyek a Galíciai Kárpátok és a Tisza vonaláig terjednek, azaz a térség egészét, mely a kései magyar királyság részét képezte."

Ahogy telnek a hónapok, Bratieanu miniszterelnök önbizalma egyre nő. Utasítást ad minden egyezmény megszegésére, például arra, hogy a hadsereg lépje át a demarkációs vonalat, s bár Románia és Magyarország között már nincs mód — amíg a béketárgyalások tartanak, addig semmiképpen! — hadiállapot létrehozására, viselkedjék úgy a hadsereg, mintha hadiállapot volna, közeledjék a Tisza felé, mert ahol ott a hadsereg, ott népszavazás nem lesz, s ha nem lesz, akkor hátha érvényesíteni lehet az 1916-os szerződést, amelyet maga a román vezetés hatálytalanított azzal, hogy megszegte a szövetségesi hűséget, különbékét kötve az antant megkérdezése nélkül a központi hatalmakkal. Minden kedvezően alakul, egyre kevesebbszer s egyre kevésbé szigorú arccal vetik az ő szemére is az antant-vezetők az árulást, Orlando például már tanácskozáson is felvetette, hogy felejtsek el az egészet, néha még gúnyolódhatnak egyesek, hogy mit keres ő ott a győztesek között, hisz a világháborút a küzdő felek fegyverszünettel fejezték be, kivéve Romániát, amely vereséggel, csak mondják, az a fontos, hogy következtetéseket ne vonjanak le belőle.

Ám ahogy nő Bratieanu önbizalma, úgy változik meg hozzászólási hangvétele. Magabiztosabb, merészebb, cinikusabb. Még képtelenebb hazugságokat sorol fel az új hangnemben Clemenceau, Wilson meg a többiek cinkosságában bízva. (...)

(Részlet az azonos című regényből.)

BODOR ÁDÁM

Géza Kökény éjszakája

Évek óta tartoztam Gábiel Dunkának négy darab húszdollárossal, egy napon elindultam régi helyén fölkeresni, törlesztési szándékkal. Vado-natúj metálzöld négykerékmeghajtású Suzuki terepjárómmal, zsebemben görög útlevéllal egy tavaszi délután érkeztem a Baba Rotunda-hágóra. Sok év után, mint legelőször, ezernyi színben, árnyékoktól tarkán pillantottam meg a Sinistra medencéjét, végében a Dobrin kevély ormait, amelyek körül már az északi égbolt türkiz színei izzottak.

Úgy gondoltam, a terepjárót az utásház előtt hagyom — elvégre útkaparóként pár hónapon át egykor magam is ott éltem —, és körbejárom a tetőt, de sem az utásházat, sem Severin Spiridon tanyáját nem találtam, helyüket csak találgatni lehetett, néhány esőtől, hótól áztatott, sötét-kék üszkös halomban. Más egyéb a Baba Rotunda-hágón nem változott; egy közeli szirten fémpózna csillogott, a nyugati látóhatár fölött rongyos szárnyú denevér lebegett, keleten hatalmas, narancsvörös felhő. Még sítalpaim régi nyomai is ott kanyarogtak a Kolinda-erdő felé. A felhő visszfényében a zöldellő fűvön, a tisztások zugát, gyantás fatörzseket beragyogva páros márványpántlika tekerőzött a homályba.

Dobrinban annak rendje-módja szerint mindjárt bejelentkeztem a he-

gyivadászoknál, az újonnan épült fogadót jelölték ki szálláshelyül, ahol a tartózkodásra engedélyezett huszonnégy órát eltölthetem. A fiatal, még gyermek ezredes — arca csupa púder, ajka merő rúzs — figyelmeztetett, foglaljam el szobámat hamarost, és aznap ki se mozduljak már, mivel napszálltával, mint évek óta mindig, érvénybe lépett a kijárási tilalom. Va-

lóban, alkonyodott, Géza Kőkény mellszobra bíbor fényekkel áldozott le túl a tavaszi lombokon.

A fogadó bárpultján konzervesdobozban, folyékony bűzös zsiradékban kanóc lángja úszkált, fényei a csapos — egykori sakkozócimborám, Jean Tomoioaga ezredes — borostás arcán pislákolnak. Ujjatlan pólóban, peccsétes, foltozott katonanadrágban állingált ott, mezítlábra húzott bőrszandáljából a padlóra konyultak a griffmadárkarmok. Megcsapta előkelő cédrusfaillatom, ezüst hajam idegen fénye — most éppen sötétkék selyemszalaggal kontyba kötve viseltem —, és ezek után többé sem arcom, sem hangom nem érdekelte. Megismert-e a pompás színek, illatok burka alatt — csak találgathatom.

Én egy bizonyos Gábiel Dunka nevű törpe iránt érdeklődtem, kifejezvéen abbéli reményemet, hogy régi címén jó egészségben találok. Bár ismerte jól, hisz egykor ő is sakkozótársai közé tartozott, most meg sem rezzent.

— Törpe? Nem is tudom. — Jean Tomoioaga csapos megvonta vállát, kinézett az ablakon. — Törpét itt ne keressen. Ha lett volna is valamikor, bizonyára elkerült innen.

— Talán elköltözött?

— Úgy is mondhatnám, uram. Ennyi most már legyen elég. Ha még-

is bővebbeket óhajt tudni, kimondom a végső szót: legjobb, ha személyesen érdeklődik Sinistrán, a természetrajzi gyűjteményben.

Olcsó rumot mért, a pohár alján egy darabka fanyar tárnicsgyökér úszkált. Bár kissé kaparta torkomat, kedveltem ezt a fajta zamatot, szívesen felhörpintettem volna még egy fél, vagy akár egy egész decit, de Jean Tomoioaga csapos elhárított:

— Most már nem ártana az úrnak is nyugovóra térni, ha nem látná, már rég elpihentek az idevalósi népek.

Szobám ablakából addig tekintetem kifele, a szürkületben távolodó döllyfős hegyormokra, amíg végképp elmerültek a kelet felől közeledő lila sötétségben. De a Dobrin mögött a hold is készülődött, rezes fénnel árasztotta el közelében az eget. Az egyik hegyhátra bundásan, pihésen kicsi felhő domborodott. Színe pont olyan volt, mint azé a kicsi állaté, amelyik egyszer megette a Géza Hútira fület.

Így jutott eszembe Géza Hútira, aki állítólag huszonhárom évig nem nyitkozott. Róla az elcsapott dobrini borbély jutott az eszembe, Vili Dunka, megint róla pedig egykori élettársa, Aranka Westin. Aranka Westin, akitől pont hét éve búcsúszó nélkül távoztam. Talán még nem késő, utólag kimenthetem magam.

Kiléptem az ablakon a fogadó csalánnal, lósóskával benőtt udvarára, s a sötétség köpenyében burkolózva keltem át ismerős kerteken a ház felé, ahol régi barátnőm, Aranka Westin lakott. Úgy képzeltem, csak úgy négykézláb beosonok, és mint egy alázatos kutya, ágya elé, a rongyszőnyegre heveredem, de ő résen lehetett, megelőzött, és az orrom előtt hirtelen kitérte az ajtót. A sötétségben nem láthatott, árnyalakomról sem ismerhetett fel, legfőnnebb a pöttyös tárnics fanyarkás illatáról, amely azon az estén, akár a régi időkben, lehettem mindig előttem járt. Fölismert, és máris régi álnevemen szólított:

— Tudtam, Andrej, hogy él valahol. És azt is, egyszer majd eszébe jutok.

— Azért is jöttem — mondtam elfogódottan —, hogy exkuzáljam magam.

Egy darabig még illendőségből erről-arról elbeszélgettünk, de a sötétségben kezünk a gombok, pertlik oldása közben egyre csupaszabb helyeken találkozott, míg nem lekerült testünkről minden ruha. Bőre, mintha víz csordogálna alatta, hűvös volt, hasa alól rég kipusztult a moha, csülkeink koppantak, mint a boróka-gyökerek. Történt, ami történt, nem bánom meg soha.

Lankadtan, ütőeremet tapogatva heverésztem langyos közelségében, amikor egyszerre csak a felhők között megnyikkantak a vadludak. Úgy látszik, végképp odaszoktak, most utaztak a lappok földjére, hazafelé. Esküszöm, nincs nyugtalanítóbb szó az övékénél. Az éjszaka csöndjében tisztán hallatszott, a Kolinda-erdő felől közelednek, s a Dobrint elérve hirtelen északnak kanyarodnak, a Pop Ivan felé. Gyomrom mélyén is hangjuk remegett.

Úgyhogy, amikor nemsokára értem jöttek a hegyivadászok, és tudatták: mivelhogy kijelölt szálláshelyemet elhagytam, idegen létemre visszaéltem a nép vendégszeretetével, ezért tartózkodási engedélyemet bevonják, és Sinistra körzetből örökre kitiltanak, én még el sem aludtam. Éberem vártam, mint őrszem a reggelt, hogy végre távozhassam.

Terepjárom a közelben, az éjszaka deres fényeiben vesztegelt, mellette, mint egy szobor, maga Géza Kőkény vigyázott.

Görögország felé megint csak a Baba Rotunda-hágón vezetett a legközelebbi út. Éjnek évadján a lenyugvó hold csöndjében érkeztem a tetőre, sítalpaik ezüst szalagja most is ott kanyargott tisztásokon át a Kolinda-erdő búvópatakjai felé. Utoljára még átvárt egy kis jóleső meleg: azért mégsem tűnök el erről a tájról nyomtalanul.

(Részlet a szerző SINISTRA KÖRZET című regényéből)

MÁTYÁS B. FERENC

Köszöntő

Az persze illúzió, hogy megérkezzél a Nyugati-pályaudvarra és máris megszűnjél torz lelkiületűnek lenni; illúzió hinni, hogy felengedhetsz, kigyógyulhatsz, hogy nem mész többé kisebbségi, megkülönböztetett számba... Csak hát hiába veszítik töltetüket azok a lelki energiák, amelyek a kisebbségi lét hordozói. Midőn azt hinnéd, most már kitárulkozhatsz, hogy befogadj és azáltal befogadtass, rádöbbsz, hogy azok a lelkienergiák másra sem alkalmasak, mint a diszkriminációt, a félelmet és a másságot elviselni,

élni tőle.

Igaz: nyíltan vallhatod: magyar vagy! Kérhetsz anyanyelveden akár hot dogot vagy hamburgert.

Tehát rendelkezzel egy olyan kapacitással, mellyel nincsen amit kezdened, s mert alapvetően ez határoz meg: lehetsz furi, lehetsz döjzös, lehetsz "szegénykém", és megnézheted a Jópopó-showt!, aztán elég belőled, hisz: "nézd csak! Csámcsog! Megint eszik!" — eszmélnek környezetben, s máris más sem számít, csak a pusztá jelenléted számszerűsíthetősége;

hogy száj vagy, ami enne.

Vagy hát a Még Egy!

S akkor te azzal jönnél, hogy: de magyar!?

Magyarnak lenni magyarok között? Barátom... Ez olyan madár se látta erdőntúli fixa idea, rögeszme, vidéki, brrr... Perverzió,

mert ki hallott még olyat, hogy kunszt egyformának lenni? Ez inkább szocialistas, mint fenyőmintás, Hargitáról-metszett... Hol maradsz azokhoz a régi szép időkhez képest — azt a kiskopjafáját neki! —, amikor még tudtál kellemesen szenvedni, ildomosan, aranyosan a budai kiskricsmik búsongó-szeánszain, hol fenyővizelt-ábrándok dúlták a lelket, hogy Össz-be ment tőle és mennybe a nemzet!

Na és a sok nóta! Hogy miket nem tudsz te! S mily ízesen! És sajgott Erdély, mint levágott láb hült helye, ha változik az idő... Hej, jól összefértünk ám, és kitettünk egymásért a dalos előkrösödésig... jó, megcsókolhatsz, nem zavarsz és neked se fájjon... Menj, ámulj! Kapj tengeribetegséget a körút színváltozásaitól, vásárolj lángolt kolbászt, amennyi beléd fér!, és farmer ancúgot, és igyál colát, kiwit! Bomolj! Csak ne röhögtesd ki magad, hogy a magyarságod minden tőkéd, életed-sorsod minden megtakarítása. Hogy székely-harisnyádba is nemzettudatodat gyűjtötted, hiszen az ingyen van és nem kamatozik,

snassz is és parlagi (a szoftver-nyelvezetben sincsen rá kifejezés, pedig az az újdők voksa!), szóval, hogy magyar

vagy, az nem lizingelhető, s bizonyára szalonképtelen lesz az Európai Házban; de főleg hitelképtelen... Vagy tudnál olyan bankot, amelyik nosztalgiákat finanszírozna?

Ám legyünk árnyaltabbak: neked nincsenek alternatívaid, és lásd be, te másként szenvedtél: amid fáj, az szülőföld és nem a haza, ergó másságod, ami meghatároz. Miért várod hát, hogy lennél kapós, kelendő? No megadtán dömping van ma belőled: a szocializmus elmozdított Nagy Köve alól csak úgy hemzsegsz elő, akár a nyüvedék, oly temérdeken! Már minden kisvállalkozónak is van saját erdélyi menekültje...

Szóval, megérkezel a Nyugatiba, mintha nyugatra, oly reménykedve, címkét kapsz, mármint, hogy két gyökerű vagy, az egyik ugyan elmetszve, a másikat meg verheted a flaszterba, hogy megkapaszkodhass... Szóval megérkezel s csak bámulsz, mint kétfejű bornyú az új idők új kapujában, s vagy két szék között a pad alatt morzsalesen, veréb módjára;

ám nem mész már nemzeti kisebbségi számba, a nemzet kisebbsége lehetsz, többségi pária, és önáltatás nélkül szemléltetve láthatod mit ér az ember, ha pusztán csak magyar...

Román reformáció?

Grama balázsfalvi kanonok rámutat arra, hogy a mai erdélyi románokat a reformáció ajándékozta meg az egyházigazgatás sok értékes elemével (esküdtek, világiak, esperesek, főgondnokok ... szolgálata). Továbbá az egyházfegyelem, igehirdetés és vallástanítás nélkülözhetetlen munkáival s a biblikus puritanizmusra való hajlandóság még ma is észlelhető jeleivel (a két legfontosabb sakramentum, kevés szentkép).

Múltunk tudatosítása során nem kell azért szégyenkezni, hogy az erdélyi román keleti egyház vezetői és tagjai, másfél századon keresztül, Veszprémi püspök szavaival élve, velünk némineműképpen unitusok voltak.

A románság szapora nép, a magyarság s a szászság napról-napra fogy — írja Apafi fejedelem 1676-ban, s megtiltotta, hogy Szakadát községben a magyarok a románoknak földeket adjanak el.

Később az 1701-i gyulafehérvári országgyűlés *tanulatlan és szapora* népnek nevezi őket. A számbeli gyarapodás oka: a háborús és a pestisjárványok telepeiket megkímélik. A másik pedig a folyton tartó román bevándorlás. A román vajdák 1668 és 1673 között többször kéri Apafit, hogy a háborúság, éhség s az adónak nehéz volta miatt ideszökött jobbágyságot — köztük néhány falu lakosságát — bocsássa ki, küldje vissza elhagyott lakhelyükre. A török megszállás következtében a Királyhágó mellékéről és Észak-Erdélyből egész vidékek magyar jobbágysága húzódik be az ország védettebb tájaira, s helyüket az igénytelenebb románok foglalják el. Az etnikai arányok radikális megváltozását jelzi az az eredmény, hogy a 18. század elején ez a nép már az ország lakosságának felét alkotja — a magyarság pedig leszorul annak egyharmad részére.

Hatalmas missziós felelősség hárul a református egyházra, annak ellenére, hogy az alkalmas személyek és eszközök váltakozó intenzitással állnak az egyházi élet vezetőinek rendelkezésére. A román reformált egyház gyulafehérvári zsinata (1675) így oktatja a lelkészeket: *"Amiképpen előbbi zsinatainkban is rendelkez-tünk, parancsoljuk most is, hogy Isten igéje, amelyre a keresztényeknek és tanulatlanoknak oly szükségük van, amilyen szükség a világosság a sötétségben, hirdettessék románul a mi nyelvünkön."*

Apafi 1681 február 23-án intézke-

dik *K. Matkó István* tiszteletes ellátása iránt, mivel *ő Isten őfelsége dicsőségének terjedésére nézve közönséges tetszésünkben akar az ótestamentumi szent könyveknek oláh nyelvre való fordításához fogni.*

A román esperesek és papok *Görög (Acacius) Josafát* letétele után így esedeznek a fejedelemhez: *"Vegyen Nagyságod bennünket kegyelmes véddőszárnyai alá, hogy az idegen nemzet ne háborgasson jó igyekezetünkben, tartsa magát deliberatiojához, ne legyen mótely közöttünk s konkoly, hadd épülhessen a reformatio közöttünk, melyért az Isten megáldja Nagyságodat!"* Azaz a román reformáció — külső pártfogással — a román nép és a papság lelki szükségévé vált, s további védelmét Erdély református vezetőitől várja.

Az egyházi struktúra öt területén nehezen beszélhetünk a reformáló munka *egyöntetűségéről*, annyira különbözők a politikai és kulturális feltételek. Egészen más a fogarasi, állandóan ellenőrzött egyházmegyékben, mint az ide-oda ingadozó Máramarosban. Mégis vannak olyan eszközei a misszióknak, melyek mindegyikben feltalálhatók. A zsinati végzések egyként írják elő, hogy Isten igéjét *román nyelven kell prédikálni*, a református szellemű kátét rendszeresen magyarázni, a hitigazságokat megtanítani és a babonák ellen állandóan küzdeni.

Ennek ellenére bőven vannak nehézségek. Az ige hirdetésnél még mindig hiányzik a teljes Biblia. Apafi törekvése, hogy az 1581-82-ben Geszti Ferenc hunyadi várkapitány által kezdeményezett Ótestamentum-fordítást befejeztesse, nem valósul meg. Csak 1688-ban végzi el a Szentírás teljes román fordítását Dositheus moldvai érsek. Megjelenését Cantacuzino Serban moldvai vajda pártfogása biztosítja. Addig csak a Simion Stefan Újszövetség-fordítása és zsoltafordítások állnak rendelkezésre.

Még nagyobb a hiány prédikációs könyvekben. Még 1641-ben adja ki újra a gyulafehérvári román nyomda vezetője, Dobré pap az 1581-ben Brassóban megjelent, konstantinápolyi eredetű homiliáriumot, az Evangéliumok magyarázatát. Ettől fogva egész 1683-ig nem jelennek meg a román egyházi beszédek. Akkor is csak egy temetési beszédgyűjtemény, Zoba János alvinci esperes Aranykoporsó című könyve, Szászsebesen. Egy ugyancsak tőle származó építő munka, amelyet K. Matkó István angolból készült fordításából ültet át román nyelvre, a Megigazító cselekedetekre vezető rövid ösvény — Gyulafehérvár, 1685 — alig képes pótolni a szükségletet. Ugyanez idő tájt (1697) keletkezik Viski János — előbb óraljaboldogfalvi, majd algyógyi — református prédikátor zsolta-

fordítása, mely mind a 150 zsolta tolmácsolja román nyelven.

A papok ilyen kéziratban terjesztett, lemásolt prédikációkat olvasnak fel, vagy saját gyarló beszédeiket mondogatják. Fogaras vidékén ma is kedvezőbb a helyzet, mert ott, az egykori Lórántffy Zsuzsanna román al gimnáziumban a grammaticusokat és egyéb succrescenseket, kik az egyházi szolgálatnak reménysége alatt az iskolában tartatnak, a prédikálásnak módjára is, azaz homilétikára is tanítják, s a környékbéli falvakban magukat gyakorolhatják. De lehetséges volt, hogy a többi iskolákban, Karánsebesen, Lugoson, Hátszegen és Máramarosszigeten is nyertek a tanulók katekétikai és liturgiai képzés mellett homilétikait is, mert elképzelhetetlen, hogy enélkül engedték volna ki őket egyházi szolgálatra. Elsősorban a gyulafehérvári vladikának kellett volna erről gondoskodnia, de csak a század utolsó évtizedeiben működik székhelyén román református iskola.

A reformáló munka előrehaladásának akadályá éppen Brankovics Száva, aki két évtizednél is tovább tölti be a fehérvári vladika tisztségét. Mint tanult s világlátott pap kerül Borosjenőről a fővárosba (1656), s a fejedelmek bizalmából — egyelőre minden választási feltétel nélkül — a hatalmas erdélyi román püspökség vezetője lesz. Az egymást követő fejedelmeknek vagy nincs idejük arra, vagy nem látják célszerűnek, hogy nála a reformációt újabb előírásokkal szorgalmazzák. Egyelőre megelégednek a román papság részére szóló kiváltságok megújításával (1659-73), csak a fogarasi eklézsiákat veszik Apafiék különleges védelmükbe és ellenőrzésük alá. Később a fejedelem — a Bethlen Kollégium főhatósági szervezete mintájára — két román esperesből és két világi emberből álló főgondnoki kart állít a püspök mellé, s utasításban közvetve sürgeti a gyulafehérvári román nyomda és iskola felállítását (1667 májusa).

A következő év elején (február 13-án) pedig Kovásznai Péter kéri Teleki Mihályt, hogy a vladika proventusá elsősorban a máramarosi és kővári

román iskolák és nyomda számára használtassék fel. Tehát a fejedelmi rendelkezést hajtsa végre. És mikor ez sem használ, bekövetkezik Száva püspök megkondíciózása (1669 február 20.). Elfogadtatják vele a Simion Stefan számára előírt 1643-i pontokat, s megtoldják ezeket még újabb négy rendelkezéssel:

1. Állítson fel román iskolákat Gyulafehérvárott, Hunyad- és Máramaros megyékben, Kővár vidékén.

2. A gyulafehérvári nyomda régi fényében helyreállítandó, hogy azon szent könyvek adassanak ki.

3. Csak olyan lelkészeket alkalmazzon, akik a román nyelvben és irodalomban, továbbá a keresztyén hit alapvető igazságaiban járatosak. Az idegen — rác — nyelven mormogókat távolítsa el.

4. A lelkipásztorok és esperesek alkalmazásában, fegyelmezésében s általában minden nehezebb ügyben (zsinnattartás) az erdélyi református püspöktől függjön. Néhány papjával mindig jelenjen meg a magyar reformátusok zsinatán, hogy itt határozataikat megerősítsék és reformált hitben gyarapodjék.

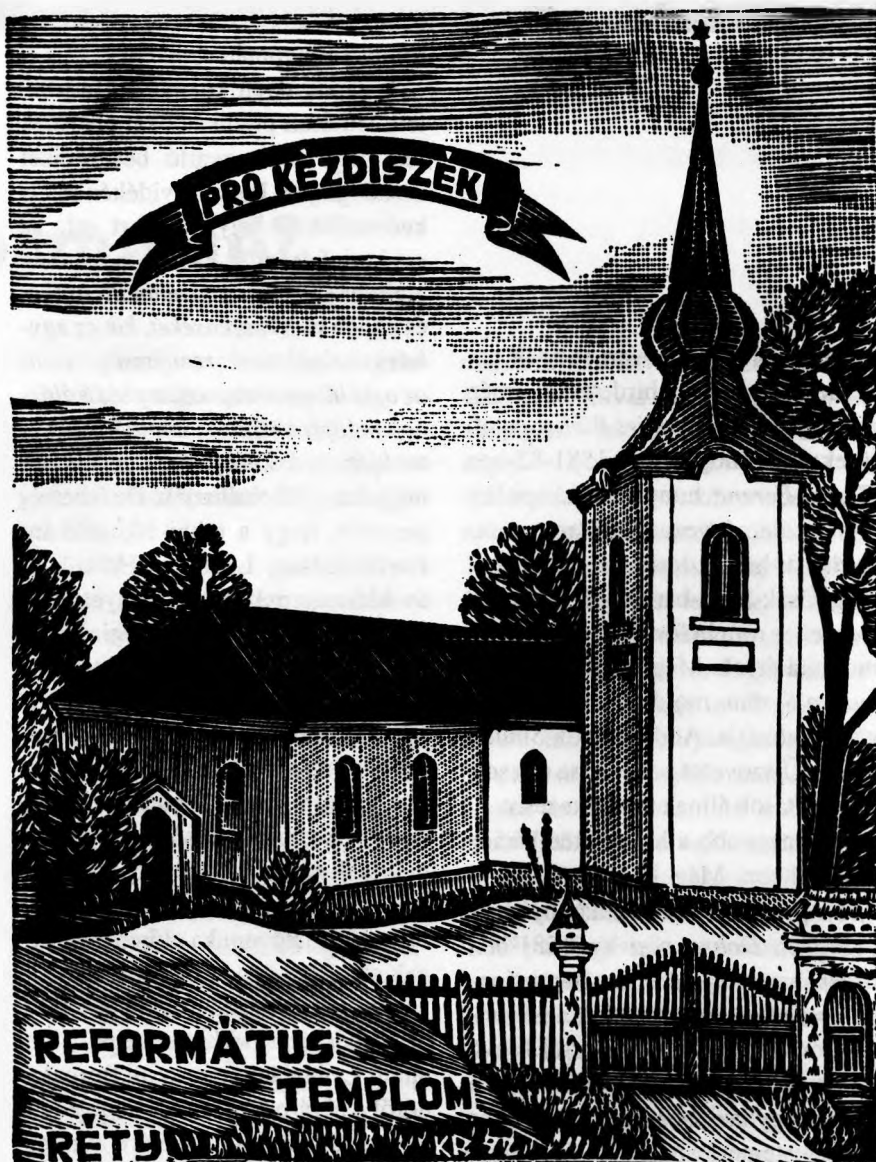
De Száva püspöknél ez már nem sokat használ.

Brankovics Száva időközben öcsével, Györggyel, Erdély egyik portai tolmácsával Moszkvában jár, hogy az itt elpusztult román templo-

mok felépítésére segítséget kérjen (1668). Ez az út méginkább fokozza az ortodoxiához való ragaszkodását s a reformációval szemben való titkos, de bátor ellenállását. Hiszen Oroszország, a kozákokkal gyarapodva s a *Nikon* pátriárka reformja következtében megújhodott egyházi életével most az ortodox egyház legnagyobb patrónusa.

Világos, hogy ilyen politikai, egyházi és teológiai hátvéd mellett az erdélyi román püspök nem tud és nem akar a reformáció útján járni. "Tántorodása" tehát mindinkább nyilvánvalóvá válik. Fenntartja állandó, szíves kapcsolatát *Dositheus* pátriárkával, s a munténiai vajdákkal és öccsével együtt az *ortodox* egyház megerősítése érdekében munkálkodik.

Pedig a viharfelhők mindinkább gyülekeznek feje fölött. 1674 június 14-én Apafi megbízza *Tiszabecsei Gáspár* erdélyi magyar püspököt, hogy "*birodalmukban levő minden oláh eklézsiákra inspiciáljon (felülvizsgáljon — a szerk.) és azokban lévő errorokat (hibákat — szerk.) jó lelkiismerettel corrigálja s a dolognak kívánsága szerint dirigálja is ... Az eltűnt Rákóczi-féle nyomdát felkeresse és felfelcirtassa.*" A román püspöknek, espereseknek és lelkészeknek pedig szigorú büntetés alatt elrendeli, hogy a Tiszabecsi vizitációján jelenjenek meg és engedelmes-

kedjenek. De úgy látszik, ez az intézkedés sem hozza meg a kívánt eredményt. Száva püspök ismét megfordul Moszkvában, és az 1675-i gyulafehérvári zsinaton saját papjai és esperesei kell rákényszerítsék a legfontosabb, református szellemű határozatokat. Kötelezik őt s általa az összes lelkészeket, hogy az *igét mindenki nemzeti nyelven*, buzgón hirdesse, a babonák ellen küzdjenek, szigorú egyházfegyelmet tartsanak, csak két sacramentumot szolgáltatassanak ki, s a felnőttek és gyermekek között rendesen tanítsák a kátét. Ő aláírja ezeket a végzéseket abban a reményben, hogy a nyomda és megfelelő könyvek hiányában úgy sem igen lesz ezeknek eredménye. Vagy talán azért, hogy megtarthassa hivatalát. Csakugyan, az év december 30-án

Apafi biztosítja összes eddigi, püspöki jogait és kiváltságait. A következő években a fejedelem megismétli ezeknek adományozását egyszer a román papok (1676), majd kifejezetten *Brankovics Száva* számára (1678, 1679). De a püspökhöz intézett rendeletekben már ott van az aggasztó kijelentés: "... *habár feljelentéseket tettekellenem.*" Ellenfelei tehát nem pihennek, s csak az uralkodó kegyelme, türelme tartja meg őt. Azonban ennek is végeszakad az 1680-i válságos évben. 1680 július 2-án Száva püspök az *Alvinczi Péter* fejedelmi ítélőbíró elnöklete alatt összeülő gyulafehérvári vegyes törvényszék elé került. Itt — akárcsak *Dávid Ferenc* ellen *Blandratáék* — saját hitosorai emelnek ellene vádat. Hamarosan rábizonyítják az erkölcstelenség

vádját. Az pedig köztudomású, hogy a fehérvári zárdát, iskolát pusztulni hagyta és a román nyomdát nem állította fel, csak önnön érdekében munkálkodott. S miután egyháza zsinata is leteszi őt hivatalából, átadják a polgári törvényszéknek s vagyonát elkoazzák. Így lesz az ortodoxia szívós harcosából, a reformáció ellenzójéből az erdélyi törvényszék szerint újjító, aki a négy bevett valláson kívül egy ötödik érdekében munkálkodik.

Az erdélyi román reformáció e megrendítő vihar után tovább halad saját útján. *Cantacuzino* vajda ajánlatára a gyulafehérvári egyházkerület új püspököt kap *Görög (Acacius) Josafát* személyében, hogy ne maradjanak a keresztyének Apafi országában pásztor nélkül. Az elmozdított *vladika* hagyatékából pedig a Nagyszombatban felvett jegyzőkönyv szerint, *előkerül a nyomda az összes hozzátartozó eszközökkel és román betűkkel* (1680. július 9.). Rejtegetése tehát a keleti egyház érdekében történt és Száva püspök erre vonatkozó mentései alaptalanok voltak. A nyomda nemsokára meg is kezdi működését Szászsebesen s folytatja Gyulafehérvárott.

A román iskolák — Gyulafehérvárott is — zavartalanul működnek. A fogarasi nemzeti fejedelemség bukása után Bethlen Gergely főkapitány veszi védő szárnyai alá az ottani egyházzal együtt. Máramarosban pedig a vármegyei nemesség rendes évi segítyt ajánl fel a román iskola számára (1696).

A *vladikák* közül *Görög Josafát* sorsa érdekes. Őt Apafi és tanácsosai a havaselti vajdával való jóviszony kedvéért egyelőre elfogadják. *De a fejedelem, látva azt, hogy románul nem tud és nem is akar megtanulni, s papjai, hívei mind hangosabban zúgolódnak a választás nélkül reájuk erőszakolt püspök ellen, egy vegyes összetételű törvényszékkel őt is letéti. Maga a román papság foglal állást amellet, hogy eddigi püspökválasztói joga megmaradjon, s a protestáns szellemű választási feltételeket püspöke tartsa be. Ezek közül a legfontosabb számukra a román egyházi nyelv tudása s az ilyen nyelv-*

vű, építő műveket kiadó nyomda működése. Hiszen ezek képezik nemzeti művelődésének alapját. A vladika kénytelen 1682 július 13-án lemondani, s a magyar reformátusok ez évi nagyenyedi közös congregatioja szintén hozzájárul letételéhez.

Az iskolák és a nyomda pedig zavartalanul működnek tovább, s itt még az 1697-i első — a keletiek által kétségbevonat — gyulafehérvári unió zsinat után is jelennek meg a románok számára egyházi könyvek. Igaz, hogy *Brincoveanu* pártfogásával és nem különleges protestáns szellemben. Athanasius alatt aztán végbe megy a román egyháznak a római katolicizmussal való uniója. Hiába próbálja ezt maga *Domitheus* jeruzsálemi pátriárka a hozzá intézett szigorú parancsával feltartóztatni. 1702 január 5-én *Veszprémi* püspök már így rendelkezik espereseinek: *"Noha az oláh papok némiképpen az mi reformata eklézsiánkkal voltak unitusok, mindazonáltal kegyelmes urunk őfelsége kegyelmes resolútiója szerint szabadság hagyattatván nekik, hogy akármely recepta religioval uniálják magokat, azért Kegyelemtek semmiképpen azoknak dolgába magát ne elegyítse. Lássák a jámborok, az ő felsége resolútiója szerint, mit követnek. Minekünk tisztünk csak az, hogy a többi között ő érettek is imádkozzunk és együgyűségükért ne gyűlöljük, ne utáljuk, hanem szeressük őket, majd úgy, mint a világnál vakoskodó zsidókat és megtérésüket kívánjuk."* A magyar református egyház immár kénytelen saját legféléttettebb javait védelmezni, tehát feladja a román missziót — s imádsággal, szeretettel bocsátja ezt a népet további sorsára.

Végig tekintve a román reformáció viszontagságos ügyén, nem tagadható: abban egyfelől a magyar reformátusok, másfelől a román ortodox papság és hívek részéről a vallási szükségleten kívül, egész sereg politikai, művelődési, nemzeti és gazdasági indítékot találunk. A *fejedelmek vágya az, hogy az evangélium parancsának engedelmeskedve, megte-remtsék itt egy nemzeti — erdélyi — román egyház szervezésének előfel-*

tételeit. A románoknak viszont védelmet és lehetőséget nyújt a református egyházhoz való csatlakozás arra, hogy nemzetüknek és megtűrt vallásuknak ezen az úton megnyerjék a bevett vallások és státusok szabadságát, kiváltságait. Hiszen az erdélyi törvénykönyv ezen az alapon nyújt a fejedelem által megerősített, s a választási feltételek szerint kormányzó román püspöknek és egyházának egyenlő jogokat s autonómiát a többi püspökkel és felekezettel együtt. Ebből az okból nyeri meg a román papság a jobbggyi szolgálattól és közterhektől való mentességet addig, amíg hivatala tart. A keleti egyháznak tehát — akár tetszik, akár nem — gondoskodnia kell *tanult* lelkipásztorokról. Ezért iskolákat kell állítania, vagy a református patrónus által felállított román iskolák szolgálatait igénybe kell vennie. *Bethlen Gergely* 1695-i fogarasi statuma megemlíti a román *scholamesternek sok rendbéli panaszt* némely fogarasi földi bojérok, papokon, sőt még paraszt embereken is, kik az fiokat scholában jártatják, szokott didscrumát és fizetését meg nem vehetvén rajtok. S intézkedik: ha kell, karhatalommal is hajtsák fel azt. Az iskola tehát népszerű és nélkülözhetetlen.

Brankovics Száva ellen papjainak egyik fővádjá, hogy engedte a fehérvári zárdát elpusztulni, s ott — ígérete ellenére — nem állított fel központi

papnevelő iskolát. Felbecsülhetetlen a reformációnak az a fáradozása, mellyel a népnyelvet az egyházban kötelezővé teszi, s annak pallérozottságáról gondoskodik. Annyira bevisszi ezt a köztudatba, hogy a két román vajdaság egyházai is kénytelenek *fokozatosan kiküszöbölni a szertartásból az érthetetlen ósláv nyelvet*, s követni erdélyi protestáns testvéreik példáját a nemzeti nyelvű igehirdetésben, Biblia- és zsoltárfordításban, teológiai irodalomban. Ortodox és református szellemű könyveket a nyomdák felváltva adnak ki, s a pap-ság 1682-ben elítéli idegen püspökének azt a kijelentését, hogy a kálvinista vallás nem keresztyén vallás.

A két felekezet egyetértésére jellemző a következő eset is. Már az unió felbomlása után, 1704-ben elrendelik a erdőszentgyörgyi patrónusok, a Rhédey és Bánffy Péter, hogy az oláh pap a kálvinista religio ellen ne prédikáljon, az tiszteletes kálvinista prédikátorok sem az ortodoxa religio ellen, sem egyik vagy másik nyájából, juhból farkas módra rapidálni vagy hitegetni ... nem engedhetik. S a legszigorúbb testi fenytétet, súlyos megveretést helyeznek kilátásba a rendelkezés ellen vétők számára. A katolikus vallású, de ízig-vérig erdélyi történetíró, Jancsó Benedek így vélekedik e rendeletről: *“E vidéki nemes embereknek e kissé drasztikus intézkedése százszor több humanitás-*

ról és szabadelvűségről tett tanúságot, mint Leopold és Kollonich összes diplomái.”

Az erdélyi román nép ösztönösen érzi, hogy kik az igazi védelmezői. Nem hivatkozunk itt Zoba Jánosnak az Apafi uralmáról írt áradozó elismerésére, hiszen ő kormánypárti teológus, s tőle egyebet nem is lehet várni. Csak utalunk, arra, hogy a *református fejedelmek alatt nincs olyan román néplázadás*, mint a 16. és 18. századokban ...

Ellenben ott találjuk ezt a népet a vallásszabadságért, később az alkotmány megmentéséért vívott összes harcokban — egészen II. Rákóczi Ferenc koráig.

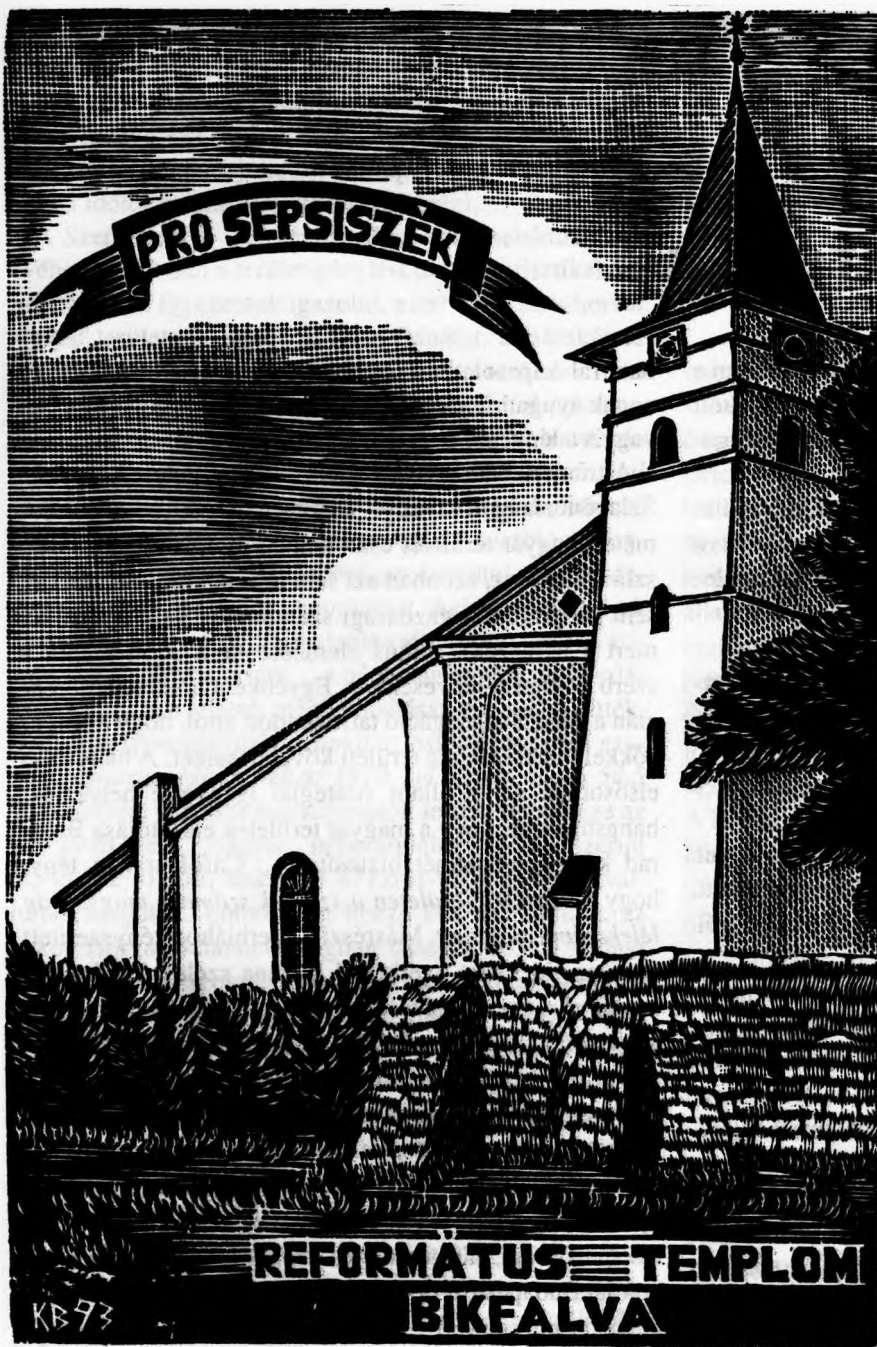
Már a fejedelemség végső napjaiban esedeznek Apafihoz a török hódoltság alatt lévő magyar és oláh prédikátorok, hogy a törökök elviselhetetlen dézsmálása, sarcolása, kegyetlenkedése és emberrablása ellen a portánál lépjen közbe (1689). *“Lelkünknek nem kicsiny örömeivel halljuk — írják többek közt —, hogy nagyságod ily szoros ügyében is rólunk el nem felejtkezett, hanem alázatos instantiákra fejedelmi kegyelmessége szerint érettünk törekedett.”* Ugyanez idő tájt (1688) Cantacuzino követete, Izaiás szerzetes arra kéri az orosz cárt, hogy a törökkel együtt segítsen feltartóztatni a keleti ortodoxiát fenyegető Habsburg uralmat s azoknak a fanatikus jezsuitáknak a munkáját, akik a román falvakban erőteljes missziót folytatnak. De egy szó vád sincs az erdélyi fejedelem és az itteni egyházpolitika ellen!

A missziós feladatot vállaló jezsuiták az erdélyi román egyházi állapotokról lesújtó véleményt tartalmazó jelentéseket küldenek. A nép közt, különösen a kellő ellenőrzésen kívül álló Máramarosban, csakugyan vallásilag teljesen tudatlan lelkek élnek. Erről Bethlen Miklós is megemlékezik /II.: 19-20./. S arról, hogy a papok közé, a törvény szigorú tilalma ellenére, tanulatlanok is bekerülnek. Ez a román egyház máig rendezetlen tartozása. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy az Erdélybe tartó bevándorlás állandó folyamat, és a puszta helyekre is letelepedő, új lakosoknak papjaitól senki sem kéri az

iskolai és szolgálati bizonyítványt, vagy a felszentelési okmányt. Ezek építő munkája még nem lehet olyan, mint az őslakó erdélyieké. De hogy az erdélyiek *körcile* — könyv — nélkül is prédikálnak, arról Hermányi emlékirata is megemlékezik.

Ortodox és görög katolikus történetírók különbözőképpen ítélik meg a református egyház románok közti misszióját. Az előbbieket elismerik annak egyházi és művelődéstörténeti jelentőségét, s kiemelik az egész ortodox egyházra gyakorolt jótékony hatását — midőn azt önmagával való elszámolásra kényszeríti. Az utóbbiak közül egyesek — pl. Bunea Ágoston — élesen elítélik a kálvinista magyar befolyást, mely *“kicsavart belőlük* (t.i. az erdélyi románokból) *mindent, ami jó és nemes volt, hogy így azután az idegen fajok és kultúrák által minden oldalról elnyomott és kihasznált román nép teljesen elpusztuljon.”*

A fent elmondottakból mindenki megítélheti, hogy mi az alapja ennek az elfogult állításnak, és kik voltak e válságos időkben azok, akik a román nép lelki értékeit és nemzeti megmaradását védtek. Kik adtak alkalmat, segítséget arra, hogy nemzeti létüket éppen a latin szellemi műveltség segítségével kiszabadítsák a szláv és görög hatás alól, s egyben nemzeti tudatukat kifejlesztvén, átmentették a legújabb kor felé.

Felhasznált irodalom:

Thallóczy Lajos: Apafi Mihály udvara Sz. 1878.
 Uzoni Béldi Pál-ról Deák Farkas írt monográfiát.
 Jakó Zsigmond: Újkori román települések. in: Magyarok és románok Bp. 1943, I. t.
 Szabó István: A magyarság életrajza Bp. 1941.
 Bánffy Dénesné telepítéséről Solti János dési esperes feljegyzése:
 Liber Ecclesiarum Districtus Desiensis 1681, a

kolozsvári Református Teológiai Fakultás Levéltárában.

Bethlen János és Miklós telepítéseiről Teleki Mihály levelezése V. 62-63., VI.: 65., 8081.

Hermányi Dienes József Emlékirata (az eredeti kézirat másolata a kolozsvári Református Teológiai Fakultás levéltárában) 54-69.

A fogarasi református egyházközség levéltárából, Közli Pokoly J.: Erdély egyháztörténete, és a Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár VIII., 14.
 Barcsa J.: A szatmári református egyházmege története.

Zsilinszky Mihály: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai IV., 261.

Veszprémi püspök rendelete. Sárospataki Füzetek. 1863, 55.

Adatok a kolozsvári ev. ref. egyházközség XVII. századi történetéhez.

Közli: Török István. Történeti Tár, 1896. 421.

Nagy Géza: Belmissziói munka Kolozsvárott a nemzeti ébredés korában.

Protestáns Szemle, 1943. uo: Fejezetek a magyar református egyház 17. századi történetéből. Budapest, 1985.

Grössel, Wilhelm: Die Mission und die Kirche im 17. Jahrhundert. Gotha. 1891.

Cserei Mihály: Históriaja, Budapest, 1978. 381.

Bethlen Miklós Önéletírása. Szöv. gond. Windisch Éva. 1948. I. 377.

Illyés Géza: A küllői református egyházmege papjai. Egyháztörténet, 1944 I. Apafi Mihály és az oláh Biblia. Közli Thallóczy L. Tört. Tár. 1878. 204. Az oláh reformáció történetéhez. U. o. 206.

Márki Sándor: Arad vármegye protestánsai az erdélyi fejedelmek korában.

Protestáns Közlöny, 1895.

Hodinka Antal: A munkácsi görög katolikus püspökség története. Bp. 1910.

Dóza Dénes: A szászvárosi ev. ref. Kun Kollégium története. Szászváros. 1897.

EOE XIV. 67-68.: Itt az 1667-i fejedelmi rendelet.

Zankow Stefan: Das orthodoxe Christentum des Ostens. Berlin. 1928.

Lupas I. Marina: Mitropolul Sava Brancovici. Cluj. 1939.

Tiszabecsi megbízatása Bod P.: S.Sz.P. 106-7.

Thallóczy L.: Az ál-Brankovicsok. Sz. 1888

Alexej cár levele (1668) Apafihoz az Erdély Múzeum levéltárában.

Görög Josafát letétele EOE XVII., 92-305.

Történeti Lapok, szerk.: Pap Miklós, 1874. 414.

Ideiglenes visszahelyezéséről Pokoly J. i. m. II. 283. Varlaam conditici. EOE XVIII. 486-93.

Popa János (Juon) esperesi kinevezésének két okirata a vajdahunyadi g. kath. — jelenleg g. kel. kezelésben — egyház levéltárában.

Veszprémi püspök 170-i körlevele. Sárospataki Füzetek. 1863. 56.

Bihari román református eklézsiákról. Debreceni Ember Pál (Lapma): i. m. 644.

Cirkáról és a Hunyad megyeiekéről Jancsó Benedek: i. m. I., 639., 66-664., 716.

Magyar és román papok folyamodása Apafihoz. M. Prot. Egyházi és Iskolai Figyelmező, 1872. 463.

Bunea, Augustin: Autonomie bisericeasca.

Blaj. 1903.

Grama, Alaxandru: Institutiunile calvinești in-biserica romaneasca din Ardeal. Blaj. 1895.

R. Várkonyi Ágnes: Erdélyi változások. Az erdélyi fejedelemség a török kiűzésének korában 1660-1711. Budapest. 1984.

Erdély története 1606-tól 1830-ig. Szerk. Köpeczi Béla, II.: 885 — Budapest, 1986.

RÁSZLAI TIBOR

Tétova csatatéren

Az 1920. június 4-én aláíratott trianoni békediktátum a történelmi Magyarország testéből öt területrészt szakított le és csatolt át az újonnan megalakult utódállamhoz, Jugoszláviához.

1. A Duna, Tisza és Maros folyók által határolt terület részben: Torontál vármegye, továbbá a Temes, illetve Krassó-Szörény vármegyéből kihasított rész. Ezt a területet a 18. század elejétől Bánságnak is nevezik.

2. A Duna és a Tisza közén Bács-Bodrog vármegye.

3. A Duna és a Dráva között Baranya vármegye déli keleti része, amelyet Dráva-szögnek, vagy *Baranya-háromszögnek* is neveznek.

4. A Dráva és a Mura szögében az ún. *Muraköz*, amelyet Zala vármegye déli részéből szakítottak le.

5. A Mura-vidék, a Mura folyótól északra, amelyet *Vend-vidéknek* is neveznek. Ennek a területnek a keleti felét Zala, a nyugati részét Vas vármegye déli vidékéről hasították le.

...A Trianonban megállapított magyar-jugoszláv határ elemzésekor mindenképpen meg kell jegyeznünk: *„A szabadkai vasúti csomópont volt — nyilvánvalóan — az a meghatározó tényező, amelyre a trianoni határ bácskai szakaszát telepítették, más szóval, Szabadka miatt kellett a határt ennyire északra felhozni. Itt ágazott el a belgrádi fővonalból a Bosznia-Hercegovinába vezető Szabadka-Zombor-Gombos-Vinkovci-Bród normál nyomközű vonal, és a Szávát keresztezve, Bródtól keskeny nyomközű katonai vasút vitt tovább Szarajevóba, Mostarba, majd az Adriához. Kb. 300.000 volt a Szabadka környéki vasút szabta határszakasz által elszakított magyarság létszáma, a Zombor-Bajmok-Szabadka-Horgos vonaltól félre, kb. 100 km hosszúságban fut itt a vasút a határral párhuzamosan, a túlnyomórészt magyar nyelvterületen. A magyar nyelvhatár gyakorlatilag a Bácskát keresztben kettészelő Ferenc-csatornáig terjedt, azon túl többnyire kisebb-nagyobb szigetekben élt a magyarság. A magyar-jugoszláv*

határral kapcsolatban azonban fontos leszögezni, hogy annak nyugati fele egybeesik a történelmi Magyarország, vagyis a lényegi Magyarország határával...

A trianoni békeszerződéssel — természetesen Horvát-Szlavónországon kívül — összesen 20.551 négyzetkilométer magyar területet csatoltak az újonnan alakult délszláv államhoz, azonban ezt sem történelmi, sem etnikai, sem geográfiai és gazdasági szempontok nem igazolták, mert a tényezők kritikus elemzése nem adott alapot a szerb területi törekvésekhez. Egyébként a békekonferencián a délszláv delegáció tartózkodott attól, hogy e tényezőkkel támasszák alá területi követeléseiket. A hangsúlyt elsősorban az új állam stratégiai igényeire helyezték, hangsúlyozva, hogy a magyar területek elcsatolása Belgrád katonai védelmét biztosítja. ... Cáfolhatatlan tény, hogy a *kérdésszerű területen a szerbek száma a magyarság lélekszáma alatt volt*. Másrészt a Szerbiához kényszerített magyar vidékeket Szerbiától a Duna széles folyása választja el, s észak felé természetes és folyatónlagos egységet alkotnak a magyar Alfölddel. Emiatt ennek a területnek gazdasági és társadalmi élete természetszerűen észak felé gravitál. *„A békekonferencia önkényes döntése alapján hatalomra jutott szerb elem hatalmának biztosítására, mindenekelőtt meg kellett volna hogy változtassa a magyar területek természetes földrajzi egységét, hogy azoknak gazdasági, társadalmi és szellemi gravitációs központját Budapestről Belgrádba helyezhesse át. A földrajzi tényeket emberi erővel megváltoztatni nem lehet; megpróbálták tehát, hogy a természeti adottságok által ezer éven keresztül megteremtett gazdasági, társadalmi és szellemi állapotokat erőszakkal felborítsák és az itteni élettényezők magyar alapja helyett szerb alapot teremtsenek. Ennek a célnak a megvalósítására használták fel a szerbek állami életük energiájának legnagyobb részét, amit mindenekelőtt a magyar kisebbségi elem elnemzetlenítésére fordítottak. Törekvésük sikerét azonban megakadályozta a természetes fejlődés és a magyarság ellenállóereje, amely minden elnyomatás és erőszak ellenére is megőrizte ezeknek a területeknek a magyar jellegét.”*

A Magyarországtól elcsatolt terület beolvasztását célozta az is, hogy a Bánát, a Bácska és Délbaranya, vagyis a Dráva-szög vidékét a szerb hatalom Voyvodinának nevezte el, amellyel felelevenítették a bécsi udvartól 1849-1860 között kormányzott külön területi egység, a szerb Vajdaság nevét. Így akarták a vidék történelmi

magyar neveit eltüntetni. A Vajdaságot mint területi fogalmat a szerb hatalom 1920 után vezette be a közigazgatásba, amely ekkor kezd *tájfogalomként* meghonosodni az itt élő magyarság nyelvében is. A Tiszától keletre fekvő, a délszláv államnak juttatott bántói részeket pedig szintén ez időtől kezdik *Bánatként* emlegetni.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság államalakulásának évében, 1918-ban a területigénylést durva statisztikai hamisításokkal igyekeztek igazolni, ezért zárt szerb-horvát etnikai területnek tüntették fel a Bánátot, a Bácskát és Baranya déli részét, holott *ekkor ezen a területen "...a szerbek csak 28 %-át, a következetesen horvátoknak mondott, de akkor többségükben magyarérmű bonyevácokkal együtt pedig 455.000, és nem 800.000 lélekszámmal csupán egyharmadát tették az összlakosságnak.* Erőszakos magyarosítást emlegettek ott, ahol a szerbség a legideálisabb egyházi és iskolai önkormányzatot, *a helyi közigazgatásban pedig a fenntartott helyek kiváltságát élvezte.* A nemzetiségi elv alapján támasztott területi követelések hatályosítására ... a népesség etnikai megoszlására vonatkozó adatok meghamisítását már odáig vitték, hogy *a magyarság arányszámát az összlakosságnak csupán egyharmadára tették az 1910. évi népszámlálás 54,5 %-a helyett.*" A Szerbiához csatolt terület népessége az az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint 1.545.662 fő volt, amelyből 471.601-en magyarnak vallották magukat. Ehhez még hozzá kell számolnunk az ekkor Horvát-Szlavónországban összeírt 105.948 főnyi magyart, így a Jugoszláviának a trianoni békediktátumban rendelt területen *1910-ben 577.549 magyar élt.* Ugyanekkor a Bánátban, a Bácskában és Délbaranyában a kereken 471 ezer románt, 91 ezer horvátot, 46 ezer szlovákot, csaknem 11 ezer ruszint, 145 ezer egyéb nemzetiségű lakost és mindössze 382 ezer államalkotó, uralkodó nemzetté váló szerbet számláltak össze. Az új hatalom a szerbeken kívül délszlávnak tekintette a statisztikákban nemcsak az itt élő horvátokat, hanem a szlovákokat és a ruszinokat is. E módszerrel kereken 530 ezernyi délszlávot jelentetett meg a statisztikákban, amelyet különféle indokokkal célzatosan 800 ezerre emeltek. A területen élő szintén kereken egymillió före tehető nem szláv, más nemzetiségűek számát — magyar, német, román és egyéb — pedig elhallgatták. *Meg kellett indokolni annak az új államnak, a SHS Királyságnak a létrejöttét — ebbe Szerbia mindössze 90.251 négyzetkilométerrel lépett be —, amely 247.916 négyzetkilométerrel nagyobb volt, mint a trianoni (jelenlegi) Magyarország és a szintén az időben alakult Csehszlovákia területe együttvéve.* A két világháború közötti időben "a hivatalos statisztikai adatokat Jugoszláviában elzárták a magyarság elől, vagy a rosszabbik esetben úgy állították össze és hozták nyilvánosságra, ahogy az a belgrádi követelményeknek megfelelt. Ugyanis a belgrádi centralizmus és a hivatalos statisztikai adatok mindent elkövettek annak érdekében, hogy Jugoszláviát mint olyan államot tüntessék fel, amelyben az államnyelvet beszélő réteg a legszámottevőbb és *Jugoszlávia nemzetileg egységes állam*"... "A szerbek tehát ... az államban kisebbségben

voltak és csupán relatív többséget tudtak kimutatni."

Az SHS állam az első világháborút lezáró békeszerződésekben kapott területein 1921 február első napjaiban tartott népszámlálást a január 31-i állapot szerint. Az összlakosságból csak egyharmadnyi rész jutott a déli és északi Szerbiára, amely azt mutatta, hogy az újonnan szerzett területek nyomasztó súllyal nehezdedtek Ó-Szerbiára. Az államnak nevezett három nép közül a hivatalos statisztika csak kettőt, a szerbet és horvátot foglalta közös rovatba, a harmadikat, a szlovént már külön mutatta ki. Ha szerbeket és a horvátokat vallási hovatartozás szerint külön választjuk ortodoxra, illetve katolikusra, akkor kitűnik, hogy az új államnak egyetlen nemzete sem volt abszolút többség. A három népen kívül a többi szláv etnikumot a népszámlálás egy rovatba foglalta össze, de Macedóniában a statisztika egyszerűen eltűntette a nagyszámú bolgár nemzetiséget, szerbként könyvelte el azt. Az 1921. évi népszámlálás adataiból több szempontból okoz nehézséget a délvidéki magyarság számának megállapítása, ugyanis ekkor még nagyobb terület volt szerb megszállás alatt, mint amennyi ténylegesen az új államalakulathoz került Magyarországtól a trianoni békeszerződés hatályalépése, illetve a határok pontos kitűzése után. Elsősorban Pécs és Baranya, de Somogy stb. vármegye egy része 1921 augusztusáig szerb megszállás alatt volt, területük összesen 5677 négyzetkilométer. Eltérés mutatkozott Szabadka város határánál is, melynek kis része — Tompa, Kelebia, Felsőcsikéria — Magyarországé maradt. Ezek adatai is bekerültek az 1921. évi népszámlálás idején Szabadka város adataiba. A másik pontosításra szoruló adat a Csongrád vármegyei *Horgos* község, amelyet a népszámlálás a zentai járáshoz csatolt. Horgosnak 1910-ben csupán 8037 lakosa volt, s 1921-ben már 18 ezer fölé emelkedett. Ennek oka, hogy Szeged város megszállás alatti volt alsótanyáit (Újszeged) is Horgoshoz számították, s ezek lakossága 1910-ben 10.275 volt.

Már említettük, hogy az 1910. évi népszámlálás 577.549 magyart talált a később Jugoszláviához csatolt területeken, az 1921. évi jugoszláv összeírás 467.658 magyart mutatott ki, a csökkenés — a két népszámlálás között 109.891 fő. A csökkenés oka egyrészt, *hogy az újonnan megalakult délszláv államból 1918 és 1921 között — a menekültügyi hivatal 1924. évi kimutatása szerint — 39.272 magyart utasítottak ki.* Ha a gyarapodást és a

háborús hadiveszteséget nem számítjuk, akkor is 538.277 magyart kellett volna találnia az első jugoszláv népszámlálásnak. A bácskában, a Bánátban és Baranyában ekkor 376.107 magyart írtak össze, a Muraközben 1904, a Mura-vidéken 14.065 főt. Ehhez még hozzá kell vennünk a Horvát-Szlavónországban számbavett 70.024, valamint a Jugoszlávia más részein összeírt 5558 magyart, így 1921-ben Jugoszlávia egész területén a magyarok száma 467.658 fő volt, az összlakosság 3,9 százaléka.

(...) A Vajdaság 1.346.527 főnyi népességéből 693.751 fő (51,5 %) volt a római katolikus és 473.112 (35,1 %) a görögkeleti vallású. Még rosszabb a görög-keleti szerbek

aránya, ha a 473.112 főnyi számukból a görög-keleti románok számát, 69.530-at levonjuk, mert ekkor *a kimondottan szerb népesség száma alig haladja meg a 403.000-et, illetve a 29,9 %-ot.* Az 1921. évi vajdasági össznépességéből tehát összesen 943.000 (70,1 %) volt a római katolikus, a protestáns és más felekezeti lakosság, és csak 403.000 (29 %) a görög-keleti szerbek aránya.

(...) A népszámlálási adatokat a Mura-vidéken is meghamisították: itt 1921-re — egy évtized alatt 1910-től — a szlovéneknek feltüntetett vendek száma 66.715-ről 74.447-re növekedett, a magyaroké pedig ugyanakkor 20.89-ről 14.435-re fogyott. E vidéken *egészében magyarlakta falvakat is csatolnak az új államalakulathoz, köztük olyanokat, amelyek nem éltek a vend nyelvterületbe.* Köztük a nyelvhatár meglehetősen éles vonal volt, ezt azonban nem vették figyelembe az új határ kialakításakor. Az SHS állam itt — stratégiai okokból — olyan színmagyar falvakat is bekebelezett, ahol egyetlen más nyelvű ember sem lakott. *Ezekben a településekben minden olyan magyart, aki beszélt a magyar nyelvet, vendnek, vagyis szlovénnek mutattak ki.* 1910-ben Vas és Zala megye déli vidékén a magyar lakosságból 7045 ember tudott vendül is beszélni, akik a vendek szomszédságában laktak. A szerb statisztika szerint megközelítőleg ennyivel növekedett a vendek, illetve ennyivel fogyott a magyarok száma 1910-től 1921-re a Muramelléken.

(...) Nem volt véletlen, hogy a következő, 1931. évi népszámlálás előtt két esztendővel 1929. november 4-én kormányrendelettel új közigazgatási beosztást léptettek életbe Jugoszláviában. A szerbek-horvátok-szlovének egyesített állama az első világháború után megtartotta a történelmileg kialakult országrész tartományi, illetve vármegyei beosztást. Az 1929. január 6-án bevezetett királyi diktatúra — a délszláv állam ekkor vette fel a Jugoszlávia nevet — ezt megszüntette, s az országot ún. Bánságokra (Banovina) osztotta. Az új beosztás célja az volt, hogy a szerb lakosságot minél több közigazgatási egységben abszolút többségbe emelje, és nemcsak a kisebbségek, hanem a "testvér" horvát nép számbeli erejét megtörje. Ezek az egységek soha nem tartoztak együvé és földrajzi fekvésük sem indokolta közös egységbe való foglalásukat. A Bánát, a Bácska és Baranya, vagyis a Vajdaság így került az ún. Dunabánságba, amelybe rajtuk kívül a legsűrűbben szerblakta vidékek, Észak-Szerbia és a Szerémség tartozott. Az intézkedés célja mindenekelőtt az egykori magyar közigazgatási terület felbontása volt, mert a Dunabánság létrehozása egyértelműen a szerb-horvát elemet erősítette. A Vajdaság területe 19.702, a Dunabánság kiterjedése 30.158 négyzetkilométer volt, lakossága pedig 2.107.658 fő, amelyből 1.199.179 szerb-horvát és 385.526 magyar. "A szerbek mesterségesen milliósra emelt számának arányba helyezése a magyarok 400.000 körül mozgó számával, egyszerű statisztikai és politikai számjáték maradt volna, s csak a laikusok megtévesztését szolgálta volna, ha ennek az aránynak az alapján nem fosztották volna meg a magyarságot azoktól a *jogoktól*, amelyeknek megadása éppen a népi arányszámtól függött.

Így például a Dunabánságban a magyarok arányszáma 18 %. Eszerint a bánsági tanácsban 19 hely illette volna meg őket. Ha a Vajdaság nem lett volna beosztva a Dunabánságba, akkor a magyarok arányszáma 27,9 % lett volna, ami nekik a szerbekhez viszonyítva kedvezőbb arányszámú képviselési lehetőséget biztosított volna.” Az új közigazgatási beosztással, vagyis a Vajdaságnak a Dunabánságba való beosztásával a szerb-horvát, illetve szlovének aránya ezen a területen 37,8 %-ról 57,3 %-ra emelkedett. Ezzel szemben a Vajdaság össznépességéhez viszonyítva a 27,9 %-ot kitevő *magyarság a Dunabánságban 18,3 %-ra, a németiség 23,5 %-ról 16,3 %-ra esett vissza, amely súlyosan érintette kisebbségi helyzetét.*

Az 1931. évi népszámlálás községenkénti részletezésű végleges adatait a délszláv állam 1941-es felbomlásáig hivatalosan nem tették közzé, csak előzetes adatokat közöltek. 1931-ben Jugoszlávia lakossága 13.930.918 fő volt, amely az elmúlt esztendő alatt 16,24 %-os gyarapodást jelentett. A nemzetiségi megoszlást a belgrádi *Politika* című félhivatalos lap közölte 1933. május 16-i számában, eszerint a két évvel korábbi összeíráskor az ország területén összesen 465.800 magyart találtak, az összlakosság 3,34 %-át. Ez a szám a magyarság 1921. évi 467.658 (3,90 %) fői számához viszonyítva 1858 fővel kevesebb, amely egyben azt jelenti, hogy a természetes szaporodást is sikerült eltüntetni a statisztikai adatokban. (...) A Bácskában 293.327 szerb-horvátot, 259.355 magyart és 169.852 németet, a Bánátban 271.498 szerb-horvátot, 99.628 magyart és 122.615 németet, Drávaszögben 20.341 szerb-horvátot, 15.663 magyart és 15.059 németet számláltak össze. Vagyis összesítve: a Vajdaságban 1931-ben 585.166 szerb-horvát, 368.646 magyar, 307.526 német és 161.953 egyéb nemzetiségű lakott. A három vidék átlagában a Vajdaság lakosságának 41,9 %-a volt szerb-horvát, 25,9 %-a magyar, 21,6 %-a német és 11,4 %-a egyéb nemzetiségű. Ez azt jelenti, hogy a magyarok, a németek és más nemzetiségek száma csökkent és a legnépesebb etnikummá a szerb-horvát vált. A délszláv államnak *alig egy évtized alatt sikerült elérnie legfontosabb célját, a nemzeti kisebbségek, elsősorban a magyarok és a németek számának csökkentését.* Ehhez nem hiányoztak a különféle közigazgatási praktikák, így például a fenti törekvések jegyében Újvidékkel szemben már Szerém megyében, a Fruska Gora alatt fekvő Péterváradot Újvidékhez csatolták, így sikerült legalább statisztikai adatokban Újvidéken relatív szerb-horvát többséget kimutatni. “A Dráva-Bánságban mindössze 124 magyart mutattak ki, a Száva-Bánságban azonban már 10.045 magyart voltak *kénytelenek elismerni, ezek közül Zágrábban 2210, Eszéken 2839, Károlyvárosban 121, Susákon 50, Varasdban 124 lakott. A verbászi Bánságban 114 magyar nemzetiségű polgár került az adatokba, a Tenger-melléki városokban nem mutattak ki magyarokat, pedig szétszórva ott is éltek, főleg mint a Vajdaságból származó kézműiparosok.* Az 1931-es szerb statisztikai évkönyv a Zeta Bánságban (Montenegro) sem talált egyetlen magyart sem. A Drina-Bánságban 974 polgár vallotta magát magyar nemzetisé-

gűnek és ezekből csupán Szarajevóban 580 magyar élt. *Belgrádban az utolsó szerb népszámlálás csak 5792 magyart talált. A Belgrádban élő magyarok számát Jugoszlávia összeomlása előtt a hozzáértők minden túlzás nélkül 25-30.000-re becsülték.*” A népszámlálási adatokkal ellentétben Rónai András számításai szerint az 1930 körüli években Jugoszláviában 592.000 volt a magyarok száma, amely az összlakosság 4,2 %-át jelentette. 1940 év végén, ha a marseillesi merényletet (1934. október 9-én horvát usztasák franciaországi látogatása során, Marseillesben megölték Sándor jugoszláv királyt és Barthou francia belügyminisztert) követő kiutasításokat is figyelembe vesszük (a merénylet ürügyén 3640 “vitás” állampolgárságú magyart Jugoszlávia rövid úton átrakott a magyar határon) és tekintettel vagyunk a kivándorlásra is, a magyarok száma elérte a 620.000 lelket. Ebben az esetben a magyarság szaporodási arányszámát a jugoszláv statisztikusoktól megállapított legkisebb arányszámmal, 7 ezreléssel számítottuk, ami a valóságos szaporodási arányszámnak minden bizonnyal csak a legmélyebb értékelése. Összefoglalva: “Az 1931-es népszámlálási adatok a szerb nemzetiségi szempontok előtérbe helyezésével, azoknak eltűnésével *hamis adatokat* adtak. A szláv lakosságot célzatosan *többnek* tüntették fel a valóságosnál, míg a magyarokat *névelemzéssel* még akkor is, ha szintiszta magyar nevűk volt, délszlávoknak minősítették. Az egyéni számlálólapokat *csak cirill betűkkel* nyomatták, azokat *csak szerb nyelven* állították ki, és a népszámlálás nem volt önszámlálás, mert az összeírási íveket *nem maga a megszámlált töltötte ki*, így tehát tér nyílt a legnagyobb falszifikációkra (hamisításokra). Történelmi távlatban nem lehet elfelejteni, hogy 1931-ben Jugoszláviában *diktatúra* volt. Még így is annyira kellemetlenek voltak a túlhajtott délszláv nacionalizmus szempontjából az eredmények, hogy azokat nem adták ki.”

BOTLIK JÓZSEF

Kölcsön, hadisarc, zsákmány

Szerzőnk történelmi kutató – munkássága kapcsán találta meg a Pesti Napló egyik évfolyamában a “Hogyan mondtunk le Romániával szemben a megszállás címén emelt igényeinkről” című újsághírt (pontosan: PN 1924. március 29., 3.o.). Alcíme: “Románia csak lemondásunk árán írta alá a magyar kölcsön jegyzőkönyveit. A Ház elé terjesztett pénzügyi javaslat tartalmazza az erre vonatkozó megállapodás okiratát.” A népszövetségi kölcsönre vonatkozó híradást nem vette figyelembe sem a “Bethlen István titkos iratai” c. kiadvány szerkesztősege, sem Romsics Ignác kitűnő Bethlen István életrajzában. Hory András akkori bukaresti magyar követ memoárjaiban sem olvashattunk róla.

“A magyar kölcsönre vonatkozó jegyzőkönyveket tudvalevően a Kis-antant államai írták alá legkésőbbben. Jugoszlávia is, Románia is külön feltételekhez kötötte aláírását, — s e feltételek teljesítését feltünteti az a felhatalmazási törvényjavaslat is, melyet a kormány az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról a Ház elé terjesztett. A jugoszláv feltételek teljesítését a Pesti Napló pénteki száma részletezte;* vele szemben ugyanis nagymennyiségű vasúti anyagnak szállítására vállaltunk kötelezettséget 1920-tól kezdve négy évi részletben. Románia feltétele viszont a román megszállásból eredő kártérítési igényeinkről való lemondásunk volt. Közbeszólások formájában ezt a Nemzetgyűlésen is több ízben említették már. Érdekesnek tartjuk az erre vonatkozó megállapodás okiratát most a felhatalmazási törvényjavaslat anyagából itt kiemelni.”

A megállapodást Bethlen miniszterelnök hivatalos levele foglalja magában, melyet a miniszterelnök Párizsból 1924. január 25-én Titulescu Nicolae román rendkívüli követhet és meghatalmazott miniszterhez intézett Londonba, és amely az ez ügyben folytatott tárgyalások eredményét megpecsételi. A kölcsöntárgyalásoknak ez az érdekes okirata így szól:

“Nagyméltóságú Titulescu Miklós úrnak, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter
London 50. Grosvenor Street.

Miniszter Úr!

Tegnap táviratomat megerősítve van szerencsém Önt értesíteni, hogy elfogadom azt a formulát, amelyről

Önnek beszéltem a következő módosításokkal:

Az 1919. évben szavak után hozzáteendő és 1920. évben és a következő mondat fűzetik hozzá zárójelben a szöveg végén: Beleértve minden megszállás címén emelhető igényt.

A végleges szöveg tehát a következő: Magyarország visszavonja a jóvátételi bizottságnál bejelentett követeléseit azon hadműveletekre vonatkozólag, amelyek 1919. és 1920. évben történtek és kijelenti, hogy Romániával szemben nincsen többé semmi igénye az említett hadműveletekre vonatkozólag, ha Románia a maga részéről kijelenti, hogy Magyarországgal szemben nincsen többé semmiféle igénye ugyanezen hadműveletekből kifolyólag (beleértve minden megszállás címén emelhető igényt).

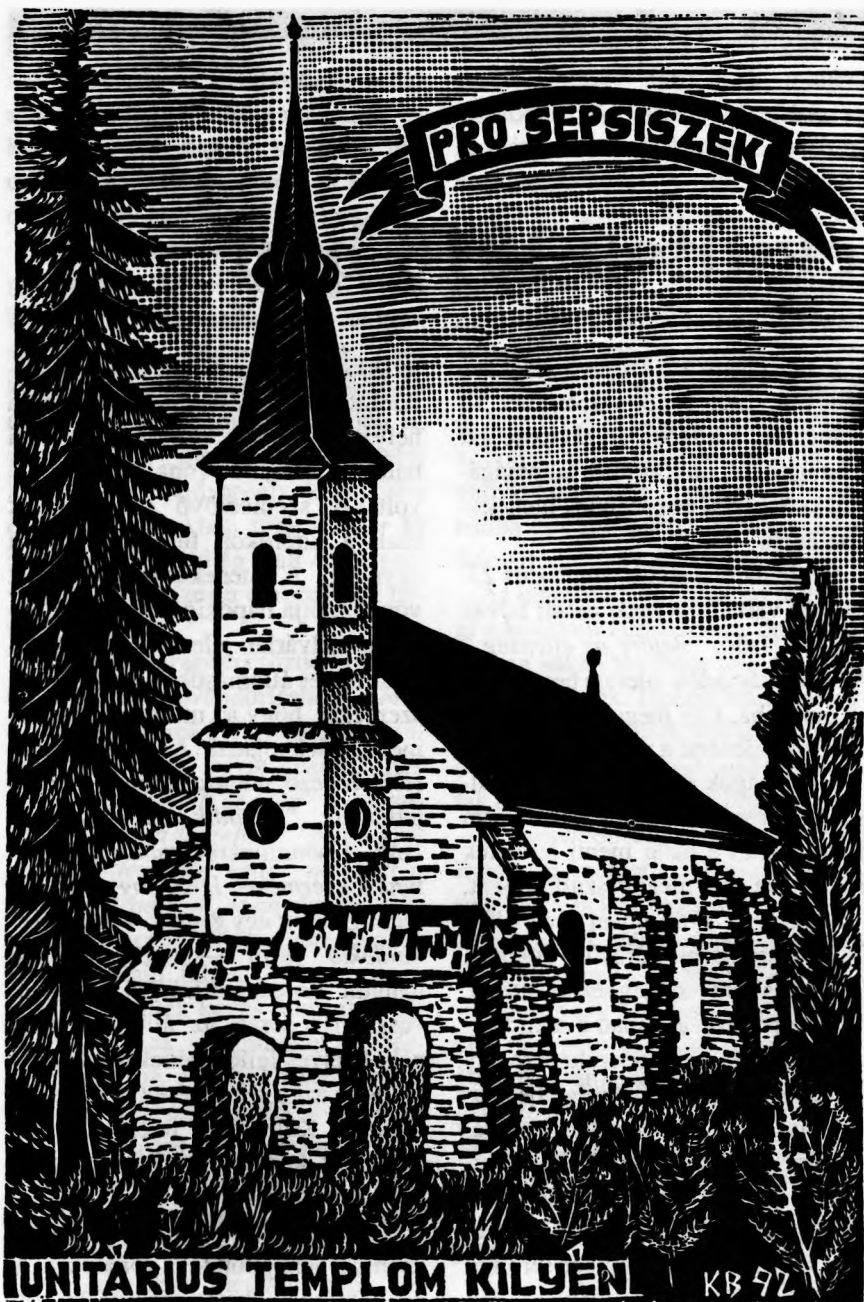
Ennek az elfogadása részéről nyilvánvalóan attól függ, hogy az Ön kormánya szintén elfogadja ezt a szöveget és hogy a román kormány nem emel többé nehézséget a magyar kölcsönre vonatkozó jegyzőkönyvek aláírása ellen, feltéve, hogy ezen jegyzőkönyvek a jóvátételi bizottság által jóvá fogadják.

Fogadja Miniszter Úr kiváló tisztelem nyilvánítását.

Párizs, 1924. évi január hó 25-én.

Bethlen s.k.”

* A PN 1924. március 28-i számáról van szó. Bethlen miniszterelnök ezen a napon terjesztette a nemzetgyűlés elé a népszövetségi kölcsönt biztosító szanálási javaslatokat.

Az 1920. évre szóló utólagos betoldás kétségtelenül arra vonatkozik, hogy *Budapest* román megszállása 1919. augusztus 4-étől november 14-éig tartott, de a *Tiszántúlt* a román hadsereg csak 1920. március 30-án ürítette ki. A lemondás természetesen kétoldalú: *Románia is lemondott a hadműveleteinek ellenünk támasztható költségköveteléseiről, amelyek bizonyára ugyancsak tetemes összeget jelentenek.*

A jegyzék kelte és a *Pesti Naplóban* történt közzététele között két hónapi időköz van. Az, hogy a román királyi haderő megszállása és zsákmányolása által okozott károk értéke ötszörösét tette ki a népszövetségi kölcsön

értékének, nem kell külön kiemelni. De a szerbekre is jellemző, hogy a kölcsönhöz való hozzájárulás fejében anyagi igényekkel léphettek föl egy tönkretett országgal szemben.

Ha a győztesek a vesztes országokat dehonesztáló "jóvátétel" kifejezést használták a "hadikárpótlás" (magyarabbul: "hadisarc") szó helyett, ezt Chesterton aforizmájával lehet felülbélyegezni: "A régi zsarnokok elég arcátlanok voltak, hogy elnyomják a gyengét, de nem voltak elég arcátlanok ahhoz, hogy prédikáljanak neki."

Nicolae Titulescu válaszjegyzéke nincs benne a *Pesti Napló* idézett számában, de ugyanazon az oldalon Bukarest, március 28-i kelettel van egy

közlemény, mely szerint "Tizenhat kérdésben megegyezett a magyar-román tárgyaló bizottság." Ezt is érdemes idézni:

"A magyar-román tárgyalásokat a mai napon befejezték. Összesen 16 kérdésben sikerült megegyezést elérni. A főbb kérdések a következők: a magyar alattvalók és ama volt magyar alattvalók között, akik azóta román állampolgárokká váltak, fennálló adósságok rendezése; a zálogjogi tartozások és adósságok, a záloglevelek, a községi hitellevelek és a közvagyon visszatérítésére vonatkozó egyezségek, a kölcsönös jogsegélyre, a kiadatásra és azoknak a magyar biztosító társulatoknak vagyonára vonatkozó megállapodások, amelyek Erdély területén is működtek és követeléseiket a román kormánynak engedték át."

A Bethlen-kormány igen élénk tevékenységet fejtett ki az ügynevezett optáns ügy rendezése végett. A magyar terület részeit birtokba vevő államok — így Románia is — kártérítés nélkül kobozták el azokat a földbirtokokat, amelyek magyar állampolgárságukat megtartó egyének tulajdonában voltak. A magyar kormány végül 1923 végén a Népszövetséghez fordult a Magyarország javára optáló birtokosok kártalanítása ügyében. Sikertelenül.

FOGARASSY LÁSZLÓ
(Pozsony)

Erdélyi menekültek 1916-ban

“Hogyan ébredjen a keleti égen a hajnali csillag, mikor üszökre, vérre, kétségbeesésre kell néznie? Széles országútján Erdélyre, amerre fejedelmek és honvédek lengették tollaikat, aranykornak dicsőségét, harci daloknak hírét zengték a magyarul beszélő hegységek: lehorgasztott fejű, hallgatag menekülők igyekeznek nagy Magyarország felé, mintha valamely történelmi regény eleve nem meg, amelyet Josika vagy Jókai írt. Különös, szépséges, vérbeli magyarok vonulnak a történelem horizontján az erdélyi menekülésben. Most kell éreznünk, hogy mennyire egyek, egy vér és hús vagyunk, midőn szerencsétlenségbe jutott testvéreink megkopogtatják házuk ajtaját.”

Krúdy Gyula írta ezeket a sorokat a *Magyarország* 1916. szeptember 3-i számában. Kitűnően érzékeltette azt a hangulatot, ami hazánk lakosságában keletkezett az erdélyiek menekülése láttán.

Nyolc nappal előbb, augusztus 27-én éjjel verte fel a határ menti falvak lakóit a riadó: *“Betört az ellenség.”* A román támadók túlereje benyomult az országba. Egy megoldás maradt a lakosok számára: a menekülés.

A hatóságok azonban nem készültek fel erre. Semmiféle tervet sem dolgoztak ki a határ menti területek kiürítésére, s ez megbosszulta magát.

Augusztus 28-án ugyan elrendelték Csík, Háromszék, Brassó, Fogaras, Szeben és Hunyad megyék kiürítését. Nem gondoltak azonban a nem közvetlenül határ melletti területekre. Így Udvarhely megye községeibe augusztus 29-én az az utasítás jött: *készüljenek fel a csíki menekültek fogadására.* Az emberek — érthetően — úgy értelmezték, hogy ezt a vármegyét nem őrítik ki. Egy hét sem telt azonban belé és jött az újabb rendelkezés: *“Meneküljön minden lélek!”*

A hatóságok intézkedéseire sok esetben volt jellemző hasonló kapkodás. Augusztus 28-án sok helyen falragaszokon próbálták megnyugtatni a lakosságot. Néhány nappal később pedig már jött a felszólítás: *“Mene - küljön mindenki, ahogyan tud!”*

Augusztus 28-án rendelték el Brassó kiürítését is. A főispán úgy intézkedett, hogy a megyei tisztviselők a mindössze húsz kilométerre lévő // Földvárra települjenek át. De másnap már innen is tovább kellett menniük.

A menekültek elszállításában is szervezetlenség mutatkozott. A vasúti közlekedés ezekben a napokban csődöt mondott. Nem jutott elég

mozdony és vasúti kocsi a sok földönfutó elszállítására. Súlyosbította a helyzetet Erdély elmaradott vasúti hálózata: a legtöbb vonal egyvágányú volt. A szembejövő szerelvények csak a kitérőkön tudták kikerülni egymást. A menekülőkkel zsúfolt vonatok útja napokig tartott. Leírhatatlan kálváriát jelentett az utazás. Csak egyes állomásokon tudták megszervezni, hogy az utasok élelmet és meleg teát kapjanak. Az egyik Brassó felől érkező menekültvonat példája jellemző: *“Hatodik napja menekülünk. A vonatunkról immár eltemettünk 8 gyermeket. Igaz, hogy ezek helyett született egy gyerek. Viszünk két haldokló férfit”* — mondta vádoló hangon *Benedek Elek* író az egyik veszteglés során az állomásfőnöknek. Erélyes fellépésének köszönhető, hogy azt a szerelvényt végül elindították Kolozsvár felé, ahol az emberek kedvezőbb körülmények közé kerülhettek.

A menekülni vágyók többsége azonban nem jutott fel a vonatokra. A gépkocsi sem jöhetett számításba, akkoriban nagyon kevesen rendelkeztek vele. Maradt a szekéren vagy a gyalogosan történő menekülés.

A székely falvakból sokan indultak el szekéren. Mivel nem volt elég ló, szarvasmarhákkal is húzták a járműveket. Az útkereszteződések-nél hihetetlen torlódások támadtak.

Mindegyik menekültcsoport magának követelte az elsőbbséget; senki sem akart helyet adni a másinak. A katonaság sem nagyon segített a földönfutóknak. Olyan esetek is előfordultak, hogy járműveiket elrekvirálták.

Akik szekérrel nem rendelkeztek, gyalog menekültek. Hetekig tartott kálváriájuk. Sok esetben nem jutottak szálláshoz. A földön aludtak, Székelykeresztúron például a piactéren telepedtek le. Szeptember elején itt már több volt a menekült, mint a helyi lakos. Székelyudvarhely környékén ezekben a hetekben több tízezer fő hált éjjel a szabad ég alatt ///. Segesvár határában tízezer ember jutott hasonló sorsra.

Sok egyéni tragédia fűződött ehhez a szomorú népvándorláshoz. *“Min dent otthagytunk... Hetedmagammal vándorolunk. Az egyik gyerek... egy hét múlva meghalt az úton”* — nyilatkozott Váncza Józsefné. *“Négy gyerekkel jöttem ide, kettő meghalt a járványkórházban, az anyám egy gyerekkel elveszett”* — mondta Lőrincz Lajosné alfalui lakos.

A menekültek kevés ruhával és cipővel hagyták el otthonukat. *“Mezítláb vagyok, mióta hazulról eljöttem, a gyerekekkel együtt”* — mondta Fodor Andrásné gyergyóújfalui lakos. *“Nagyon lerongyolódtam”* — panaszkodott özv. Buna Ferencné barátosi menekült. Az *Érdekes Újság* egyik számában megdöbbentő csoportképet közölt: 130 erdélyi gyerek mezítláb. Ráadásul akadtak rosszindulatú megnyilvánulások is. Gyulafehérváron a menekültek elől elzárták az állomási kutat, mondván: *“annyian jönnek, hogy egy csöpp víz sem maradna benne.”* Sok helyen a háztulajdonosok uzsorabéreket követeltek az ideiglenes szállásért. A Békés megyei

Wenkheim-uradalomban pedig az oda került székely férfiaknak munkát ajánlottak, de hadifogolyellátással, hozzátéve: *“Családját senki sem hozhatja magával”*.

Az első hetek zűrzavara után a hatóságok lassan magukhoz tértek. Augusztus 31-én a Belügyminisztérium utasítást adott, hova irányítsák a kiűrtett vidékek lakosait. A székelyföldieket Hajdú, Békés, Szabolcs és Jász-Nagykun-Szolnok megyékbe, a brassóiakat, fogarasiakat, kis- és nagyküüllőieket Torontálba, Csánádba és Csongrádba. A szebenieket Bács-Bodrogra irányították.

Az intézkedés rendet akart teremteni a kialakult zűrzavarban, de a valóságban sokan továbbra sem a kijelölt helyre érkeztek. Tízezer számra jelentek meg menekültek a fővárosban is. Sokan pedig hozzátartozóikhoz utaztak a Dunántúlra vagy a Felvidékre.

Kolozsváron megalakult a Kiűrtési Bizottság, melyet a belügyi és a hadügyi szervek közösen hoztak létre. Ez azonban csak szeptember 8-án jött létre — 13 nappal a román betörés után.

A kormány szeptember elején 50 ezer koronát utalt ki az illetékes megyék főispánjainak a menekültek segélyezése ügyében. Ez azonban csak egy csepp volt a tengerben. Ha egy vármegyébe tízezer erdélyi érkezett — egy főre már csak öt korona //! jutott.

Fontos feladat volt, a földönfutók élelmezéséről gondoskodni. Ezt sok helyen elég jól megszervezték szeptember közepétől. *Ferenc Gergelyné* szárhegyi lakos így nyilatkozott: *“Négy hétig sokat éhezünk, de itt már jobb, kapokebédet.”*

A hatósági segélyezést azonban — szerencsére — messze felülmúlta a társadalom önfeláldozó segítése. Ebben komoly szerepet játszott a sajtó. A lapok (párkülönbségre tekintet nélkül) az erdélyiek támogatására hívták fel olvasóikat: *“Erdélyország évszázadokon át volt a magyarság támasza; a hála legcsekélyebb jele az, hogy most segítsük, minden erőnkől támogassuk a régi hűséges elődök szerencsétlen unokáit”*.

Megindultak az adományok a me-

nekültek javára. Tekintélyes összeg gyűlt össze. Az ország vagyonos rétegei (így a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. tulajdonosai) sokat adtak az erdélyieknek. A társadalmi szervezetek is segítettek. A Pest megyei Gazdasági Egyesület például szeptember 3-án felhívta a gazdákat: fogadják be a menekültek gyerekeit és a magukkal hozott állatállományt. A Mozdonyvezetők Szövetsége saját egyesületi székházát ajánlotta fel a menekült kollégák családjainak elhelyezésére.

A nagyvárosokban a menekültek elszállásolására — ha megkésve is — történtek intézkedések. Budapesten több elemi iskolát és a lovarda (Tattersall) épületét jelölték ki erre célra. Nagyváradon a törvényszéki palotában nyitottak tömegszállást a menekültek részére.

A vöröskereszt és a társadalmi szervezetek segítségnyújtásának olyan példái is voltak, hogy a menekültvonatok utasait ellátták élelemmel és téával, vagy hogy a New York Kávéház naponta 100 ingyen kávét adott erdélyieknek... De sok magánszemély is önzetlenül segítette a hontalanokat. Ennek szép példáját lehetett megfigyelni Csucsán. Az ott élő Ady-házaspár szállást és ellátást nyújtott mindazok számára, akiket oda vetett a sors.

Az orvosok és az egészségügyi személyzet is sokat törődött a szerencsétlenekkel. Odaadó munkájuknak kö-

szönhető, hogy nem pusztítottak járványok a menekültek körében.

Az erdélyi menekültek munkavállalásáról jól gondoskodtak. A fővárosban is, vidéken is a munkaközvetítő hivatal tevékenykedett eredményesen. Persze közrejátszott ebben a háború okozta munkaerőhiány is...

A sajtó továbbra is segítőkészre buzdította a társadalom lelkiismeretét: *"A rögtönzött padokon halovány, megtört munkásasszonyok ülnek, sírástól vörösre dagadt szemmel"* — írta a Magyarország egyik riportja a pesti Murányi utcai menekültszállásról. Az Érdekes Újság szeptember 17-i számában megdöbbentő fényképet közölt, *"Egy targonca a család ideiglenes szállása"* aláírással.

A képviselőház is foglalkozott a menekültek ügyével. A szeptember 5-i zárt ülésen éles bírálatok hangzottak el. *Urmánczy Nándor* ellenzéki képviselő a kormányt és a hadvezetőséget tette felelőssé az erdélyiek tragédiájáért. *"Tisztelet, becsület a sajtónak és annak az áldozatkész társadalomnak, amely megtette azt, amit az államhatalomnak, a kormánynak kellett volna megtennie a menekültek érdekében"* — állapította meg *Szterényi József* képviselő.

(*Tisza István* miniszterelnök mellébeszélő válaszában arra hivatkozott: *"Az ország legkülönbözőbb vármegyéiben tárt karokkal fogadják a menekülteket"*. *"Nem a kormány!"* — kiáltották közbe az ellenzéki honatyák. A Tisza-kormány — parlamenti többségére támaszkodva — egyelőre a helyén maradt. A bíráló hangok azonban kifejezték, hogy a közvélemény elítéli a kormány mulasztásait az elenség elől menekülők ügyében.)

A hivatalos statisztikák szerint Erdély északi részére ekkor 150 ezren, a Királyhágón túlra pedig 200 ezren menekültek. Nem számították be

azonban azokat a községeket, ahol hivatalosan nem rendelték el a kiűrtést, (mert már nem volt rá idő). A parlamenti képviselők — becslésen alapuló adatai szerint — 800 ezer ember vált földönfutóvá ezekben a hetekben.

A román előrenyomulás szeptember közepén megakadt. A menekülők száma apadni kezdett. Ez is közrejátszott ebben, hogy a hatóságok már szervezettebben tudtak tevékenykedni az erdélyiek érdekében.

Később Erdélyből kiverték a támadókat. Lassan megindulhatott a menekültek hazatérése. Akik ezt a megpróbáltatást átéltek, életre szóló keserű emléket szereztek.

MERÉNYI LÁSZLÓ

A román Gulág I.

(Dobrudzsa, Baragan — 1951-1955)

Az elmúlt évtizedek alatt három alkalommal töltöttem hosszabb időt a Kárpátoktól délre, a régi Románia területén. Ezek közül az utolsó volt a leghosszabb periódus: négy év, de ez alatt lényegében a hegyek között éltem, a gátépítők viszonylag zárt közösségében, és a helybéliekkel úgyszólván csak ritkán voltam összeköttetésben.

Sokkal mélyebb nyomot hagytak bennem az előző két alkalommal átéltek. Időrendben ezek közül az első még tanulmányaim során történt. Az akkor még kétnyelvű Kolozsvári Mezőgazdasági Intézetből nyári földmérési gyakorlatra mentünk a román alföldre. A később több hónapra kikerekített tartózkodásunk állomáshelye egy poros járasszékhely volt a dobрудzsai Cernavodát a Duna bal partjával összekötő Saligny-híd innenső fejeinél, Felestin.

Másodszor ugyancsak egy országos földmérő akció keretében kerültem ugyanerre a tájra, az előbb említett helységtől Észak-Keletre, a szomszédos járás székhelyének közelébe, a Bukaresttől mindössze 80 kilométerre levő Amara-fürdőre. Ekkor nyár közepétől karácsonyig kellett ott lennünk, a hazalátogatás lehetősége nélkül.

A hároméves megszakítás dacára is, a bizonyos mértékig történelmi folytonosságot mutató események egyrészt mély betekintést engedtek az őslakosság életvitelébe, hitvilágába, népi kultúrájába, másrészt megerősítették bennem a felismerést, amely ezt a rendkívül termékeny — de Európában szinte elképzelhetetlenül primitív vonásokat mutató nép által lakott — alföldet óhatatlanul a mindenkori orosz Szibériával hozta összefüggésbe. Félreértés ne essék, amennyiben az ember egyéni kapcsolatba került e tömegében lompos, hangos, csőcselék benyomását keltő "mob" tagjaival, közeledését szíves, vidám szóval, adott esetben segítőkészséggel, jóindulattal honorálták. A legszegényebb paraszt is szívesen osztotta meg sokszor szűkössé leledét a délidőben arra vetődő idegen diákkal. Mivel sosem volt súrlódásuk kisebbséggel, a sovinizmust hírből sem ismerték. A magyar nyelvről például sokan azt

hitték, hogy a románnak egy olyan furcsa tájszólása, amelyet ők — sajnos — nem értenek.

A feladatunkat képező mérések egyébként, bizonyos szempontból, korszakos lemaradást voltak hivatottak pótolni: azt a térképezést és kataszteri nyilvántartást, amelyet Európában (pl. a Monarchiában) még a múlt század utolsó évtizedében elkezdtek és az első világháború elejéig csekély kivétellel be is fejeztek. Romániában erre mindezeideig nem került sor.

Lehet, hogy nem szándékoltan, de még ez a látszólag veszélytelen (és mindössze technikai lemaradottságot jelző) helyzet is — a maga sajátos vetületeként — az *éleződő osztályharc* idején, a magyarság háttérbe szorulásának tényezőit hordozta magában. Az adó- és beszolgáltatási prés nyomása ugyanis korántsem egyforma módon érintette az ország agrárméppességét.

A terheket a földtulajdon mennyiségének arányában "progresszíve" rótták a népre; akinek több földje volt — nyilvántartva — az terményben, állatban, pénzben hatványozottan többet kellett adjon a mindent elnyelő "Moloch"-nak.

Ez addig még rendben is lett volna — látszólag. Valójában azonban nem így volt. Ugyanis Erdélyben — a volt magyar területeken — a meglévő, kiválóan pontos kataszter alapján az állam tudhatta, hogy *ki, mennyi ingatlan felett rendelkezik. — Az okirályságban csak körülbelül.* Ez a körülbelüliség pedig minden esetben az ottani gazdák javára volt, a szorongató kommunista államisággal szemben folytatott élet-halálharcban. Itt ugyanis a nyilvántartott terület gyakran 25-50%-kal *kisebb volt*, mint a valójában birtokolt, használt földmennyiség. Így is, számukra is, keserves volt az eleve erőn felülnek tervezett beszolgáltatás kötelezettsége, mégis némiképp könnyebben tudtak eleget tenni annak, mint a hegyek túlsó oldalán lakó állampolgárok. *Az erdélyi részek hátránya nyilvánvaló volt.* Ebből következett is, hogy ott — hamarabb kerülve a teljes kiszolgáltatottság állapotába — a parasztság előbb kényszerült a rettegett kolhoz-életforma felvételére.

Itt Fetesti nagyközség óriási (30.000 ha) termőterületéből például összesen mintegy 22.000 ha szerepelt a nyilvántartásban, (Caastif) amelyről azt sem lehetett tudni, hogy ki, mikor, milyen becslések vagy mérések alapján állította össze. A differenciának egyszerűen nyoma sem volt. Itt egész egyszerűen 8.000 hektárral többet használt, kevesebbet adózott, bojár és paraszt ősidők óta.

Most ezt a helyzetet kívánták a mi közreműködésünkkel

megszüntetni. A geodéták országos háromszögelési hálózatot hoztak létre, pontos térképeket készítettek, meghatározták a természetes határok által körülvevő dűlők területeit. A következők az említett határookra támaszkodva mérték be az egyéni birtoktestek területeit, rajzolták fel arra határait, állították ki — immár reális adatok alapján —, a birtokíveket. Így vált ez az évtizedeket későbbi technikai intézkedés is a kollektivizálás fegyvertárának részévé. A reális adatok birtokába jutott állam tovább szoríthatta béklyóit, és így már itt sem bírhatta sokáig a falvak népe a passzív ellenállást, követnie kellett a "szocializmus dicsőséges útját"; be kellett lépnie a közösbe.

Idevezető utunk már kezdetétől nem várt impressziókban bővelkedett.

Kolozsvárról a bukaresti agronómia bentlakásába vittek, ahol naponta az Országos Kataszteri Főigazgatóság épületében (volt háború előtti magyar követség a Piata Rosetti-n) okítottak teendőink elvégzésének módozataira. Velünk együtt hallgatták ezeket az előadásokat az ország többi részéből érkezett földmérők, agronómusok, megyei és rajoni néptanácsok mérnökei, technikusai, akik mindnyájan részt vettek ebben a nagyszabású és sürgős munkában.

Történt egy napon, hogy az egyik előadó néhány vaskos kötetet hozatott be a katedrára, mondván, hogy azok az ilyen jellegű térképészeti munkákra vonatkozó ideális szakmai útmutatásokat tartalmaznak. Azért mondja őket "ideálisnak" — jegyezte meg a professzor —, mert a jelen körülmények között képtelenség lenne azok technikai művőjét akár megközelíteni is. Közelebb jutva az illető kiadványokhoz a magyar fiúk nem is titkolt büszkeséggel ismerték fel a behozott kötetek félbőrkötésein a Monarchia felségjeleit. A könyvek a 19. századvégi kataszteri felmérések és nyilvántartások instrukcióit tartalmazzák, akkori felmérési füzetek, térképek, úrlapok, telekkönyvi ívek, stb. mintapéldányaival.

Maguk az előadások is sok furcsaságot tartalmaztak. Egyik alkalommal, előadás után a többen erdélyiek egyszerre, ugyanazzal a kérdéssel fordultunk egymáshoz. "Te érted, hogy ez az imént mit akart?" Arról beszélt ugyanis az előadó, hogy mi a teendő akkor, ha a földtulajdonos nem tudja a nevét, illetve, hogyha több neve van!

Az utasítás szerint ebben az esetben minden nevét fel kell vezetni a birtokívre — "Hogy-hogy nem tudja?" — "Hogy-hogy minden nevét?" — Kérdezték egymást a fiúk. "Hát félrebeszél ez a józannak kinéző ember?"

Ősz lett, mire megértettük, mire célzott az illető instruktor. Ezt erre a vidékre rendkívül jellemzőnek találtam és talán egyedülálló hasonló példának, a huszadik század közepének Közép-Európájában.

A helyszíneléskor a parcellákba a helyrajzi szám mellé a tulajdonos nevét is be kellett írni, a kötelezően jelenlévő illetékes mezőőr bemondása szerint. — A beazonosítás következő fázisában az azonos név alatt szereplő minden tulajdonos egyetlen birtokívre íródott, a területek megjelölésével. Az így előkészített birtokívet a tulajdonosnak alá kellett írnia (gyakrabban kézjeggyel, ujjlenyomatával ellátnia) ahhoz, hogy érvényes, iktatható legyen. Ez utóbbi ilyenkor azt is kijelentette, hogy az illető földterületek az ő tulajdonát képezik, és hogy ezeken kívül nincs más földje. Mint említettem, az ily módon nyilvántartásba vett földmennyiség minden esetben meghaladta az eddig községi evidenciában lévő, kivéve, ha valaki előrelátón letagadta tényleges eddigi használatát. Ez esetben a "gazdátlan" terület, minden egyéb eljárás nélkül, állami tartalékba ment át. A komplikációk többsége azonban nem innen adódott.

A beazonosítás technológiája a következő példával szemléltethető:

A delikvens elé teszik a birtokívet és a térképet, aztán mikor fel- és elismerte néhány tulajdonát, felteszik neki a kérdést, hogy másutt van-e földje? Igenlés esetén a megjelölt közeli tereptárgyak (kút, erdő, bokros, stb.) és szomszédok alapján rájönnek, hogy melyik parcelláról van szó.

— "De hiszen az Vlad Danilá néven van bevezetve?" — kérdi a mérnök.

— "Az vagyok kérem, én vagyok az!" — válaszol a földműves.

— "De hiszen az előbb azt mondta, hogy Vlaicu Jonelk-nekhívják!"

— "Szentigaz kérem. Vlaicu Joneknek hív a pap, de a katonaságnál Vlad Danilának szólítottak."

Tehát a földtulajdonos állampolgárnak — tételen a huszadik század egyik európai állampolgárának nemcsak a kereszt —, de a családi neve is kettőzött volt.

Kiderülhetett még, hogy a jegyzősegen vagy az iskolában is másként hívták, de ami őt illeti, azt a nevet kedveli leginkább, amelyet a szomszédai akasztottak rá újházaskorában.

Bezzeg jól fogott a bukaresti kitanítás; szépen oda-biggyesztettük valamennyi nevét a birtokívre. Össze is

gyűlt egy-egy ilyen fejlécen annyi név, hogy a legrangsabb kasztíliai grand sem mondhat többet magáénak, – de legalább kisebb volt a valószínűsége annak, hogy ez (épp ilyen összeállításban), egy másik helyütt is megismétlődhetett volna.

Ugyancsak birtok azonosításokkor derült ki a tulajdon-nevek fantasztikus tarkaságából, hogy mennyire mozaik-szerűen színes keveredésekből állt össze ennek a tájegységnek a lakossága. A románosított névvégződések és romános hangzású nevek többsége dacára világosan lehetett következtetni azok görög, bolgár, tatár, orosz, török, stb. eredetére.

A falvaknak errefelé többnyire óriási határak volt. A tanyavilág teljesen hiányzott, a nyári reggeleken (erdélyi mértékkel meglehetősen későn) — mezei munkába igyekvő parasztok, — (akkor még magángazdák) különös felszerelést vittek magukkal, jókora hordót és egy lécekre kitámasztható 2-3 négyzetméteres gyékényszőnyeget. Az előbbiben vizet vittek maguk és állataik számára, az utóbbi kitámasztva árnyékot nyújtott a teljesen kopár mezőn. A nap ellenébe állított gyékény mögé húzódtak a déli melegben. A földekig vezető és a hazatérő út is rengeteg időt emésztett fel a használható munkaidőtől. Azonban a kövér föld még a csekély ráfordítást is bőven meghálálta, s a felületes talajművelés dacára is termett.

A szarvasmarhák egy aprótermetű, igénytelen és gyenge tejelő tájfajta egyedei voltak. A lovak ugyancsak aprók (alig nagyobbak a huculnál) a kiválóbb egyedeken arab fajtajelleget lehetett fellelni. Hámozásuk mindössze egy kender nyakbavető volt, lánc vagy kötélstráanggal. Ha a szekér üres volt, többnyire vágatában közlekedtek, elképzelhetetlenül poros útjaikon, csakúgy, mint falvaik utcáin. A kutyák nagyok voltak és szabadon jártak, a disznókat a ház előtt pórázon tartották, különösen a Duna-part közelében. Sok volt a bivaly.

Építkezésükben a mi szemünkben kicsit elriasztón hatott a sok pléhfedél, szegényebbeknél a kátránypapír, de a tágas telkeken épült házak takarosak voltak, kiskertjeikben sok virág, s kívül-belül többnyire tiszták. A szekrény ismeretlen fogalom. Ruháikat a láda fiában vagy szegekre akasztva tárolták. Ételeiket — a falu első gazdájánál (Soare-nak hívták) laktam és ott is ettem — jóízűnek találtam.

Savanyú leveseiket, becsináltjaikat, a "bors"-okat szerettem. A menü hosszú távon kicsit egyhangú volt, összesen mintegy 6-8 féle főételt cserélgettek; sültet, tokányt, néhány főzelék káposztaféléit.

Amarának egyötöde (20 %-a) szőlőként volt bejegyezve. Bizony, ezekről a területekről "ránézésre" ugyan ki nem találta volna egyetlen Küküllő-menti szőlősgazda sem, hogy szőlő. Pedig így volt. Aki nem sajnálta a fáradságot és letért a dülő útról (ahonnan legjobb esetben málnavésznek nézhette a sűrűn összenőtt iszalagost) "testközelből" — már nyár derekán — dús, aprószemű fürtöket vehetett észre a dús bozótban. Ezek őszire megfekedtek, s miután kádakba gyűjtötte őket fürgelábú tulajdonost, átható taninin tartalmuk, de nem kellemetlen aromájú

mustot préselt belőlük. Forgalmi ára ennek az itálnak annyira olcsó volt, hogy azért a gyűjtőhelyekre elszállítani sem volt érdemes. Így a valahogy kiforrott bort (a molant) meg kellett inni; méghozzá sürgősen! Ugyanis az egész faluban — amely mintegy 500 hektárnyi szőlő fölött rendelkezett — nemcsak, hogy egy puttony, egy őrlő, egy szőlőprés nem volt, de nem volt egyetlenegy pince sem, ahol a bort tavasznál tovább el lehetett volna tartani.

Hát a falu ki is tett magáért azon igyekezetben, hogy a termés tönkre ne menjen, s a pinceásás fáradságos művelete helyett, ivott rogyásig, — illetve: húsvéig. Ami még akkorra is megmaradt, azt a növekvő melegben bizony megette a fene.

Maga a művelés egyetlen, év elején végzett szántásban állott. "Tandem"-be, — egymás elé — fogták a két lovacs-kát. Az elől haladó szügyével szaggatta szét az egymásba fonódó indatengert a sorok között, míg az utánajövő húzta a felszínen járó ekét. Befedés, kifedés, metszés, permetezés ismeretlen fogalmak voltak e furcsa vincellérek számára.

Otlétünk ideje alatt még jó néhány "folklor"-jelenségre figyelhettünk fel mi, csudálkozó szemű erdélyiek.

Egy alkalommal terepről jöttem hazafelé lovaskocsival novemberben. Utam a temető mellett vezetett el. Itt is, ott is sírásókat láttam; egyet, kettőt, ötöt, nyolcat. — Rémiútn kérdeztem a bérkocsist, vajon valami setét járvány ütötte fel a fejét, hogy ennyi embert temetnek a kétezres lélekszámú faluban?

— "Dehogyis kérem!" — szólt a nyugodt válasz a bakról. — "Csak most van a "pomána" ideje!" Kiderült, hogy az a szokás járja errefelé, mely szerint a halottat halálától számított hetedik esztendőben ki kell hantolni, majd pappal beszentelve — másnap ismét betemetni sírjába. Ellenkező esetben (és ez már utalás az Európa-szerte rég kihaltnak tartott vámpír-hit sötét dogmáira) maga a hulla tér vissza és támad rá arra a legközelebbi hozzátartozójára, aki ezt az

elemi rokoni jószolgálatát elmulasztotta. Az egész ceremónia során nyilván vedelik a "molant" (sötét direktermő vinkó), — miközben a kedves néhai rokon földi maradványai (hol több, hol kevesebb) ott hevernek egy zsákba gyűjtve az asztalon.

Másnap mélységesen felháborodva kerestem fel a rajoni tiszti főorvost, hogy a tapasztalattal kapcsolatos lehető fertőzési veszélyre hívjam fel kompetens figyelmét.

A csinos titkárnő udvariasan tájékoztatót: "A főorvos úr ma házon kívül van, a nagybátyja pománáján vesz részt. Motilván!" — A macskának akartam jelenteni, valami eszi az egereket!

Az esküvőket szintén egy bizonyos, néhány hetes intervallumban tartják. Ebben az időben — egy ízben még sötét hajnalon, a fiúk rettenetes ricsajra ébredtek. Az egyik szomszéd ház előtt az utcán bámeszkodók sötét tömege állott. A kerítéssel védett udvar bokáig érő sarában idősebb asszony járt saját rikoltozó szövegére, vad, szinte tébolyult ütemű táncot.

A kíséretet egy harmonika akadozó dallama szolgáltatta. Előretart két kezében fehér lepedőt lengetett, rázott.

A kérdéseimre kapott válasz újfent meghökkentő volt: Ez a "dansul rachiului rosu" (a vörös pálinka tánca), majd értetlenségemet látva a kérdezett szívélyesen tovább magyarázott: az a szokás — mondta —, hogy a nászéjszakát követő hajnalon a vőlegény anyja ellenőrzi a nási lepedőt. Amennyiben megtalálja rajta menyé ártatlanságának rózsapiros bizonyítékát, úgy ország-világ előtt elkiáltva örömet, eljárja az udvaron a látott táncot.

Ellenkező esetben heves haragra gyullad, segít fiának alaposan megverni foltos előéletű ifjú nejét, majd — akár romlott árut a henteshez — visszaviteti a szülői házba, méghozzá nem is gyalog, hanem tövisboronán. Az akciónál az egész falu asszisztál, illő zajjal és csujtogatással. Pereg a könny és hull az átok.

No de nem mindig eszik a kását olyan forrón, amilyenre főzik, s e kalaplevételre készítő igényes népi erkölcsi megnyilvánulás sem olyan kérlelhetetlen. A lány dicstelen hazatoloncolása után ugyanis a szülői ház egyfajta különös alku színterévé válik.

Az e minőségükből egy időre kiheppt örömszülők — az ifjúasszony szülei — egyszerűen "ráígérnek" a már megbeszélt hozományra, még egy pogon (félhektár) földet, még egy tehénkét, még néhány párnát, paplant. A nászéjszakát pedig megismételik, és — mit tehetne az ismét csak kontrollban járó anyós — szükségképpen rájön, hogy az

előbbi hajnalon tévedett, a lepedőn immár ott a várva-várt piros folt, s a vénasszony már ropja is az udvaron az eszeveszett táncot — a butykosban piros a pálinka. (A mámoros éjszaka csendjében ugyan ki figyelt volna fel a kis kendermagos jérce utolsó neszezésére?)

Aztán — "milyen a fiatal?" — Mindketten néha úgy találják, hogy a lány szülei bizony túlfantázó takarékosak, fogukhoz verték a garast, hogy közös életüket minél kedvezőbb anyagi alapozással kezdhessék. A megoldás szinte eléjük szalad: Bár nem az a helyzet, megjártsszák a "romlott árut". Ez első alkalommal tiszta marad az ominózus lepedő. A vőlegény készséggel ígéri: "Majd csak mímelem az ütést" — "majdpokrócot tesz a töviskoronára" — a tervet tett követi, s anyósék kénytelen-kelletlen rádobnak még egy lapáttal a soványka móringerre.

(Folytatjuk)

MIKÓ IMRE
(Kál)

A Kriterion háza táján

Immár több mint húsz esztendő a bukaresti *Kriterion Kiadó*, amelynek 1990 óta *H. Szabó Gyula* az igazgatója. Amikor átvette a vezetést, már megbukott a diktatúra, és kitört a sajtószabadság. Az első időkben úgy tűnt, hogy a nyomasztó sanyargatás után elérkezett a korlátlan fejlődés, a művek gyarapodásának felívelése. Ám nem így történt, s ennek számos oka van. Az első hónapokban nyomdába adták azokat a kéziratokat, amelyeket addig a cenzúra nem engedett kiadni, "tiltott könyvek — szabadon" szalaggal, de e műveknek száma alig egy tucat volt. Már akkor jelentkeztek nyomdai gondjaik, a szakmát az "aranykorszak" végletesen lezüllesztette. Gépparkja kiöregedett, a személyzet egy része — az akkor kiadott törvény szerint — kedvezményesen nyugdíjba mehetett. Ráadásul sorra jelentek meg az új lapok, ami lekötötte a nyomdai kapacitás jelentős részét.

A legnagyobb gondot az okozta és okozza ma is, hogy 1990 óta a romániai magyar könyvkiadás nem tudja felvenni a versenyt az országba beözönlő magyarországi, leértékelt könyvdömpinggel. A honi demokrácia bürokratikus gyakorlata — persze más eszközökkel, mint korábban — igyekszik mindenféle eszközzel akadályozni a magyar és a nemzetiségi

könyvek kiadását. Drága, rossz minőségű papírt tudnak csak beszerezni a kötetek előállításához.

H. Szabó Gyula igazgató tényszerűen állapította meg, hogy a fentiek következtében a kiadó addigi történetében 1989-ben jelentették meg a legkevesebb könyvcímet, mindössze 68-at. (A csúcs egyébként 120 volt), amely 1990-ben reményeik ellenére 41-re csökkent. A példányszám viszont a felére, 1,25 millióról 640 ezerre. A következő évben tovább csúsztak lefelé, 1991-ben már csak 29 *Kriterion*-könyv jelent meg, amely *egynegyede volt az 1986-osnak (!)*, példányszámban pedig alig több mint egytizede. 1992-ben már csak 20 kötet látott napvilágot. A csökkenés katasztrofális, az igazgató szerint kb. évi 40 kötet kiadásával tudnának talpon maradni. Állami támogatást talán már nem kaptak, az előző évben még több mint ötmillió lej, amely azonban csak részben pótolta költségeiket. Az utóbbi időben viszont Romániában is kialakult a sajátos vállalati "mindenki tartozik mindenkinek" rendszer, amely különösen sújtja a könyvkiadást. A könyv ugyanis meglehetősen lassan forgó áru, és hiába fizetnek a terjesztők négy hónap múlva a kiadónak, az infláció miatt már jóval kevesebbet ér.

A *Kriterion Kiadó* látva a kialakult lehetetlen állapotot, a színvonalas irodalom érdekében új utakat keres. Így megindították a *Regényes Történelem* sorozatot, amelyben már megjelent *Jókai Erdély aranykora*, *Krúdy Három királya* és nyomda alatt van *Móricz Tündérekertje*. Folytatják a *Romániai Magyar Írók* sorozatot, bár itt már igen kevés a restanciájuk, *Reményik Sándor*, *Nyíró József*, *Bánffy*

Miklós, *Gyallay Papp Domokos* műveinek kiadását tervezik, valamint *Dsida Jenő* vallásos verseinek gyűjteményét. Egy rövid prózasorozatot is indítanak, *Asztalos István*, *Bözödi György*, *Nagy István*, *Karácsony Benő* írásaival, melyek elé egy-egy fiatal jeles prózaíró írta tanulmányt. Ebben továbbra is számítanak anyországi segítségre, hiszen amit kiadtak, az a magyar művelődési tárca pályázatának támogatásával látott napvilágot, klasszikus, honismereti, valamint eredeti magyar művek kiadását segítették elő.

A terjesztés gondjait más saját erőből kell enyhíteniük, például magánboltosokkal kötött képviseleti szerződésekkel, az előfizetők toborzására pedig *Kriterion* klubhálózatot indítaniok. A legfontosabb azonban a könyvkiadó privatizációjának körültekintő megkezdése. Ennek várható és szükségszerű következménye kell legyen a kiadó Kolozsvárra költözése, Bukarestben fiókszerkesztőség maradna.

A másik út a talpra álláshoz, a további együttműködés, a közös könyvkiadás továbbfejlesztése a magyarországi s netán más határon túli, ungvári és az újvidéki magyar kiadókkal.

B. J.

Egyház és politika szimbiózisa

Igen érdekesnek találom Kosztin Árpád *A román eredetről* című írását. Ha megértjük a románság (vallás)történetének e cikkben leírt tényeit, közelebb kerülhetünk annak magyarázatához is, hogy miért nem tud, illetve nem akar a mai neokommunista állam valóban betagozódni Európába, melyek azok a felszín alatti (vallás) politikai okok, amelyek az országot igazgatták az utóbbi 100 évben.

Mindezek az okok természetesen hozták létre azt a kisebbségi, illetve kisebbségellenes állami magatartást is, amelyet ma is tapasztalhatunk és amely ma is képes inkább feláldozni az ország gazdasági felemelkedésének kilátásait, csak megőrizhesse balkáni szóhasználatával érte: *az ország függetlenségét*.

Való tény, hogy a románság legnagyobb tömegei, főleg a gazdaságilag társadalmilag jóval elmaradottabb körülmények között a Kárpátokon kívül, a régi "regát"-ban élők igen erősen kötődnek ortodox vallásukhoz, az ortodox papsághoz. A falvakban és kisvárosokban ma is ez a legmeghatározóbb nacionalista-sovinisza erő, amelynek vezető pozícióit nem tudta megkérdőjelezni még a Ceausescu-féle diktatúra sem.

Ha nyilvánvaló, hogy több mint 500 évig a román ortodoxia központja és feje az Ohridában székelő patriárka, illetve a szerb eredetű és meghatározottságú ohridai érsekség, akkor természetes az is, hogy a román nemzet alakulás folyamatának szerves része egyházának kiszakadása a szerb függőségből és saját érsekség létrehozása. Ennek a román érsekségnek a létrehozása azonban együtt járt azzal a kényszerű ténnyel is, hogy így a román ortodoxia függetlenségének ára egyben egyházának elárvulása is. Vagyis egy autohton, de lefejezett egyház kialakulása, amely természetellenesen elszakította köldökzsinórját Bizánc utódegyházaival, illetve annak egyházi vezetésétől. Keményebben fogalmazva: amikor kialakult a román nemzet, annak legjelentősebb tömegeit tömörítő egyháza önálló lett ugyan, de az európai ortodoxia nagy árvája is lett egyszer-smind.

Ennek a ténynek két következmé-

nye is volt a román nemzet fejlődése szempontjából. Egyik, hogy az autohton egyház kapcsolatai beszűkültek, gazdasági lehetőségei úgyszintén (hiszen csak saját belső erőforrásaira támaszkodhatott egy elmaradott agrárországban!), ezáltal iskolafenntartói feladatainak is csak kevésbé tudott eleget tenni. Tanintézeteknek színvonala és főleg oktatásanyaga jelentősen elmaradt az európai színvonaltól. Másik, hogy befelé forduló egyház lévén, befolyását a tömegekre csak úgy őrizhette meg, ha elszigetelődő nacionalista-sovinisza vonalat hirdetett meg és nem tűrt az "igazi" románoknál semmilyen más vallást vagy világnézeti beállítottságot.

Mindezek ellenére, főleg a két világháború közötti időszakban, — tehát Erdélynek a román királyság alatti időszakában —, az erdélyi románság nagy tömegei elkezdtek Európa felé tájékozódni, megpróbáltak gazdaságilag és ezáltal vallásilag is nyitni; meggyengül tehát Erdélyben az ortodoxia egyeduralkodása. A proletárdiktatúra hatalomra jutásához már 800.000 feletti volt a görögkatolikusok száma, nem is beszélve a sok kisebb felekezetéről. Érdekes módon a kommunisták egyik első intézkedése éppen az erdélyi görögkatolikus vallás törvényi betiltása, az egyházi javak elvétele, a görögkatolikus papok bebörtönzése volt, a szocialista demokrácia nevében.

Ceausescu diktatúrája alatt, bár hivatalosan az ortodox egyház előjogai is kissé megnyirbálódtak, minden egyházellenes intézkedés sokkal keményebben sújtotta a többi, tehát főleg kisebbségi egyházakat. Ismertek ma már a katolikus és a református egyház lefejezésének állami módszerei, az igen változatos eszköztár, amellyel a diktatúra el akarta (és sajnos részben el is tudta) szakítani a kisebbségi tömegeket egyházaiktól, sokszor már a nemzettudat utolsó őrzőitől.

Az 1989-es hatalomváltásért megrendezett puccs után a jelen neokommunista államrendben, Romániában új erőre kapnak a 130 éve eredményesen küzdő ultranacionalista erők, és ezek mindenkori hű támasza, az ortodox egyház is, amely — mint már többször az utolsó 200 év folyamán — meglövigolja ezt az ultranacionalista kurzust és újra biztosítani igyekszik hegemoniáját.

A román ortodox egyház szempontjából tehát minden amellet szól, hogy Romániában késleltessék a demokratikus folyamatokat, lehetőleg akadályozzák meg az Európa felé való fordulást, egyáltalán a nyugati világ felé való nyitást.

A társadalom polgáriasodásával az elszigetelődés hite és tanai annyira meggyengülhetnek, hogy majd fel kell adni hosszú távon az egységes nemzetállam ultranacionalista nézeteit is. Akkor nemcsak a román nemzeti tudatban, de a törvényekben is meg kell jelennie a vallásszabadságnak és az egyházak egyenjogúságának, ez pedig a román ortodox egyház több száz éves hegemoniájának feladását jelentené, annak minden politikai kihatásával, ami nem lehet igazán kíváncs sem a papságnak, sem a vallás tekintélyével nagyon is szá-

moló és arra számító neokommunista vezetésnek, amelynek választói tömegei még 1992-ben is, a Kárpáton kívüli területeken, igen nagy számmal szavaztak arra, amit a "domnu párinte" (a lelkipásztor) a templomban meghirdetett a szent semlegesség nevében és a komoly egyházi támogatások ellenében.

TUSA GÁBOR

Kérdőjelek

Hozzászólás Glatz Ferenc
“A kisebbségi kérdés
Közép-Európában tegnap
és ma” című tanulmányához
(História-plusz, 1992/1.)

Az alcímben jelzett,
66 oldalnyi és térképekkel,
számoszlopokkal teletűzdelt
füzet lapjaira összesen
339 kérdőjelet
kanyarítottam. Vagyis: ennyi
ponton és pontban nem értek
egyed a szerzővel, illetve
a szerzőkkel. Kérdőjelekből
építettek erődítményt, amely
mögött — az elcsatolt
területeinken élő magyarság
szempontjából — káros
szemlélet és legtöbb esetben
a valótlan adatokból eredő
téves következtetés
gondolat-csempészei
húzódnak meg.

Helyszűke miatt sem sorakoztathatom föl valamennyi észrevételemet, visszaidézgetve a szóban forgó tanulmány egyes passzusait. Csupán két tárgykör taglalására szorítkozom.

I. Teljes mértékben ellenzem a kisebbség fogalmának használatát az elcsatolt területeinken élő magyarságra vonatkozóan: Őrség, Felvidék, Kárpátalja, Pátrium, Erdély, Bánság, Délvidék! Ugyanis: az említett területeken élő-tengődő *magyarságot a szülőföldjével, saját területével együtt* csatolták egyik-másik országhoz, kiszakítva a történelmi Magyarország testéből. Tehát: a hajdani magyar területeinken élő magyarok nemzetrészt alkotnak, akik bizonyos *jogsértő országhatár-módosítások* révén és miatt kerültek kisebbségi sorsba. Ezt a tényt egyszer s mindenkorra tudomásul kell vennünk és tudatosítanunk kell a nemzetközi fórumokon is. Mert nem mindegy, hogy nemzetrészek vagy kisebbségek jogairól esik-e szó a zöldasztalok mellett... A kérdéskör jobb megvilágítása érdekében hangsúlyozom, hogy például a Regátban vagy Nyugat-Európában, Amerikában és Ausztráliában élő magyarok nyilvánvalóan kisebbséget alkotnak. S ez a *terminus technicus* egyaránt érvényes más etnikumokra is. És ez fontos, mert a nemzetrészek esetében az anyanemzettel való *szerves és közvetlen kapcsolatrendszer* kiépítésének a jogállásáról van szó (függetlenül az államhatároktól), míg a *kisebbségekre vonatkozóan a már említett kapcsolatrendszer nem lehet szerves és közvetlen*. Ennek a kérdéskörnek és a jogi terminus használatának a tisztázása annál is inkább szükséges, mivel a szerzők tanulmánya az Európa Intitút s így a *Magyar Tudományos*

*Akadémia Történettudományi Intézetének az égisze alatt jelent meg — mérvadó fölkerésre. Tekintettel a mű súlyára, az egész magyarságot és a szomszédos népeket is érintő kérdések horderejére, helyénvaló lett volna, ha e tanulmány megírásába minél több szakértőt bevonnak, hiszen még ma is igaz az a szólásmondás, mely szerint “több szem többet lát”. Persze, lehet és szabad nyilatkozni, hiszen a kinyilatkoztatások korában élünk, de amikor egy olyan tanulmányról van szó, amely befolyásolhatja a politikát, akkor minden megfogalmazásra, számadatra vigyázni kell! Érthetetlen, a szerzők nem figyeltek föl arra, hogy az elcsatolt nemzetrészeink már évtizedek óta tiltakoznak a *kisebbség jelző* miatt, amelyet éppen azok a hatalmak aggattak rájuk, amelyeknek “köszönhetik” kisebbségi sorsukat... Egyébként, a *kisebbség és a többség hangoztatása* eleve emberi és jogi kérdéseket vet föl, különösen manapság, amikor az ezredforduló legnagyobb és szinte föloldhatatlan feszültségét éppen ez okozza.*

De kerülünk beljebb, a saját körünkbe! Hangoztatjuk a határok légiesítését. Nagyon helyes. Közben megfeledkezünk arról, hogy a határok szomszédaink tudatában mást jelentenek: számukra a határok alkotják a biztosítékot a jogtalanul szerzett területek megtartására, megőrzésére... S ezen túl van egy másik, talán a legsúlyosabb probléma is: a magyarság két kultúra ütközési vonalán él — a Kárpát-medencében. Sajnos, föl kell ismernünk a valós veszélyét annak, hogy *Erdély Románia révén a pravoszláv ortodoxizmus és a balkanizmus harapófogójában* vesztesre van ítélve, amennyiben az erdélyi-romániai kisebbségek, nemzetrészek és maga a

románság is nem részesülhet — gyakorlatilag! — az egyetemes emberi jogokból. Ilyen értelemben illúzió minden húzd meg-ereszd meg játék eredményességében hinni.

Meg kellene alkotni a Világ Egyetemes Alkotmányát, s minden államot kötelezni annak szigorú betartására. A magyarság ügye európai kérdés, Európa ügye világkérdés, s márpedig félő, hogy a majdani megálmodott Egyesült Európa keleti határa valahol csak a Tiszáig terjed... S még ez is bizonytalan...

II. Az előbbi kérdéskör ezzel még nem zárult be. Hiszen *a kizárólagosság nem jó tanácsadó*. Ami viszont most következik, a tényállapotnak és a tényfeltárásnak a keresztmetszetében helyezkedik el, és kizár bármilyen ellenvetést. Ezennel és itt kimondottan csak az erdélyi-romániai etnikai adatokra és térképekre szorítkozom, elsősorban azokat ismerem leghitelesebben, s elvégre: másfél évtizednyi kitartó talpalás és adatgyűjtés után és eredményeként, szerénységgem kockáztatta meg elsőként leírni és több fórumon közölni, hogy Erdélyben (ide értendő a Romániához csatolt valamennyi magyar terület) és Romániában a magyarság lélekszáma három millió körül mozog! (Akkor a köztudatban és hivatalosan még csak másfél vagy 1,7 milliót illet emlegetni, Budapesten is). Nos, következzenek a jelzett tanulmányban szereplő térképek.

A belsőborítón lévő színes "Kelet-Közép-Európa etnikai-nyelvi térképe és az államhatárok 1914-ben" című térkép alapján a kifli alakú Románia területén mindössze néhány apró foltocska jelzi a magyarok jelenlétét Moldva nyugati felében, míg Olténiában, Munténiában, Dél-Moldvában és Dobrudzsában sehol semmi! Holott a térképésznek tudnia kellett volna, hogy az említett román területen a szóban forgó időszakban 39 magyar, római katolikus és protestáns plébánia, parókia, imaház működött. Elegendő megemlítenem éppen a bukaresti magyar egyházi közösségeket... Az akkori magyar egyházi fölmérések és becslések szerint, az

Ó-Romániában élő magyarok lélekszáma hétszáz ezer körül volt. Köztudott, hogy a román főváros, valamint jó néhány vidéki központ iparos-kereskedő rétegét magyarok, zsidók, németek alkották. S éppen ez a három nemzetiség nincs megjelölve, s persze, a nagy létszámú cigányságot is kifelejtették. (Jó volna odafigyelni legalább a korabeli román történetekre... Nem ártana áttudírozni a korabeli bukaresti, Ploiesti-i, galaci, brailai, craiovai, turmu-severini, bákói, buhusi, Pascani-i, Iasi-i, Botosani-i, Tirgu-neamti-i és a többi város iparos és kereskedő egyesületeinek a névjegyzékét, de érdemes volna átböngészni az 1907-es parasztfölkelés áldozatainak a lajstromát is, valamint az akkori periratokat stb.)

A két világháború közötti időben Románia valóban és ténylegesen többnemzetiségű országgá puffadt. A valós adatok szerint, a román nemzetiségű lakosság létszáma nem is közelítette meg az összlakosság létszámának a felét! (Persze, a szerzők a mindenkor hazug román statisztikát vették alapul...) A Melléklet 46. lapján közölt Románia népességének etnikai összetétele (1930-1977) című adattár egyszerűen elképesztő! Most nem szölok a magyarokról, hogy ne érjen a haza-beszélés vádjá, inkább azt említeném meg, hogy az adattárban közöltekkel szemben a németek (szászok, svábok és németek) lélekszáma 1,2 millió volt a második világháború előtt, s ugyancsak erre az időszakra vonatkozóan hangsúlyoznom kell, hogy a zsidók létszáma megközelítette az 1 milliót, a cigányoké pedig a 2,5 milliót! Nyilvánvaló, hogy a 47. oldalon szürkéskedő térkép, Románia (1920-1940) eleve megfélemedezett a zsidókról és a cigányokról... Pedig kellett hogy legyenek, hiszen a második világháború tömegmészárlását megelőzően és közben, Romániában mintegy 470.000 zsidót és 600.000 cigányt gyilkoltak le helyben vagy a Keleti-Kárpátokon túl létesített lágerekben... Tudnunk kell, hogy Románia a zsidóellenes pogromokban megelőzte Hitlert is!

A Melléklet hátsó borító belső ol-

dalán közölt "Közép- és Kelet-Európa etnikai-nyelvi térképe, 1980" című absztrakt festmény szerint Románia már valóban szinte faj- és nyelvtiszta ország, kivéve néhány, a nagy sárga tömböt tarkító idegen foltocskát Erdélyben és Moldávia déli részében, a többi még nagyítóval sem lehetne észrevenni...

Persze, Romániában a kivégzések, deportálások, kiűzések, tömlöcbe záráások, lakosságcserek révén sokat változott az etnikai térkép, amelyhez bőven — sajnálatos! — hozzájárult a zsidóság és a németek kiürítése is, nem beszélve arról, hogy a szórványságban, vegyesházasságban élő más nemzetiségeket eleve románoknak könyvelték el, sokan pedig félelmükben és (vagy) érdekből románoknak adták ki magukat, a cigányokat pedig egyszerűen elsikkasztották. A Melléklet térképeivel és adataival ellentétben, a jelen Romániában ma is 3 millió magyar, 530.000 német, 57.000 zsidó, 4,6 millió cigány, valamint 1 millió "egyéb" nemzetiség él. (A források megnevezését nyilvánvalóan mellőzöm, de bármikor az illetékesek rendelkezésére bocsátom. Ugyanakkor föl kell emlegetnem azt is, hogy az egyik Amerikában élő román közéleti személyiség szerint, a Románia lakosságára vonatkozó 22.760.449 fős adat (1992!) csupán propaganda, mert a valóságban Ro-

mánia lakossága csak 19 millió néhány száz ezer... Ehhez tartozik: a statisztika készítése Romániában a következő utat járja be: a helybeliek összegyűjtik (népességi, ipari, mezőgazdasági stb.) az adatokat, beküldik a megyeközpontnak, a megyeközpont megküldi Bukarestnek, Bukarest pedig aztán megküldi minden helységnek a rá vonatkozó hivatalos statisztikát... Tehát, a szülőfalumnak például hány lakosa van, milyen a nemzetiségi és vallásfelekezeti összetétele, hány négyzetméternyi iskola-felülettel rendelkezik, mennyi az ipari és a mezőgazdasági termelése, hány birkája és lova van, milyen a pénzforgalma mennyi volt a születések és elhalálozások száma, hányan mentek világra stb., mindezt nem a helyi, hanem a bukaresti hivataltól tudhatja meg szülőfalum lakossága hivatalosan...

Vége el kellene rendelni és lebonyolítani egy valós népszámlálást Romániában, de nemzetközi ellenőrzés és felügyelet mellett! Egyébként soha semmilyen vonatkozású hiteles statisztikához nem juthat hozzá sem Románia lakossága, sem pedig a világ.

A szerzők nyilvánvalóan csakis a hivatalos román statisztikát vehették alapul és használhatták föl, amelyet ők maguk is itt-ott megkérdőjeleztek. De könyörgöm, *akkor miért erre a hazug statisztikára alapoztak?*

Munkájukat (a Melléklet) a nemzetközi fórumok komolyan és hitelesen veszik. S a baj itt kezdődik. Sőt, majd éppen rájuk hivatkozik a román politika is!

Végezetül engedtessek megkérdezni: a volt szocialista láger országai által közölt hivatalos statisztikának elfogadása még ma is (1992/93!) kötelező? Hazug társadalmi rendszer hazug statisztikájának kérdőjeleiből épített erődtítmény tetején állva pró-

báljuk lengetni az igazság zászlaját? Vagy: van egy elképzelésünk és ahhoz gyűjtünk adatokat? Vagy: a valós tények vizsgálatából eredő következtetéseknek megfelelően alakítjuk ki elképzelésünket, elvünket? Több lehetőség létezik, amelyek között ki-kí a saját tudományos igényének és lelkiismeretének megfelelően válogathat, de nem a mások bőrére!

BARTIS FERENC

A romák európai őshazája

Szerkesztőségünk az alábbi cikkhez csatolt levélben elismerő szavakat kapott a szerzőtől, amelyben a főprédikátor úr örömmel vette tudomásul, hogy lapunk átvette és leköszölte a svájci ember- és vallásjogi lapban, a G2W-ben megjelent "A romániai cigányság követelési vázlatára" című írást. E mostani rövid eszmefuttatásban a szerző vázolja a cigányság bevándorlását Európába és körvonalazza a romák politikai elképzeléseit.

Mi, a cigány nemzet egy hatalmas keleti birodalom lakói voltunk, s az istenek kegyelméből sokáig boldogan éltünk különböző nagyhírű uralkodók és uralkodónők alattvalóiként. Történt azonban, hogy Sin királynőnk uralkodása alatt, ennek szépséges leányára szemet vetett a hatalmas Talani király. Hiába esdekelt azonban a leány kezéért, mert Sin királynő hajthatatlan maradt. Talani hadat üzenve Sin királynőnek elrabolta a szépséges királyleányt: Sin királynő életével fizetett hajthatatlanságáért, a Birodalom szétesett, s népei vad, bárbar hordák prédájának áldozataivá váltak. Így jutottunk mi, brahmanok, a szanszkrit nyelv beszélői, Zigania lakói a világ földönfutóivá. Az istenek mintha elfordították volna arcukat rólunk, sorsunk azóta sem enyhült és évezredek át egyik csapást a másik után szenvedtük el.

Vándorlásaink során többször is hazára leltünk, habár népünk sok kis csoporttá széledve vándorolt el a mai India területére tehető őshazájából. Hivatásos zenészeink a "domok", például kb. 100.000-en Perzsiában Bahram Gura király (i.sz. 430-433) meghívására letelepedtek hozzátartozóikkal együtt, és a nagy perzsa birodalomban a kultúrát voltak hivatottak magasabb színvonalra emelni. A Perzsa Birodalomban több évszázadon keresztül békességben és jólétben éltünk, addig, amíg ránk nem szakadt sanyarú sorsunk ismét. A Perzsa Birodalom összeomlásával az idegen hódítók rabszolgáivá váltunk. Közben az évszázadok során szépen megszorodott népünk rohamosan pusztulni kezdett, a kegyetlen rabszolgasorsot nehezen viseltük. Újból a világ földönfutóivá váltunk. Perzsiából több csoportba szakadva vándoroltunk tovább:

— egyik számottevő csoport Észak-Afrikán, a Földközi-tenger partján vonult végig, s évszázados vándorlásuk során a Gibraltári-szoroson átkelve megérkeztek utolsóként Európába;

— a másik számottevő csoport a mai Törökország déli részein vonult végig, Izmir és Rhodos térségébe jutva; szigetről szigetre hajózva jutottak el, az istenek kegyelméből, a mai Görögország déli csücskeire (pl. Krétára, Peloponnészoszra, ahol később felépítették híres városukat Gyppét) és számuk nagy lévén szinte teljesen benépesítették az egész területet;

— a legnagyobb tömegben azonban észak-nyugatnak indultak el: a Fekete-tenger keleti csücskének ütközve a bölcsék hiába tanakodtak, egyezsége nem tudtak jutni, így ez a legnagyobb népcsoport is kettészakadt:

— az egyik rész észak felé került meg a Fekete-tengert,

— a másik rész pedig dél felé;

Ez a két rész azonban hamarosan egymásra talált újból; a Fekete-tenger nyugati partja és a Duna alsó folyása között gazdag de üres, néptelen vidékre leltek.

Ide, a Fekete-tenger nyugati partja és a Duna alsó folyása tájára telepedtünk le először Európában nagyszámban. A később Dél-Görögországba megérkező testvéreink hallván a mesés, állatokban és gyü-

mölcsökben gazdag országról csatlakoztak hozzánk. Így alakítottuk meg, a vándorlásaink közben hozzánk csatlakozott más népcsoportokkal együtt, Európai Őshazánkat.

Boldogságunk itt is rövid életű volt. A vad török uralom nemcsak a délgörögországi testvéreinket kényszerítette északra vonulni. Velük együtt, de később is, balkáni pásztornépek, a walachok, is jöttek. Lassú, de tömeges vonulásukkal megérkeztek "Romanistánba", ahol őket — mi romák — tradicionális vendégszeretettel fogadtuk.

Az évtizedek múltával azonban mind többen és többen lettek, s minket a tengerbe akartak szorítani. Sok testvérünk ezért továbbvándorlásra kényszerült, így népünk szétszóródott Európában. De sokan maradtunk Romanistánban is. Később évszázadokon keresztül, a török uralom alatt, jól kijöttünk walach testvéreinkkel, azonban sorsunk sanyarú volt, újból rabszolgaságba hajtottak minket — indiai árjakat — és ezúttal a walach bojárok.

A mai Romániában jóval többen vagyunk mint, amit a hivatalos román statisztika elismer: számunk meghaladja a hatmilliót is. Elnyomatásunkban sokan közülünk odafanyalodtak, hogy románná asszimilálódtak, és nem merik vállalni nemzetiségüket az indiai árjából való származásukat. Elnyomatásunk to-

vábbra is kegyetlen. Európa népei nem fogadják szenvedő népünk vándorbotot fogó fiait. Németországban a szélsőjobb oldali csoportosulások a bevándoroltakat üldözik, otthonaikat felgyújtják.

A zsidók példáján felbuzdulva és helyzetünk által kényszerítve nem marad más cselekvési terünk, mint ROMANISTAN megalakítása. Nem szabad Románia területi integritására törnünk, de a helsinki folyamatokat szem előtt tartva a legmesszebbmenő területi autonómiára van jogosultságunk.

Felkérünk minden testvérünket Európai Őshazájukat ne hagyják el!

Azok a testvéreink, akik eddig elvándoroltak, ha módjukban áll térjenek vissza!

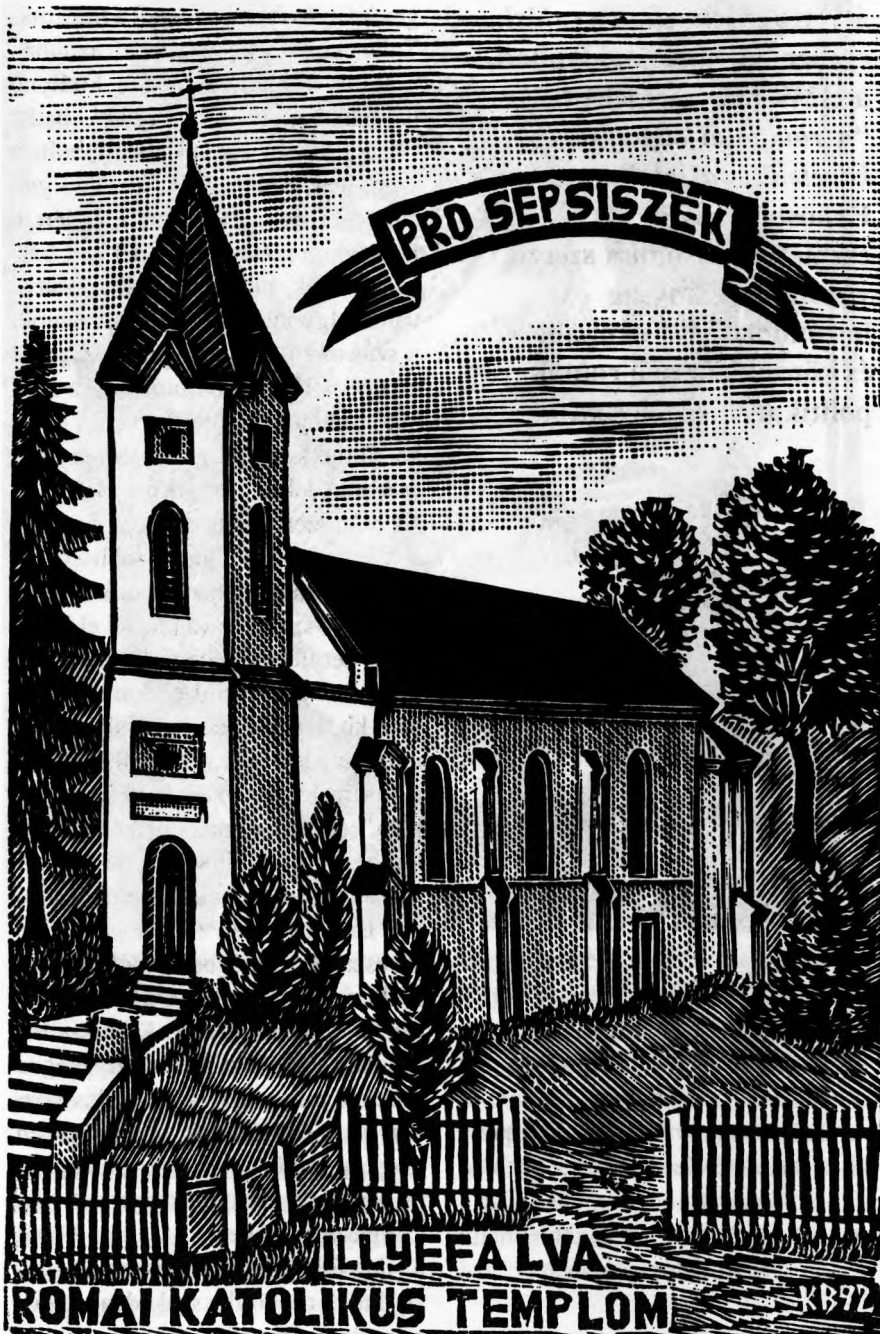
A közös Európába mint szabad és független nép kell bekerülnünk!

Éljen a szabad és független ROMANISTAN!

Istenünk, segíts meg minket feltett szándékaink elérésében!

Marosvásárhely, 1992. XI. 20.

RUDOLF MOCA
Őfelsége Ioan Cioaba
a Cigányok Nemzetközi Királya
Főprédikátora

Egy el nem mondott beszéd, s ami mögötte van

1992 november elején meghívást kaptam az *Amerikai Magyar Szövetség* közgyűlésére, Orlandóba, azzal a megtisztelő kívánsággal, hogy néhány szóval nyissam majd meg a gyűlést. A meghívást örömmel fogadtam el. A kitűzött időpont november 21-edike volt. Egy héttel azelőtt én "mutattam be" a mindenki által jól ismert Ollas Tibort az *Orlandói Magyar Club* gyűlésén, és bár már a nyolcvanötöt taposom, semmi jel nem utalt arra, hogy egy hétre rá rámszakad a nyomorúság. De ember tervez, isten végez. Két nappal a kitűzött időpont előtt úgy leütött lábamról egy hirtelen influenza, hogy családom kórházba vitt. Tervezett megnyitó beszédem tehát elmaradt. Márpedig, akinek az én koromban még elmondatlan mondani-valója van, az igyekszik elmondani azt, mielőtt bezárul előtte a kapu.

Arra kérem tehát mindazokat a kedves szerkesztő urakat, akik közül néhányan bizony a magyar haza "fölszabadulása" óta valamilyen oknál fogva már nem is közlik beküldött kézirataimat: ez alkalommal feledkezzenek meg az elzárkózás okáról, és tegyenek kivételt. Ennek a vén harcosnak még van valami mondanivalója, aminek elmondására a testi gyöngeség már nem adott elég időt.

Nos, itt van a belémrekedt szöveg:

Ahhoz, hogy a jövődőről szóljak, a múlttal kell kezdenem.

Alig értem ki ide Amerikába, jó negyven esztendeje annak, amikor csak bekopogtatott kis New York-i hotelszobámba egy úriember, aki valamikor régen a kolozsvári Ellenzék nevezetű napilap firkásza volt, Havas Emil, akiből időközben amerikai újságíró lett, a *New York Times* munkatársa, a *Readers Digest* társszerkesztője. Szűk kis szobámba lépve, előbb szűkre húzott szemekkel vé-

gignézett, majd megcsóválta a fejét.

Öregebbnek hittem, — vallotta be — nagy kár lenne, ha tehetségét olyasmire pazarolná, amit mostanában ír. Én egy ajánlattal jövök, írjon egy könyvet, ahogy azt mi kitervezük magának, és garantálom, hogy *best sellert* csinálunk belőle, a *Readers Digest* is lehozza, filmet is csinálunk belőle, s egy év se telik bele, egymillió dollárt keres vele!

Megkérdeztem, mi lenne a téma? "Az én életem, például", jött a felelet. Zsidófiút megvernek a fasiszta diákok, sok kaland után kijut Amerikába, és itt kibontakozik a tehetsége, híres ember lesz..."

Talán tíz percet tölthettünk együtt. Ide figyeljen — mondta végül is —, ha elfogadja ajánlatunkat és úgy ír, ahogy azt mi akarjuk, sikeres amerikai írótt csinálunk magából. De ha nem — és itt fölemelte a hangját Havas úr — soha egyetlen könyve sem jelenik meg ebben az országban, érti? Kezünkben van az amerikai sajtó, könyvkiadás és filmipar. Ebben az országban azt olvasnak csak, amit mi adunk a kezükbe, azt látnak és hallanak, amit mi akarunk. Ha itt akar élni, akkor vagy úgy ír, ahogy azt mi megkívánjuk, vagy nem ír semmit!

Két esztendő se kellett hozzá, s rájöttem, hogy Havas Emilnek igaza volt. Hiába küldözgettem angolra fordított kézirataimat kiadóknak és folyóiratoknak, többnyire még csak vissza sem küldték azokat. Végül is egy jónevű irodalmi ügynökség embere elárulta a titkot: A maga neve fekete listán van. *Nincs kiadó, aki el merné fogadni.*

Mivel akkor már egyetemi állásban voltam, rájöttem arra is, hogy *trianoni szerencsétlenségünknek mi volt a valódi oka*: elemi iskolától föl az egyetemekig minden tankönyv, ami-

ből Amerika népe történelmünket és földrajzunkat tanulta, cseh, román, francia vagy német szerző munkája volt! Hamis adatokat tartalmazott valamennyi, és határozottan magyarellenes volt. *Nem csoda*, hogy mindazok, akik ezekből a tankönyvekből ismerték meg nemzetünket, *ellenséges érzülettel voltak velünk szemben*, és országunk feldarabolását, nemzetünk megbüntetését igazságos megoldásnak tekintették.

Azok közülünk, kik a közoktatásban vagy könyvtárakban helyezkedtek el, eleinte tiltakozni próbáltunk, de tiltakozásainkat senki sem vette komolyan. Végül is, 1962-ben megalapítottuk a *hajdani Erdélyi Szépmíves Céh* mintájára az *Amerikai Magyar Szépmíves Céhet*, és elkezdtünk kiadni ismeretterjesztő szakkönyveket, angolul. Majd létrehoztuk a *Danubian Press* nevezetű kiadóvállalatot, és angol nyelvű folyóiratokat adtunk ki: a *Transylvanian Quarterlyt*, *Hungarian Quarterlyt*, majd a *Central European Forumot*.

Tiszteletpéldányainkkal megnyertük az amerikai szakkörök érdeklődését. A baj csak az volt, hogy nem volt tőkénk. Akikre számítottunk, vagyis a milliónál magasabb létszámú amerikai és kanadai magyarság nem értette meg az *angol nyelvű könyvkiadás fontosságát*. Az előfizetők létszáma, akikre vállalkozásunk épült, alig haladta meg a hétszázat,

bár mindössze évi tíz dollár volt a tagdíj, amit később húszra kellett emelnünk. Az összeg ellenében minden tagunk kapott évente három könyvet. Kettőt angol, egyet magyar nyelven. Sajnos, háromezer példányszámnál magasabbra már nem futotta, és ebből mindössze ezerötven példányt tudtunk díjtalanul szétosztani egyetemi, középiskolai és közkönyvtárak között. *Csöpp volt a tengerben.* Végül is megbuktunk. Első kiadványunk volt *Zathureczky Gyula* pompás kis könyve: *Transylvania, Citadel of the West.* Hátezer példányban osztottuk szét, iskolák, könyvtárak, képviselők és szenátorok között. Utolsó könyvünk volt *Genocide in Transylvania.* Összesen tizenhét ismeretterjesztő angol könyvet adtunk ki, és három folyóiratot, míg végül is dicstelenül elvesztettük minden anyagi erőnket, és abba kellett hagynunk a munkát. Ez amerikai múltunk rövid története. *Ha minden szabad földön élő és szabad cselekvési képességgel rendelkező magyar havonta csak egy dollárt áldozott volna a magyar jövőre, ezt a jövőt meg lehetett volna menteni.*

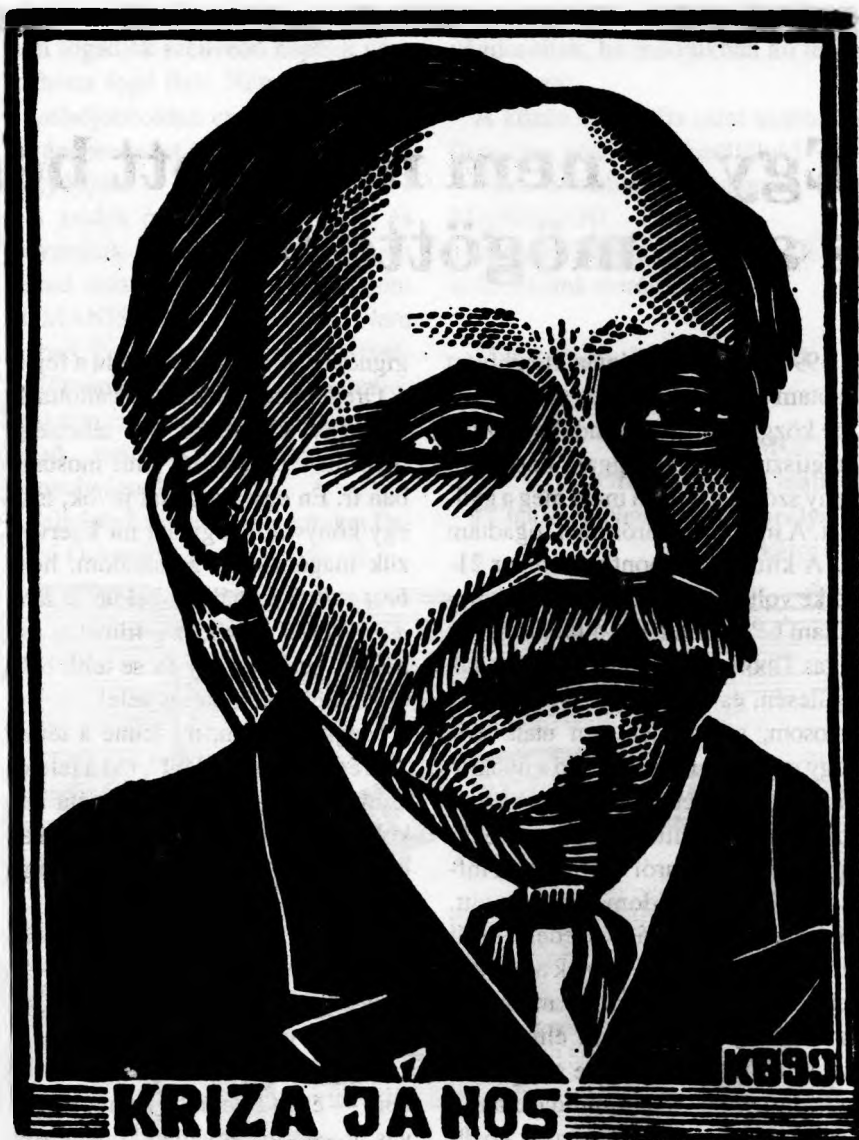
Miért mondtam el mindezt? Mert nem tudok megszabadulni attól az érzéstől, hogy mi magyarok, minden velünk született és bennünk rejlő tehetség ellenére is a világ legélhetősebb népe vagyunk. *Egyéni tehetségeink révén nagyszerűen tudunk érvényesülni. De együtt? Közös nem-*

zeti céljainkért? Közös jövőnkért? Ahányan vagyunk, annyiféle húzunk, és így szekerünk elsüllyed a sárban.

Pedig a feladatok ma még nagyobbak, mint ezelőtt. Először is nemzetté kell emeljünk újra a félévszázados kommunista diktatúra során megtört, hitét veszített, néppé alázott magyarságot. Népünk nemzeti öntudatát kell visszaszerezni, mert ezen a földön csak nemzetnek lehet hazája. *Népnek mindössze otthona van. A Haza: lelki, szellemi, politikai és gazdasági egység. Az otthon mindössze födelet nyújt, védelmet nem.*

Feladatunk tehát, ha még van ilyen, kettős:

Föl kell szabadítanunk magyarországot "fölszabadult" népét a félelmetes lehetőségektől, hogy a jelen idők irányzatát követve, a nemzetközi tőke rabszolgájává váljon, nemzeti öntudatának végleges föladása árán.

Széles körben ismertetnünk kell a félrevezetett világgal a valóságos magyar múltat, s az igazság feltárása által vissza kell szerezniünk szétszakított népünk önrendelkezési jogát.

Hogy a mai magyar kormány segítségünkre lesz-e ebben a munkában, azt ma még nem tudhatjuk. Ha pedig magunkra maradunk, képesek leszünk-e megfelelni ennek az emberfeletti feladatnak? Ezekkel a kérdésekkel őszintén és becsületesen szembe kell néznünk.

Ülésünket tehát a régi magyar "hísekegy" szavaival megnyitom:

Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy Hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarországot föltámasztásában. Ámen.

WASS ALBERT
(Florida)

Elfeledett levél?

...Ma, amikor egész Kelet-Közép-Európában igen sok szó esik a határrevízió szükségességéről, és egyes közösségek immár fegyverrel a kezükben emlegetik szuverén jogaikat, fennhangon hivatkoznak történelmi jogaikra, általános figyelmet kelt a Magyar Köztársaság hatóságainak nyugodt és mértéktartó álláspontja egy olyan nemzet képviseletében, melynek éppen "ebben a témában" igen sok mondanivalója lenne, és — ami a legfontosabb — erre igen erős, formai jogi alapjai is lennének.

1920. május 6-án, azaz a trianoni szerződés aláírása előtt a szövetséges államokat képviselő nagykövetek konferenciájának az elnöke levelet intézett a magyar diplomácia vezetőjéhez. E levél úgynevezett *covering letter* (azaz megerősítő, igazoló levél) néven vonult be a történelembe. E dokumentum végérvényesen rögzítette a békeszerződés Magyarország számára hátrányos rendelkezéseit, és elvetette a magyarok előterjesztéseit, akik felhívták a figyelmet arra, hogy országuk a békekonferencián részt vevő más államokhoz képest hátrányos helyzetbe került. A magyarok találóan utaltak egyebek között arra a tényre, hogy a magyar javaslatok ellenére nem engedtek népszavazást tartani a legvitatottabb területek túl-

nyomó többségén. A *covering letter* felszólította a magyarokat, fogadják el ellentmondás nélkül a békeszerződést. Ugyanakkor a levél tartalmazott olyan, a magyar fél számára rendkívül fontos kitételeket, melyek lehetőséget adtak arra, hogy a jövőben békés úton megváltozzanak az új magyar határok. A szövetséges hatalmak nem feledkeztek meg arról az eszméről, amely a határok kijelölésénél vezérelte őket, és mérlegelték azt a tényt, hogy a kijelölt határok nem mindenütt felelnek meg az etnikai követelményeknek. *"Alaposabbvizsgálatok esetleg rávilágítanak arra, hogy bizonyos helyeken módosítani kell azokat a határokat, melyeket a jelen szerződés kitűz... Ez esetben a szövetséges és társult hatalmak hozzájárulnak ahhoz, hogy a Népszövetség Tanácsa... ajánlja fel szolgálatait arra a célra, hogy az eredeti határokat ugyanazon feltételek között békés úton meg lehessen változtatni..."*. Lehet, hogy Bukarestben megfeledkeztek ennek az 1920-as dokumentumnak a tartalmáról? A benne foglaltak a mai Európa bizonyos reáliái közepe továbbra is aktuálisak.

WLADYSŁAW W. KULESZA
(Részlet. Przegląd Tygodniowy
1992. 37. szám, Lengyelország)

Régió-félelem

Februárban Debrecenben aláírták a Kárpáti-Euróregió együttműködési megállapodást. Lengyelország délkeleti vajdaságai, Ukrajna nyugati területei, Szlovákia és Magyarország keleti megyéi vesznek részt az első sorban gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok terén kialakuló közös tevékenységekben. Habár a régióhoz tartozó Románia képviselői is kaptak meghívót, nem mentek el. Az Euróregió megalakulása után azonban tüstént sajtó- és nyilatkozat-kampányba kezdtek Romániában az alighogy létrejött szerveződés ellen. Hiába üdvözölte a kiváló kezdeményezést az Európa Tanácstól kezdve a különböző nagy bankokon át a Közös Piac is — Bukarestnek még sincs ínyére e kezdeményezés. Se a "régió", se Európa.

Talán csak a Kárpátok. Mivel a román felháborodás, sértettség mögött éppen ilyesfajta "érvelések" hangzottak: Magyarország találta ki az egészet, s ez az Euróregió is csak arra jó, hogy Erdélyt elszakítsa az ősi román földtől. Egyébként is — szölte a vád — Magyarországon nincsenek Kárpátok! (?)

Savanyú a szőlő — gondolhatnánk —, ha nem hallatszana másfelől is kételkedő hang. A lengyel ultranacionalisták is a keleti vajdaságok elszakításától tartanak az Euróregió kapcsán. Megdöbbenő a kétkedések és "érrendszer" hasonlósága, mert azt igazolja, hogy a "nemzet-ország féltők" ösztöneiben — legalábbis egykét szomszédunknál — eredendő féltelmek munkálkodnak. És irtózat. Mindattól ami magyar, új és kezdeményező.

Mi, Közép-Európa több mint ezer éve államalkotó nemzete most, 1993-ban értjük aggodalmaikat. Hisz hetven év a történelemben végül is nem túl hosszú idő, távlatos, nemzetre és nemzedékekre gondoló, országépítő politikát nehéz lenne erre alapozni, habár sokan igyekeznek mindent — a szó szoros értelmében, mindent! — megtenni ezért. Kik puskával, asszonyok gyalázásával, kik kifinomultabb eszközökkel. Csakhogy ez mégsem építés, hanem rombolás. Így pedig valóban nem lehet még egy Kárpáti-Euróregióban sem együttműködni.

Csak félni.

JÓZSA PÉTER

Erdély történeti kronológiája

(XII.)

1449

V. László király címeres felirata szerint ekkor készül el Kolozsvár Közep utcai kapuja.

1450

június közepe. A pesti országgyűlésen a rendek Újlaki Miklós mellé Rozgonyi Jánost választják erdélyi vajdává. Tisztségét 1458 derekáig viseli.

június 17. Újlaki Miklós erdélyi vajda ligát köt Hunyadi János kormányzóval és Garai László nádorral. Kölcsönös segítségükről biztosítják egymást, valamint megfogadják, hogy politikai ügyekben közös meg egyezéssel fognak eljárni.

Az év folyamán 10 erdélyi diák tanul a bécsi, 3 a krakkói egyetemen.

1451

Vizaknai Miklós erdélyi alkormányzó, /vicegubernátor/ elnökletével székely nemzetgyűlést tartanak Marosvásárhelyen. Az itt hozott és Hunyadi János által is megerősített örökösödési törvény, mely az oldalági rokonok örökösödéséről intézkedik, a székelység első rájuk maradt törvénye. Az év folyamán 21 erdélyi diák tanul a bécsi, 8 a krakkói és 1 a lipcsei egyetemen.

1452

Befejeződik Hunyadi János családi birtokközpontjának Vajdahunyad várkastélyának kiépítése, melynek munkálatai feltehetően már az 1430-as évektől megindultak. A déli oldalon újonnan megépített palotaszárny foglalja magába a lovagtermet, melynek egyik pillérén olvasható mondatzsalag hirdeti, hogy Hunyadi János az építető és adja meg az évszámot: 1452.

Az év folyamán 9 erdélyi diák tanul a bécsi, 3 a krakkói és 1 a ferrarai egyetemen.

1453

január. Miután Hunyadi János lemond a kormányzóságról, V. László király Beszterce vidékét önálló ispánsággá alakítja és mint örökös grófságot neki adományozza. Beszterce ebben régi szabadságainak súlyos megcsönkítését látja.

április 15. De la Bischino Máté erdélyi püspök egyházmegyei zsinatot tart a papság meglazult fegyelmének helyreállítása céljából.

július 22. Hunyadi János megerősíti Beszterce és Radna régi kiváltságait. Szolgáltatásai és fizetési kötelezettségeik teljesítését a régi szokás szerint kívánja. Hozzájárul, hogy Beszterce továbbra is részt vehessen a szász nemzetgyűléseken s azok határozat hozatalaiban is.

Az év folyamán Hunyadi János Beszterce fékentangására várat épített. Várnagyainak tartja fenn a besztercei Szt. Miklós templom plébánosának hivatalba állítási jogát, de inti őket, hogy ne hatalmaskodjanak a város fölé.

A török elleni hatékonyabb véde-

lem érdekében V. László a 7 szász széknek adományozza a Vöröstoronyi-szoros alsó és felső várát, valamint a szoros északi bejáratánál fekvő Talmács várát. Megparancsolja, hogy ez utóbbit bontsák le, míg a két másikat, a romosodó Vöröstornyot és Latorvárat erősítsék meg.

Hunyadi János a király nevében engedélyt ad Brassónak, hogy városfalait megerősíthesse. Ehhez felhasználhatják a Cenken álló királyi vár anyagát is.

Ez évben 22 erdélyi diák tanul a bécsi és 4 a krakkói egyetemen.

1454

Ez évben 23 erdélyi diák tanul a bécsi, 2 a lipcsei és 1 a krakkói egyetemen.

1455

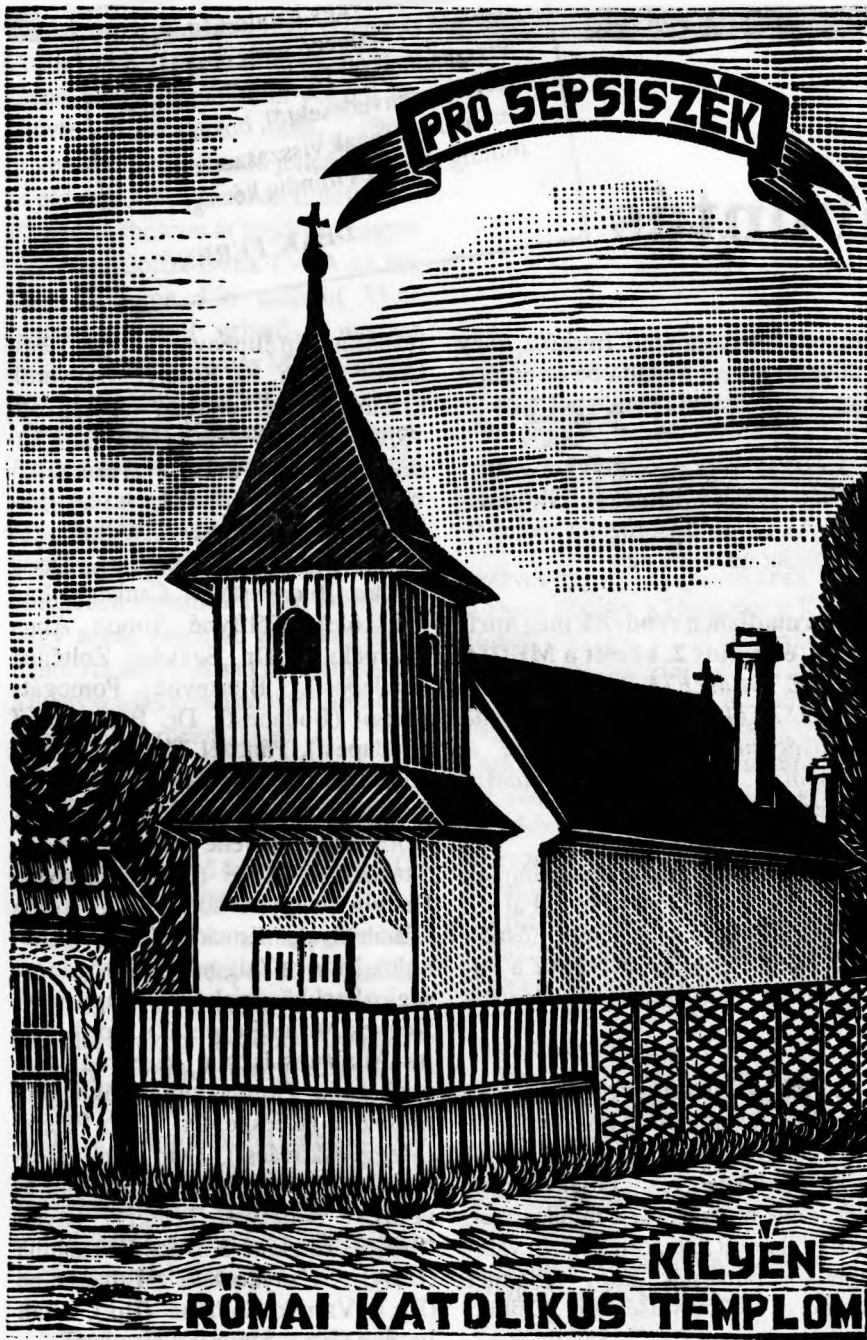
december 18. De la Bischino Máté erdélyi püspök támogatásáról biztosítja és meghívja székhelyére, Gyulafehérvárra Kapisztrán Jánost a híres ferences prédikátort, aki előzőleg a királyság déli részén folytat térítést és buzdít a török elleni harcra.

Ez évben 11 erdélyi diák tanul a bécsi, 3 a krakkói és 1 a firenzei egyetemen.

Hunyadi János a kolozsvári domonkos szerzetesek Máriáról nevezett kolostorának újjáépítésére évi 50 forint sőt rendel a székéi sóbányából.

1456

január 6. Kapisztrán János Hát-szegről körlevélben fordul az erdélyi földbirtokosokhoz, hogy a "szakadár" görögkeleti románok és szerbek, valamint az "eretnek" husziták templo-

mait rombolják le, papjaikat térítsék át, vagy üzzék el. Maga helyett szerzetes társát Székely Mihályt küldi, hogy őt tekintsék helyettesének.

január 18. Hunyadi János Temesvárról értesíti Kapisztrán Jánost, hogy kívánságának megfelelően elfogatta az erdélyi görögkeleti románok és szerbek között folyó katolikus térítés ellen lázító vladikát. Neve Kaffai János és Moldvából érkezett. Hunyadi áprilisban viteti fel Kapisztránhoz a pesti ferences kolostorba, ahol a vladika katolikus hitre tér, s a hagyomány szerint maga is a katolicizmus buzgó terjesztőjévé válik.

augusztus 11. Hunyadi János három héttel a nándorfehérvári diadal után meghal az imonyi táborban, a kitört pestisjárvány áldozataként. Később Gyulafehérváron temetik el.

Az év folyamán 35 erdélyi diák tanul a bécsi és 3 a krakkói egyetemen.

1457

Újlaki Miklós erdélyi vajda is tagja annak a főrangúakból álló bíróságnak, amely az V. László által Budán elfogatott Hunyadi Lászlót, Hunyadi Mátyást, Vitéz János váradi püspököt és másokat felségsértés és hűtlenség címen halálra ítéli.

Ez évben 7 erdélyi diák tanul a bécsi és 8 a krakkói egyetemen.

1458

január 31. Szilágyi Mihály kormányzó oklevelet bocsát ki Kolozsvár városának igazgatásáról, amivel a magyarok kivívják egyenlőségüket a város vezetésében. Az okirat rögzíti a kolozsvári szászok és magyarok megállapodását, miszerint ezentúl egyik évben magyar a másikban szász legyen a bíró, a tanácsot 6 magyar és 6 szász tanácsos alkossa. A száz fős nagytanács 50 magyar és 50 szász polgárból álljon. Kimondják, hogy a város összes jövedelmeit a magyarok és szászok egyenlőképpen bírják és élvezzék.

március 20. után A gyulafehérvári székesegyházban eltemetik a Budán 1457. március 16-án lefejezett Hunyadi Lászlót.

július 2.-szeptember 6. között A király leváltja Rozgonyi János és Újlaki Miklós erdélyi vajdákat. Tisztségüket Rozgonyi Sebestyénnek adományozza, aki méltóságát 1461. április 24-én még viseli.

augusztus 20. Mátyás megerősíti a szászok ősi kiváltságait.

(Folytatjuk)

Összeállította:
KULCSÁR ÁRPÁD

Hírek, postabontás

“... amit erő vagy hatalom elvesz,
azt idő és kedvező szerencse ismét
visszaadhatják. De amiről a nemzet,
félve a szenvedésektől, önként
lemondott, annak visszaszerzése
mindig nehéz és mindig kétséges ...”

DEÁK FERENC

Az Erdélyi Magyarság szerkesztősége és Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány örömmel üdvözlí **Páskándi Géza** író, Kossuth-díjjal tüntetett kitüntetésével alkalmával és művekben gazdag hosszú, boldog életet kíván 60. születésnapjára.

A szerk.

A Budapesti Székely Kör meghívására az Eötvös Gimnáziumban szerepeltek Péterffy Lajos, Fall Ilona, Gáll Annamária és Nemes Péter erdélyi színművészek. Különös élményt jelentett *Dsida Jenő Psalmus Hungaricus* című monumentális verse Péterffy Lajos előadásában.

Az Erdélyi Magyarok Egyesülete vendégül látta *Benda Kálmán* budapesti, valamint *Csetri Elek* és *Imreh István* kolozsvári történészeket könyveik megjelenése alkalmából.

Ötvenkét esztendősen korábban meghalt Árkoson (Erdély, Háromszék megye) *Seres András* néprajzgyűjtő. A barcasági *Hétfalu* szülötte volt, hétfalusi csángósága meghatározta egész életútját. Hatalmas anyagot gyűjtött össze (*Hétfalusi csángó népköltészet, 1984*) szülőföldjén, majd a moldvai csángók világában gyűjtött népköltészeti anyagát adta közre (1992) *Szabó Csaba* zeneszerző kottáival.

Magyarországon turnézott a szeptiszentgyörgyi (Háromszék megye) *Háromszék Együttes*, *Könczey Árpád* igazgató-koreográfus vezetésével. A *halálra táncoltatott apa* című népköl-

tészeti, tánc-költészeti freskója nagy művészi erővel mutatta be az erdélyi magyar táncok világát.

Kétszáz éves a székelykeresztúri Orbán Balázs Elméleti Gimnázium. Az ünnepségsorozatot május 9-15. között rendezik meg.

Harmadízben rendezik meg április 27. és május 2. között a MEDIA WAVE NEMZETKÖZI VIZUÁLIS MŰVÉSZETI FESZTIVÁLT. A bíráló bizottság nemzetközi összetételű. A fesztiválon kisebbségi fogantatású művek is jelentkeztek.

Magyarság—európaiság címmel, márciusban megjelent Köteles Pál író, az Erdélyi Magyarság alapító-főszerkesztőjének esszégyűjteménye a budapesti Magvető Kiadó gondozásában.

A Magyar Frontharcos Szövetség a frontszolgálatosok és hozzátartozóik, a hadirokkantak, hadiárvaik, valamint hadiözvegyek érdekvédelmi szervezete hívja és várja mindazokat, akik a felsorolt kategóriák közül valamelyikbe tartoznak, hogy védelmet találjanak a szövetségénél. Címük: 1076 Budapest, Péterffy Sándor út 42. Telefon: 1115-437.

Sajtófesztivál '93. A Budapesti Nemzetközi Vásár területén az idén márciusban is megrendezték a Sajtófesztivált. Az Erdélyi Magyarok Egyesületének pultjainál számos határon túli kiadvány is helyet kapott. A legtöbb sajtótermék Erdélyből érkezett, de például lapunk, az Erdélyi Magyarság is képviseltette magát. Fájdalommal állapítottuk meg, hogy szinte alig mutatkozott érdeklődés a külföldi magyar lapok iránt az anyaországból.

A szerkesztőség tagjai ezúton mondanak köszönetet Dr. Tőkés Ibo-

lyának a szép élményért, melyet 1993. január 30-án, az Erdélyi Magyarok Értelmiségi Klubjában elhangzott, “Szülőföldem Erdély” című (hangkasszettán elküldött) műsorával szerzett.

Adományozóink:

Balázs István (Budapest), Tassy Miklós (Budapest), Dr. Csukás Zoltán (Miskolc), Gálffyiné Simon Anna (Várpalota), Dr. Szakács Zoltánné (Budapest), Bitskeyné Pomogáts Margit (Budapest), Dr. Báló József (Budapest), Pánczél Tivadarné (Budapest), Tandi Lajos és felesége (Budapest), Dr. Tarr Ferenc (Nyíregyháza), Lestyán Ferenc (Kaposvár), Dr. Szakács Zoltánné (Bp.), Medgyesi Hedvig (Nagykovács), Salló István (Tatabánya), Kovács János (Miskolc), Mórócz Zsigmond Mezőgazdasági Szakközépiskola (Kaposvár), Kegyes Attila (Répcelak), Áprily Lajos Általános Iskola (Visegrád), Bánya Júlia Gimnázium Diákönkormányzata (Kecskemét), Tóth Ferenc (Meggyeskovács), Otto Weil (Németország), Orbán Imre (Sopronkövesd), Sebestyén-Teleki István (Svájc), Telekiné Kovács Zsuzsánna (USA), Czaykowski Emánuelné (Bp.), Varrók Endréné (Bp.), Oláh Imréné (Bp.), Stenszky Gyula (Bp.), Magyar Nemzet Kiadó (Bp.), Első Magyar Játékkaszinó (Bp.).

Marosvásárhelyen megalakult a Bethlen Kata Kulturális Alapítvány és Klub. Címe: Tirgu Mures. Marosvásárhely, Strada Busuiocului 5. Romania

Magyar műholdas tévé (Németh Csaba tudósítása). A múlt év márciusában, illetve áprilisában végzett kísérleti sugárzások után, 1992. november 1-től állandó jelleggel, napi pár órás adásidővel az Eutelsat-II-F3 jelű műholdon át sugároz magyar nyelvű műsort a Duna TV. A 16 fok kelet pozíción álló műhold 33-as transzponderéről vehető a magyar adás. A feladó állomás Magyarországon a Széchenyi-hegyen, az Országos Mikrohullámú Központban üzemel. Az antenna 4,5 m átmérőjű, az adó végfokozat kimenő teljesítménye max. 300 W. A visszajelzések szerint a román-magyar határszáron a jó vétel érdekében érdemes 1,2 m átmérőjű, vagy annál nagyobb antennát használni. Az alábbiakban összefoglaljuk a magyar adás vételi adatait. Antennanyaláb: Superbeam, kelet

Polarizáció: Lineáris, X

Vételi frekvencia: 11596 MHz

Moduláció: FM TV 625/50 PAL

Hang segédvívó frekvencia: 6,5 Hz

RF löket: 23 MHz

A Superbeam antennanyaláb Magyarországra érvényes EIRP értéke: 49,5. 45 dBW, a változás 4,5 dB. A délutáni órákban kezdődő Duna TV műsorát — többek között — az RTV újság közli. Magyarországon kb. 1,5 millió, a határainkon túl pedig kb. 300 ezer lakásban tudják fogni az adást. A műholdcsatorna éves bérleti díja 300 millió forint, amiért napi 24 óra adásidő áll rendelkezésre.

*

Március 19-én Budapesten a Margit-szigeten álló *Bodor Péter* kútnál megemlékeztek a marosvásárhelyi 1990-es magyarverő pogromról, melynek egyik sebesültje volt *Sütő András* író. A megemlékezésen Bálint Endre, a Marosvásárhelyi Baráti Társaság elnöke tartott beszédet.

Egyetemes magyar nyilvánosságot!

A szétszórásban élő magyarság szerves egység. Tagjai, éljenek akár a Duna partján, a Hargitán, a Kisalföldön vagy Dél-Amerikában, ugyanannak a testnek részei. A test azonban csak akkor él, funkcióit csak akkor képes ellátni, ha a testrészek, a tagok, az egyes szemmélyek be vannak kapcsolva abba a vérkeringésbe, amely az életet jelentő tápanyagot rendszeresen szállítja. Ez a tápanyag egyrészt a múltba gyökerező magyar művelődés, másrészt az az aktuális híryanagy, amely napról napra jelzi, hogy a közösség, amelyhez tartozunk, és amelytől el vagyunk szakítva, él, tud rólunk és számon tart bennünket. Egymás kölcsönös megismerése, a folyamatos magyar-magyar párbeszéd kialakítása teremtheti meg azt a "mi tudatot", amely nélkül az egyetemes magyarság csupán fikció.

A hírek szabad áramlása eddig — részben technikai, főként azonban politikai okok miatt — nem valósulhatott meg. A huszadik század utolsó évtizedében azonban az egyetemes magyar nyilvánosság megteremtésének technikai akadályai nincsenek, politikai pedig nem lehet.

Nem kizárólagosan magyar kulturális szükség és érdek, hogy az erdélyi, a felvidéki, a kárpátaljai, a délvidéki és a távolabbi régiókba vetődött közösségek a mindennapi lét valamennyi szintjén érintkezzenek egymással. Kelet-Közép-Európa, Európa, sőt a kontinensek közti gazdasági, politikai és művelődési integrálásnak ez egyik lépcsőfoka lehet.

A tizenhatmilliós nemzet szétszórásban élő egyharmada kényszerűségből ugyan, de anyanyelvi szinten beszél egy környezeti nyelv-

vet. A kényszerűség legyen a dobantónk, és az idegen nyelvi környezetben működő hírközlők (újság, rádió, tévé) az egyetemessé váló magyar nyilvánosság rendszerének legyenek közvetítő láncszemei. Szellemi életünk nehezen helyrehozható vétké és mulasztása volna a további késlekedés.

A rendszer működésének elvi akadályai nincsenek. Az újságok, a lapok cseréjének, az egyetemes magyar rádiózásnak és televíziózásnak technikai nehézségei leküzdhetőek. Ezek egyik feltétele, hogy a méltánylandó helyi érdekek mellett az egyetemese is érvényesülhessenek.

Mindezek szellemében azzal a felhívással fordulunk állami vezetőinkhez, a politikai, a gazdasági, a kulturális szervezetekhez, intézményekhez, hogy ne engedjék elszorvadni az egyetemes nyilvánosságnak azokat a formáit, amelyek a fenti célok szolgálatát kötelességüknek tekintik. A régióban tapasztalható gazdasági folyamatok közepette ugyanis rendkívül nehéz olyan lapot fenntartani, — amely a szétszórt magyarság közösségeiről és közösségeihez kíván szólni. Nem önérdékből kérjük számukra az intézményesített figyelmet és támogatást. Az egyetemes magyar nyilvánosságért emelünk szót.

Budapest, 1993. március 15.

ALBERT GÁBOR

(főszerkesztő)

a Magyarok Világlapja szerkesztősége nevében)

HORNYIK MIKLÓS

(főszerkesztő)

a Világszövetség szerkesztősége nevében)

MÁTYÁS B. FERENC

(főszerkesztő)

az Erdélyi Magyarság szerkesztősége nevében)

Erdélyi Magyarság

Antológia

Az Erdélyi Magyarság szerkesztősége kötelességének érzi tudósítani előfizetőit és mindazokat, akik már jelentkeztek az Antológia igénylőiként, hogy lapzártakor még nem állt rendelkezésünkre a kiadáshoz szükséges összeg.

Ezúton kérjük ismételten mindazokat, akik ismerik és nem rendelkeznek az Erdélyi Magyarság korábbi számaival (melyeknek tartalma mindaddig érvényes és el nem évülő, ameddig Románia a többség megelégedésére igyekszik rendezni a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok sorsát), hogy haladéktalanul jelentkezzenek a 12. és 13. lapszámunkban közzétett feltételek szerint, segítve ezáltal szerkesztőségünket, hogy ez év őszére kinyomtatthassa az Antológiát.

D. O. pályázat

Ismételten felhívjuk az érdeklődők figyelmét, hogy Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány és az Erdélyi Magyarság szerkesztősége pályázatot hirdet olyan tanulmány, riportsorozat, vagy más írott műfajban alkotott munka megírására, mely a D.O. (Domiciliu Obligatoriu: kötelező lakhely, kitelepítés) jelenséget dolgozza fel.

A kitelepítéseket az 1949. március 2-i 83. számú törvényerejű rendelet alapján eszközölték Romániában. Az "internálásokat" 1962. július 23-án, az E/16. 469. számú BM rendelet oldotta fel. Az elhurcoltakat néhány erdélyi központban, többségüket a Baragan pusztáin kényszerítették élni.

A pályázat célja a túlélők emlékezéseinek összegyűjtése.

A szerzőket tudományos alaposságra, az adatok hitelességének szem előtt tartására, forrásértékű dolgozatok megírására kérjük.

A pályaműveket 1993. augusztus 1-jéig várjuk az Erdélyi Magyarság szerkesztősége címére, maximum 80 oldalas terjedelemben, két gépelt példányban. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat!

A pályaműveket a lap főszerkesztőjének felkérésére neves szerzőinkből választott bizottság bírálja el. A legsikeresebb munkák között három díjat osztunk ki: I. díj: 50.000,-Ft, II. díj: 30.000,-Ft, III. díj: 20.000,-Ft. (A díjak száma és összege, támogató-érdeklődők adományaiból növekedhet.) A beérkezett, kiemelkedő pályamunkákat könyv alakban kívánjuk összefogni.

Felhívjuk

azon illetékesek figyelmét, akik a jövőben az egyházközösségek szerint végzik majd az erdélyi magyarság lélekszámának hiteles felmérését, hogy Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány, vállalva a román kormányzat nyilvánosságra hozott elmarasztalását is, miszerint népszámlálást végez Erdélyben, már két éve folytatja felméréseit községenként, a parókiák nyilvántartásának alapján. Az Alapítvány felajánlja közreműködését és eddigi felméréseinek hiteles és teteemes mennyiségű adatait kiegészítés, egyeztetés és együttműködés céljával. Kéri a romániai magyar egyházak e népszámlálással megbízott képviselőit, hogy haladéktalanul vegyék fel a kapcsolatot Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány titkárságával.

SZERKESZTŐSÉG

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65th Street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1) 212-744-7946
Fax: (1) 212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
P.O.Box 2222,
Strawberry Hills NSW 2012
Tel.: 02-319 1740
Fax: 02-318 2638

Ausztria:

Österreichische Landerbank
Aktiengesellschaft, Wien
Konto-Nr.: 243-190-514/01

Argentína:

Dr. Theész János
Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium:

Sass István
Place des Verriers 14/102, 4100 Serrain
Tel.: 41-36-72-46

Brazília:

Livraria D. Landy Ltda.
Rua 7 de Abril 151, 5/50
(Cep 01044-000) Sao Paulo
Tel.: 255-3272, 255-1953
Fax: 11 255 1953
C. Postal 7943 01059-970
C. Postal 1894 01064-970

Dánia:

Dansk-Ungarsk Selskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Franciaország:

Societe Balaton-IMPEX
67 Boulevard Pasteur, 75015 Paris
Tel.: (1) 40-47-01-70
Fax: (1) 43-22-62-84

Hollandia:

K.A.Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdorp,
Postbank No. 653 557
Tel.: 071/89-03-31

Izrael:

Breuer Péter
Breuer Line H. C. B. LTD.
Tel./Fax: 664 006
Tel.-Aviv 62 116 Allenby str. 38.
P.O.B. 26 439

Japán:

Umemura yuko,
1-20-11-207 Matsubara Setagaya-ku,
Tokyo 156 Japan; Tel.: (81-03) 3328-8029

Kanada:

Kate Kárcsony, Pannonia Books Ltd.
P. O. Box 1017 Postal Station "B"
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel. + Fax: (416) 5 353 963

Nagy-Britannia:

Klára Adams, Hungarian Book Agency
87 Sewardstone
Road London E2 9HN
Tel.: 44-81-980-9096
Fax: 81-983-0633

Németország:

Postgiroamt München,
Konto Tandex 173-809
BLZ 700 100 80
Tel.: 089/717 055 Fax: 089/718 811

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga,
Melibodes 41. 09 045 Flumini (CA)
c/c N 15 853 096 Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8049 Zürich, Imbisbühl Str. 131.
Tel.: 41/1/341 88 69
Zürcher Kantonbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Járny,
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 14-70-81
Postgiro: 6 310 106-7

Szlovákia nem-szlovák nemzetiségű lakossága 1980-ban

